

UNGVÁRI NEMZETI EGYETEM

NORTIA

A MAGYAR TÖRTÉNELEM ÉS EURÓPAI
INTEGRÁCIÓ TANSZÉK DIÁKJAINAK ÉS
FIATAL KUTATÓINAK TUDOMÁNYOS
KIADVÁNYA

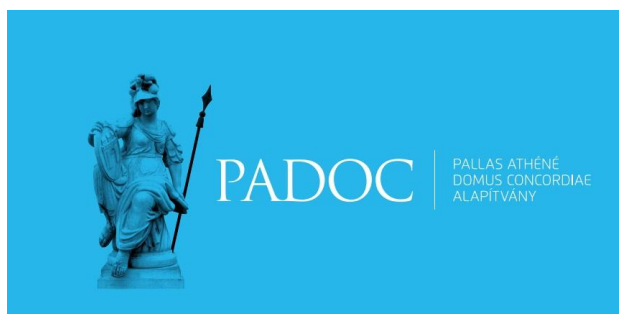
2016

«NORTIA»

A MAGYAR TÖRTÉNELEM ÉS EURÓPAI INTEGRÁCIÓ TANSZÉK
DIÁKJAINAK ÉS FIATAL KUTATÓINAK TUDOMÁNYOS KIADVÁNYA

A kiadvány megjelenését a PADOC Alapítvány támogatta

UNGVÁR - 2016

UDK 94 (100) (063)
BBK T3 (100) j53
N-82

UKRAJNA OKTATÁSI ÉS TUDOMÁNYOS MINISZTERIUMA
UNGVÁRI NEMZETI EGYETEM
ÁLLAMI FELSŐOKTATÁSI INTÉZMÉNY
MAGYAR TANNYELVŰ HUMÁN- ÉS TERMÉSZETTUDOMÁNYI KAR
MAGYAR TÖRTÉNELEM ÉS EURÓPAI INTEGRÁCIÓ TANSZÉK

NORTIA

A MAGYAR TÖRTÉNELEM ÉS EURÓPAI INTEGRÁCIÓ TANSZÉK
DIÁKJAINAK ÉS FIATAL KUTATÓINAK TUDOMÁNYOS KIADVÁNYA

NEGYEDIK SZÁM (2016)

SZERKESZTŐBIZOTTSÁG:

Dr. Kiss Éva professzor (a szerkesztőbizottság elnöke)
Dr. Aszlanov Sztelasz docens (a szerkesztőbizottság elnökhelyettese)
dr. Guzinec Jurij docens (a szerkesztőbizottság elnökhelyettese)

Felelős szerkesztők: Belikánics László adjunktus, dr. Zubánics László adjunktus

Recenzensek: Dr. Lendjel Miroszláva professzor, dr. Bacsó Róbert docens

Számítógépes tördelés: Belikánics László adjunktus

Kiadását ajánlotta:

a Magyar Tannyelvű Humán és Természettudományi Kar Tudományos Tanácsa
(2016. július 8., 10.sz. jegyzőkönyv)

A kiadvány szerkesztői nem vállalnak felelőséget a gyűjteményben megjelent cikkek tartalmáért

ISBN 978-966-8489-15-0

Ungvár – 2016

УДК (100) (063)
ББК ТЗ (100) j53
N- 82

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«УЖГОРОДСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ»
ГУМАНІТАРНО-ПРИРОДНИЧИЙ ФАКУЛЬТЕТ
КАФЕДРА ІСТОРІЇ УГОРЩИНИ ТА ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ

«NORTIA»

ЗБІРНИК
НАУКОВИХ ПРАЦЬ СТУДЕНТІВ ТА МОЛОДИХ НАУКОВЦІВ
КАФЕДРИ ІСТОРІЇ УГОРЩИНИ ТА ЄВРОПЕЙСЬКОЇ
ІНТЕГРАЦІЇ

ВИПУСК 4 (2016)

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

проф. Кіш Є.Б. (голова редколегії)
доц. Асланов С.А. (заступник голови)
доц. Гузинець Ю.І. (заступник голови)

Упорядники збірника: ст. викл. Беликанич В.В., к.і.н., ст. викл. Зубанич Л.Л.

Рецензенти: проф. Лендбел М.О., доц. Бачо Р.Й.

Комп'ютерний макет та верстка: ст. викл. Беликанич В.В.

Друкується за рішенням Вченої ради гуманітарно-природничого факультету,
протокол № 10 від 08 липня 2016 р.

Редколегія не несе відповідальності за зміст статей, опублікованих у збірнику

ISBN 978-966-8489-15-0

Ужгород – 2016

TARTALOMJEGYZÉK

Előszó	5
 <i>Világtörténelem</i>	
Kenyherc Anita. A németországi reformáció kezdete és Luther Márton	6
Gál Marianna. Ukrajna külpolitikája a Független Államok Közösségében....	17
Sándor Katalin. A Hruscsov korszak – az enyhülés politikája.....	25
Bence Vivien. Az Iszlám Állam (ISIS) kialakulása és formálódása 1999–2016 között	37
 <i>Közép-Európa történelme</i>	
Szemjon Melinda. Közép-Európa országainak vizsgálata: prioritások és problémák	44
Csengeri Szilárd. A római katonai rendszer taktikai és stratégiai szerepe a Kárpát-medencében	53
Kovács Eleonóra. Imádságoskönyv.....	61
Balla Eszter. II András király törvényalkotási tevékenysége	69
Pénzes Krisztina. A nevickei vár a XI–XV. századi forrásokban	78
Mihók Richárd. Ugocsa vármegye középkori gazdasága	83
Dorgay Zsófia. Szürte település története	100
Csákány Roland. Kárpátalja Csehszlovákiával történő egyesítése	114
Vajda Nikolett. Adalékok Ungtarnóc történetéből.....	122

ELŐSZÓ

A történelem a múltról beszél, de a jelenhez szól. „A kutatások eredményeire támaszkodva igyekeznek segíteni a napjainkhoz vezető útnak és a fejlődés törvényszerűségeinek jobb megértését. Napjainkban, történelemmel csakis akkor kerülhetünk egységes kapcsolatba, ha megfelelő színvonalú műveltséggel együtt a gondolkodás történetiségét is elsajátíthatjuk. Az egyes korok emberei mást és mást tartottak fontosnak, vagyis *megőrzésre, illetve emlékezetre méltónak*”.

Az Ungvári Nemzeti Egyetem Magyar Tannyelvű Humán- és Természettudományi Kara Magyar Történelem és Európai Integráció Tanszéke minden esztendőben összegyűjti azokat a tudományos kutatásokat, amelyeket a tanszék hallgatói és fiatal kutatói az elmúlt tanév során „letettek az asztalra” és írott formában tárja a szélesebb olvasóközönség elé a célból, hogy megfelelő rendező- és irányelveket adjon a történelemtudományban való eligazodás céljából.

A NORTIA című sorozatának negyedik számát tartja kezében az Olvasó. A korábbi kötetekhez hasonlóan jelen gyűjteményben megjelent tanulmányok a diákok és a fiatal kutatók kutatási eredményein alapulnak. Így a Magyar Történelem és Európai Integráció Tanszékének szempontjából is jelentős két nagy tematikára, a világtörténelem s annak szerves része a Magyar Történelem és a Kárpátalja története, és az Európai Integráció problematikájára összpontosítottuk a kutatást. Valamennyi tanulmányban kiemelt szerepet szántunk Közép-Európa történetének elemzésére is. Közép-Európa kutatása mindig időszerű. A Közép Európa-gondolat szerves része az Európa-gondolatnak. A XIV századtól kezdve egészen napjainkig történelmi művek sokasága tanúsítja, hogy a Közép Európa viták évszázadok óta foglalkoztatják a szellemi életet. Mi is a Közép Európa? Földrajzi vagy történelmi, kulturális egység? Miben áll Közép-Európa fogalma? Ormos Mária, történész, meghatározása szerint, Közép Európa ott van, ahol Lehár Ferenc mindenkié, ahol barokk tornyok integetnek egymásnak, ahol a palacsinta népeledel, és a feketekávét moka kanállal kavarják.

Ma, a XXI század elején a válaszkeresés különösen aktuális mivel Közép Európa ez egy sajátos világ, olyan terület Európa szívében, amely a viszonylag állandó Nyugat Európa és a folyamatosan változó Kelet közötti térség.

Természetesen tisztában vagyunk azzal, hogy az általunk vizsgált korszakok csupán egy részét képezik a történelemtudománynak, ennek ellenére reméljük, hogy a NORTIA című kiadványunk negyedik kötete is nagymértékben hozzájárul ahhoz, hogy jobban eligazodjunk a história útvesztőiben.

Kellemes olvasást kívánunk!

**Dr. Kiss Éva professzor,
tanszékvezető, a szerkesztőbizottság elnöke**

KENYHERC ANITA

(történelem szakos hallgató, V. évfolyam)

A NÉMETORSZÁGI REFORMÁCIÓ KEZDETE ÉS LUTHER MÁRTON

Annotáció

Az európai emberek által ismert világ arculata a XIII–XIV. század fordulóján hirtelen megváltozott: felbomlott az egységes keresztény kultúra és különféle törekvések jelentek meg, mindezt áthatotta az előreformáció szellemisége, az a válsághangulat, amely a XVI. századi reformációt megelőzte. Az átalakulást nemcsak hanyatlás és felbomlás jellemezte, hanem a fejlődés és újjáformálás is. A VIII–X. század óta a történelem menetét elsősorban két hatalom határozta meg: a császárság és a pápaság, de az előbbi lassan a háttérbe szorult, majd az egyházi élet is rohamos hanyatlásnak indult. Az egyház megreformálásának vágya a XIV. század végétől jelentkezik és megindul egy átfogó, sokféle formában megnyilvánuló reformmozgalom. Az egyház alapjaiban való megrengetéséhez – ahogy azt majd a XVI. századi reformáció megteszi – új teológiai látásmódra lett volna szükség, amelynek Luther Márton lett az elindítója.

Kulcsszavak: Reformáció, Luther Márton, búcsúcédulák

Annotation

The image of the world at the turn of the 13th–14th centuries had suddenly changed. The united Christian culture was broken up and different ambitions (efforts) appeared, it was inspired by the mentality of theso-calledpre-reformation, by the spirit of the crisis that was before the 16th century reformation.

This change was characterized not only by decline and disintegration, but also by development and restructuring. From the 7th and 10th centuries the course of history was mainly determined by two power: the empire and the papacy, but it was gradually pushed into the background. The life of church has fallen into decline too.

The desire of reforming the church has appeared at the end of the 14th century and an overall, revealing in many forms reform movement has begun. In the shaking of the foundations of church – as it has been done by the 16th century reformation later on – new the theological attitudes were needed, that were formed and started by Marton Luther.

Key words: Reformation, Marton Luther, indulgencia

Анотація

На рубежі XIII–XIV ст. світ раптово змінився. Розпалась єдина християнська культура і з'явилися різні спроби формування Реформації, більше того, відбулась криза настроїв, яка попередила Реформацію XVI ст. Ці зміни характеризували не тільки дезінтеграцію і розпад, а й розвиток і переформування. Із VIII – X ст. хід історії визначала влада імперій та влада панства, що уже втрачало свої позиції. Церковне життя також втрачало свою роль. З кінця XIV ст. з'являється і починається всебічний реформатський рух, який проявляється у багатьох формах. Для переформування церковного життя, що і відбулося в ході Реформацій XVIст., необхідно було формування нового режиму богословського бачення, який запровадив Мартін Лютер.

Ключові слова: Реформація, Мартін Лютер, індульгенція.

A reformáció kora 1517–1560 közötti időt öleli fel. Maga a reformáció – egy olyan XVI. századi vallási-társadalmi-politikai mozgalom volt, amely a katolikus egyházat és annak kizárólagosságát támadta, miközben hitújítást hirdetve vallási és közvetve gazdasági alternatívát kínált az új eszmék iránt fogékony rétegeknek, elsősorban az erősödő polgárságnak, az egyházi vagyonra áhítozó nemességnek és az antifeudális törekvésekre fogékony egyéb társadalmi elemeknek.

Munkám során az előreformáció időszakának eseményeit, ebben Luther Márton szerepét, a reformáció lefolyását, annak a világra való kihatásait vizsgáltam. Kiindulópontként elsősorban fontos kiemelni *Diarmaid Macculloch: A reformáció története*¹ című művét, amely 17 fejezeten át a reformáció történelmét kutatja az előreformációtól az ellenreformációig. Részletesen tárgyalja az előreformáció idejét, a reformáció kialakulását, elterjedését, Luther Márton életét és szerepét, majd az ellenreformáció kialakulását és beteljesedését. Emellett nagy segítségünkre volt *Owen Chandwick: A reformáció*² c. műve – amely szintén részletesen foglalkozik témakörünkkel. A kiváló történész nagy sikerű műve pontos képet ad a nyugati civilizációt is átalakító nagy egyházi reformról.

A fényűző reneszánsz világban a pápák egyik nagy gondja volt a fizetésképtelenség. A növekvő költségek fedezetére folyamatosan emelték a feloldozások és búcsúcédulák árát. Az adminisztráció hiányos volt, a pápára hárult ezért a felelősség. De nemcsak a pápák szorultak kölcsönre, de még a királyok is, akik a bankokhoz fordultak. Hohenzollern Albert herceg mainzi érseknek, a brandenburgi választófejedelem testvérének, tisztségei római elismerése érdekében szintén hatalmas összegre volt szüksége, ezért ő is hitelt vett fel az augsburgi Fuggeroktól. Az adóság biztosítékeként elvállalta, hogy egész Németországban meghirdeti az egyházi búcsút, amelyet nemrégiben hirdetett meg a pápa a római Szent Péter-templom építésének javára. A bevételekből származó pénzt részben a pápai építkezésre, részben Albert érsek törlesztéseire fordították. A búcsúárusítás szerint bűnbocsánatot kapnak, „*mikor a pénz a ládikába hullik, a lélek a tűzből*

¹Diarmaid Macculloch. *A reformáció története*. – Budapest: Európa Könyvkiadó, 2011. – 1240. old.

²Owen Chandwick. *A reformáció*. – Budapest: Osiris Kiadó, 2003. – 440. old.

A Magyar Történelem és Európai Integráció Tanszék Tudományos Kiadványa Nortia 2016 menten kihullik¹. Azokon a helyeken, ahol megtiltották a búcsúnak megvásárlását, az emberek átmentek a néhány mérföldnyire lévő szomszéd városokba. Luther Márton, a wittenbergi egyetem Szentírás-professzora már több éve súlyos problémának tartotta a búcsú tanát és gyakorlatát. Fájdalommal töltötte el, az ahogyan a tanulatlan embereket azzal áltatták, hogy megvásárolva a búcsút nem kell többé bűnbánatot tartani.

Mindennek következtében mindenszentek estéjén, 1517. október 31-én a wittenbergi vártemplom kapujára kifüggesztett egy hirdetményt, amelyen *Vitakozás a búcsú erejéről* címen 95 tézis állt². Luther kijelentette, hogy a téziseket kész nyilvános vitában megvédeni. Ezzel a tettevel semmiféle forradalmi szándéka nem volt, a téziseket leginkább teológusok figyelmébe ajánlotta. A tézisei megmutatták, hogy mennyire eltökélt ember, mivel többek között ezzel a kérdéssel is előállt: *„A pápa, akinek vagyona ma bármely személytől nagyobb, miért nem építi meg a Szent Péter-templomot a maga, mintsem a szegény keresztények pénzéből?”*. Luther azt állította, hogy ha a pápa tudná, mi történik, *„inkább romokba hagyná a templomot, mintsem nyájának csontjából és húsából építse fel”*³.

Luther a kilencvenöt tézisének kitűzésekor már 34 éves volt, nyílt jellemű, zavarba ejtő tekintettel, kemény, parasztos alkatú. Gyors észjárású, határozott, komoly és állhatatos. Mindig megmaradt parasztnak és nem is szégyellte származását. Ha kellett volt ő közönséges, kemény és durva, de jó humorú, tudott nevetni is

Luther Márton 1483-ban született egy istenélő és tehetős bányász gyermekeként a szászországi Eislebenben. Az erfurti egyetemen tanult, majd úgy döntött, hogy belép az Ágoston-rendi szerzetesek rendjébe. Ebben a rendházban nyoma sem volt semmilyen züllésnek. Itt Szent Ágoston tanulmányozásában mélyült el és beleszeretett az írásba. Luther nem humanista volt. Még a reformok kezdetén volt, amikor úgy vélte, helyénvaló, ha ő is görögösen írja a nevét, Erasmus, Melancthon és a többi humanista módjára Eleutheriusnak nevezte magát. De csak ritkán használták.

¹Karl Heussi. *Az egyháztörténet kézikönyve*. – Budapest: Osiris Kiadó, 2000. –195. old.

² Luther Márton. 95 tétel, 1517. október 31. // <http://mek.oszk.hu/00200/00203/00203.htm>

³Guido Dieckmann. *Luther, aki megváltoztatta a világot*. – Debrecen: Superbook Alapítvány, 2005. – 25 old.

A Magyar Történelem és Európai Integráció Tanszék Tudományos Kiadványa Nortia 2016

Luther német és nacionalista, a nép fia. Szép hangon énekelt és még latoron is tudott játszani. Egész életében saját módszerei és felfogása szerint tudóskodott, nem törődött az elegáns megfogalmazással és nem érdekelték a régi dokumentumok pontos szövegei sem. De 1516-ra, sőt már korábban is magáévá tette a teológia eszményeit. A keresztény igazsághoz akart visszatérni, magához a Szentíráshoz. 1512-ben lett a Szentírás doktora és professzora. Jó szerzetes volt Luther, buzgón böjtölt és imádkozott. A 95 tézis nem említi a hitből való megigazulás tanát. A búcsú ellen intézett támadás mégis az „Én teológiámból” nőtt ki, az Isten kegyelmét hirdető Pál apostoli meggyőződéséből. Luther szerint a búcsú azért veszedelmes, mert az egyszerű lelket félrevezeti, ez mindössze a korabeli keresztény tanítás súlyos belső megromlása. De mégsem a búcsút támadva jutott el a hitből való megigazulás tanításához, hanem éppen ellenkezőleg – a hitből való megigazulást alkalmazta a búcsúra. Luthert a Róma elleni támadás vezetőjének titulálták a búcsú támadásáért, ami nem nagyon tetszett neki. Talán magát Luthert még el lehetett volna hallgattatni, de a mögé felsorakozott követőit már nem. Téziseit egész Németországban terjesztették, sorra jelentek meg támogatói, a közvélemény is melléjük állt. A németek haragja a távoli Róma bosszantó hatalmaskodása miatt hirtelen áradatként zúdult előre Luther nyomában. Majd 1518-ban az augsburgi birodalmi gyűlésen számos panasz hangzott el Róma németországi zsarnokoskodása miatt. Luther itt 1518. október 12–14 között jelent meg és nagy fenyegetés vette körül¹. Senki sem akart a búcsúról vitázni, főként a pápai legátus Tomasso Cajetan De Vio bíboros nem, aki utasította is Luthert, hogy vagy vonja vissza téziseit, vagy viselje annak következményeit. Luther nem adta fel, bár szerény volt, de ugyanakkor eltökélt is („*Itt állok, másként nem tehetek...*”), hogy inkább meghal, minthogy visszavonja téziseit. Az éjszaka folyamán ezért barátai kimentették Augsburgból. Tizenhat hónappal később Luther még mindig a pápát tartotta az egyház fejének és hű maradt társaihoz is. A középkori teológusok még 1519 márciusában sem gondolták őt eretneknek. 1519-ben a papság történetének tanulmányozásával foglalkozik Luther,

¹ Guido Dieckmann. Luther, aki megváltoztatta a világot. – Debrecen: Superbook Alapítvány, 2005. – 69. old.

A Magyar Történelem és Európai Integráció Tanszék Tudományos Kiadványa Nortia 2016
és a Biblia tanulmányozása meggyőzte őt arról, hogy helytelen a búcsú¹. Elkezdte a pápa és a Biblia tekintélyét szembeállítani, mondván, hogy a pápa nem isteni jogon feje az egész egyháznak. Az egyházban a legfőbb hatalom az egyetemes zsinatot illeti, a pápa pedig csak az egyetemes zsinat első szolgája. Érvelésében Johan Ecknek, a kor legkiválóbb kritikusa, vitázója lendíti tovább. Luther szilárd és elkötelezett szelleme az igazságra vágyott, nem a győzelemre. Még úgy tanulta Luther, hogy Husz eretnek, de mégis szerinte néhány dologban igaza volt. Egyre jobban megbizonyosodott, hogy feloldhatatlan az ellentét a Biblia korának egyházi vezetői között, az Isten igéjében tanított igazság és a pápa vezette egyház emberi hagyományaiban tanított tévedések között. 1520 februárjában Lipcsében például kijelentette: „*husziták vagyunk mindannyian, anélkül, hogy tudnánk róla – Szent Pál és Szent Ágoston is azok voltak*”². Ekkor ő már híres ember volt: kapkodtak a munkái után, növekvő olvasóközössége német és latin pamflettekkel árasztja el, kifejezései indulatosak, ahogy ő maga is. Saját magáról is úgy ír, hogy természetéből fogva forróvérű.

Az 1520-as esztendő írásai közül 3 kiemelkedő – A német nemzet keresztény nemességéhez (német nyelvű), Az egyház babilóniai fogságáról és A keresztény ember szabadságáról (latin)³. Az első értekezés volt a leghatásosabb és legforradalmibb, ebben felszólítja Németország fejedelmeit, hogy hivatali tisztségükkel élve reformálják meg az egyházat, a királyoknak és fejedelmeknek be kell avatkozniuk és végrehajtani a reformot. A reform pedig mindaddig lehetetlen, amíg a pápa hatalmát meg nem semmisítik Németországban. Minden téren reformot kell végrehajtani: oktatásban, szokásokban, törvényekben, mindenhová be kell iktatni a Biblia tanait.

A második irat a 7 szentségről szóló tanítást támadja. A harmadik pedig a pápának van címezve, ebben Luther újrafogalmazza a hitből való megigazulás tanát és ennek következményeit⁴.

¹Pálfy Géza. A tizenhatodik század története. – Bp.: Pannonica Kiadó, 1994. – 197 old.

²Wilhelm Walter. Luther jelleme. – Bp.: BIK, 2007. – 98. old.

³Helmuth Von Glasenapp. Az öt világvallás. – Budapest: Gondolat Kiadó, 1997. – 225 old.

⁴Richard Friedenthal. Luther élete és kora. – Budapest: Gondolat Könyvkiadó, 1973. –232. old.

1520 nyarán egész Németország Luther mögött állt. 1520. június 15-én X. Leó pápa kiadja az *Exsurge Dominus* kezdetű bullát, amely Luthert, mint eretneket 41 tételben ítéli el és arra utasítja a híveket, hogy égessék el Luther könyveit és 2 hónapot ad Luthernek, hogy visszavonja nézeteit. Luther nyilvános fellépéssel utasítja vissza a bullát. 1520. december 10-én, reggel 9 órakor Wittenberg falai és az Elba partja között húzódó területen összegyűlt tömeg ünnepélyesen máglyára veti a pápa rendelkezéseit tartalmazó könyvet. Emiatt 1521. január 21-én Luther kiközösítése véglegessé válik. A teljes szakítás megtörtént, már csak harc jöhet, vagy teljes behódolás. A vita az európai politika színpadára lépett „Egész Németország forradalomban ég”, Luther: „Halál a római udvarra”¹. Ez már messze túlnőtt a professzorokon és papokon, a parasztok megállították még az átutazókat is és megkérdezték, hogy „Márton oldalán állsz-e?”, aki nem, azt megverték. Ekkor V. Károly volt a Német-Római Birodalom császára (és Spanyolország királya), aki X. Leót ugyan ellenfelének tartotta, aki belátta, hogy Németországot csak úgy szakíthatja el Rómától, ha közben darabokra tépi saját katolikus birodalmát. Ezért Luthernek 1521. április 18-án a császár jelenlétében kellett visszavonni tételeit. Ő azt válaszolta, hogy a sértéseiért bocsánatot kér, de a pápa elleni támadását nem vonja vissza. A birodalmi gyűlésről Luthert támogató „elrabolták”, s a szász választófejedelem birtokán fekvő Wartburg várába vitték. Itt készült el 1534-ben a Német Biblia fordítása, amely Luther himnuszaival kiegészülve a lutheránus reformáció egyik tartóoszlopa lett. A lázadót még így sem lehetett elhallgattatni, sőt Németországban számos szószéken hirdetni kezdték tanításait. Az ifjú humanisták, köztük Philip Melanchthon, csatlakoztak Lutherhez. 1521. szeptember 29-én Melanchthon és néhány fiatal társa két szín alatt úrvacsorázott, kenyeret és bort is vettek magukhoz, ellentétben az addigi meggyőződéssel, az egy szín alatt való áldozásról és a papi nőtlenség betartásáról.

Németországban a központi kormányzat gyenge volt, a helyi hatóságok csak maguk erejében bízhattak, a parasztok elkeseredettek és csalódottak voltak, parasztlázadások zajlottak. Bár Luther is gyűlölte ezt a zűrzavart, maga is a központi

¹ Guido Dieckmann. Luther, aki megváltoztatta a világot. – Debrecen: Superbook Alapítvány, 2005. – 78. old.

A Magyar Történelem és Európai Integráció Tanszék Tudományos Kiadványa Nortia 2016
kormányzat ellen lépett fel. 1524–1525 egész Dél-Németországban parasztfelkelések törnek ki, méltányos törvények bevezetését kérték: a röghöz kötöttség feloldását, a földesurak zsarnokoskodásának eltörlését, a szabad lelkesválasztási jogot, a faluközösség közös birtokainak visszaadását¹.

A felkelést a német birodalmi kormányzat leverte, a fejedelmek nagyobb erőre kaptak, Luther és mozgalma súlyos vereséget szenvedett. Luther maga is parasztnak született, jól ismerte a parasztok nyomorúságait, elítélte a földesurak zsarnokságát, de a fegyveres harcot is gyűlölte, szerinte a keresztények egyetlen útja a békés és kitartó érzés. Luther Németország prófétájaként kezdte, 1524-ben egy nagy párt prófétája lett².

1524 után a megosztott Németországban Luthert már csak erőszakkal, vagyis polgárháború árán lehetett volna félreállítani. A reformációt támogató fejedelmek a „Protestáció”-t terjesztették, amelyben tiltakoztak a császár és a katolikus fejedelmek eljárásai ellen. Ebből származik a protestáns elnevezés. 1531-ben a protestáns fejedelmek és városok politikai szövetséget hoztak létre, Schmalkaldeni Liga néven, hogy szembeszállhassanak a császár és a katolikus többség elnyomásával. Még olyan kérdésekbe is beleavatkoztak, amely nem kizárólag vallási szempontúak. Ahol elkezdődtek a reformok, el kellett dönteni, hogy meddig mennek el vele. Az egyházi hivatalok és szentségek árusításának folyamatát kellett elsősorban leállítani és meg kell szüntetni a pápa hatalmát, az egyházi javadalmakat a lelkipásztori szükségletekre és a szegények javára kell fordítani. A vezérelni a hitből való megigazulás tana lett, a szívre, lélekre, és a hitre került, a külső kultuszról és rituálékról. A reformációt végrehajtó államok és városok viszonylag könnyedén teheték meg az első lépéseket, mivel a szószékre felkerült a német nyelvű Biblia, a papoknak megengedték a nősülést, az érthetetlen szertartások háttérbe szorultak, az emberek német nyelvű énekeket tanultak, az egyházi javadalmakat megvonták azoktól a papoktól, akik magánmiséket tartottak. A Bibliára hivatkozó Luther Az egyház babilóniai

¹Richard Friedenthal. Luther élete és kora. – Budapest: Gondolat Könyvkiadó, 1973. –284. old.

²Csohány János. Az egyháztörténelem alapvonalai. – Debrecen: Debreceni Református Teológiai Akadémia, 1998. – 110. old.

A Magyar Történelem és Európai Integráció Tanszék Tudományos Kiadványa Nortia 2016
fogságáról írt munkájában, 1520-ban 7-ről 3-ra csökkentette a szentségek számát
(kereszttség, eucharisztia, fülbegyónás)¹.

A lutheránus lelkészek azt tanították, hogy a kenyér és a bor az Úr teste és vére. Ez a felfogás lett a vezérvonala annak a hitvallásnak, amelyet 1530-ban Melanchthon terjesztett be az augsburgi birodalmi gyűlés elé, amely így fogalmaz: *„Ez nem csak az, amit tanítunk, ebben semmi sem ellenkezik a Szentírással, vagy a katolikus egyház tanításával, sem pedig a római egyházzal. Mi azokkal a visszaélésekkel szemben tiltakozunk, melyek valódi tekintély nélkül kerültek egyházunkba”*². A lutheránus egyház megszervezésében jó példa volt Nürnberg esete, hogy mennyire természetesen voltak a változások, 1524-ben Luther hatása alatt új liturgiát vezetnek be, a lutheri tanok alapján. Luther nem talált ellenérvet arra vonatkozólag, hogy a fejedelem reformálja meg az egyházat, de azt semmiképpen sem akarta, hogy a fejedelem kezébe kerüljön a tanítás ellenőrzése. A püspöki hatalom megszűnt, jogköre a fejedelemre ruházódott át, ez elsősorban adminisztratív és jogi funkciókat jelentett.

Luther úgy vélte, hogy a tanítást a Szentírás kontrollálja, de egy olyan világban, ahol nincs vallási egység, az kontrollálja, aki a papság kinevezését is. Nagy területek változtak át katolikusból lutheránussá, majd lutheránusból kálvinistává, uralkodók személyes hite, vagy a politikai érdekek szerint. Mivel felszámolva a pápai és püspöki hatalmaskodást, a reformáció gyakorlatilag utat nyitott a fejedelmeknek. Luthert mélyen megrázta az első szászországi egyházlátogató körútján (1528) tapasztalt tudatlanság, ezen felindulva írta meg Kis és Nagy káté-ját (1529), az egyiket a papság, a másikat a laikusok és a gyermekek számára, rövid magán- és asztali imádságokkal kiegészítve. A német nyelvű Bibliához hasonlóan ezek is szerves részévé váltak a gyülekezeti tanításnak és a családok vallásos életének. Ugyanezt a célt szolgálták énekei is, amelyek Luther régi vallási énekeket és dallamokat használt fel. Első énekeskönyve (nyolc német énekkel) 1524-ben jelent meg Wittenbergben, amit hamarosan újabb huszonnégy ének kiadása követett.

¹Richard Friedenthal. Luther élete és kora. – Budapest: Gondolat Könyvkiadó, 1973. –292. old.

²Guido Dieckmann. Luther, aki megváltoztatta a világot. – Debrecen: Superbook Alapítvány, 2005. –172 old.

Luther énekei nem tanító jellegűek, mentesek a teológia elvont nyelvezetétől, de lényegre törően fejezik ki a szív bizodalját és háláját.

Luther a nép gyermeke volt és azért küzdött, hogy az igaz vallás eljusson az emberek szívéhez és otthonába; azt akarta megmutatni, hogy a vallás nem papi, szertartási, klerikális dolog, aminek a templomban a helye, hanem az evangélium beáradása az életbe. De a bibliaolvasás még a XVII. században is meglehetősen ritka gyakorlat a falvakban (kivéve a tehetősebbeket). Viszont azzal, amit az egyszerű embereknek szánt, sikeresnek bizonyult; ezek: *a német biblia, a német mise, a német énekek és a német katekizmus*. Csupán a wittenbergi Lufft nyomda több mint 100 000 példányban adta ki a Bibliát 1534 és 1584 között¹.

Luther 1546-ban halt meg, évekig tartó betegeskedés után. Ő indította útjára a reformációt, és tapasztalatai, nézetei elválaszthatatlanok annak történetétől. Az az egyszerű, derűs és nyílt vallásosság, amely ekkor kezdett uralkodóvá válni Észak-Németországban, mindennél jobban jelzi Luther személyiségét és hatását. Műveltsége és hírneve ellenére mindig falusi ember maradt, fogalma sem volt a mesterkéltségről. Ha kellett, tudott remény, keserű, közönséges, könyörtelen, makacs és vad lenni; ez az ő öröksége, mely jelentősen hozzájárult a németek és a lutheránus egyház megítéléséhez. Nevetése és dühkitörései egyformán erősen hatottak környezetére. Ha dühögött, sohasem a maga érdekei miatt tette; soha senkit nem tekintett a saját céljai eszközének. Gyűlölete az ő szeretett német népének elnyomóit és félrevezetőit, amikor kedves németjeiről beszél, mindig a szegényekre és tudatlanokra gondolt. Gyűlölte a látványosodást, és szinte gyermeki egyszerűséggel szólította meg a parasztokat is: *Luther a népszerű prédikálás és az egyszerű tanácsadás zsenije*². Nyelve tele van képes kifejezésekkel, valósággal ontja a találó és humoros illusztrációkat, a mindennapos életből vett és ezért tökéletesen alkalmazható példázatokot. Énekei, német bibliafordítása, kátéi, liturgiája – ezek azok, amelyek a hitből való megigazulás tana mellett megteremtették ennek a sajátos kegyességnek, a családi és templomi istentiszteletnek a lutheránus hagyományát.

¹Horst Beintker. Krisztus tanúja: Luther élete. – Bp.: Gondolat Kiadó, 1993. – 345 old.

²Wilhelm Walter. Luther jelleme. – Bp.: BIK, 2007. – 120. old.

A németek emlékezete nem a szerzetes Luthert őrizte meg, hanem Luthert, a családapát. A parasztháború idején vette feleségül a néhai apácát, Katherina von Borát, akivel az ágostonos testvérek üresen maradt rendházába költözött. Házasságukban nyoma sem volt romantikának. A nagydarab és szerényen öltözködő Katherina kiváló és szorgalmas háziasszony. „*De – mint mondja Luther – az én Katámat sem Franciaországért, sem Velencéért el nem cserélném, mert őt Isten adta nekem, és más asszonyoknak sokkal több hibája van, ő viszont hű hozzám és gyermekeimnek jó édesanyja*”¹. A jellegzetes visszaemlékezések szerint Luther családfőként ül az asztal végén, körülötte barátai és tisztelői, akik figyelmesen hallgatják, amint a teológiáról szónokol, politizál, vagy éppen tréfálkozik. Később barátai írogatni kezdték Luther megjegyzéseit. Húsz évvel Luther halála után az egyikük kiadott egy válogatást a különböző gyűjteményekből, Asztali beszélgetések címen. A könyv, mint történelmi forrás teljesen megbízhatatlan, más szempontból viszont egyedi és hiteles képet ad Lutherről, az emberről és a hittudósról. Aki meg akarja érteni Luther személyiségét és szellemét, nem nélkülözheti.

Luther a szó igazi értelmében nagy lélek volt. Az általa útjára indított vihar pedig tovább terjedt Európa minden szeglete felé...

BIBLIOGRÁFIA

I. FORRÁSOK.

1. A 95 tétel, írta és közzétette Luther Márton (1483–1546) német reformátor 1517. Október 31-én Wittenbergben, a vártemplom kapujára szögezve // [Elektronikus forrás]: <http://mek.oszk.hu/00200/00203/00203.htm>.

II. MONOGRÁFIÁK, CIKKEK, SEGÉDKIADVÁNYOK.

1. Diarmaid Macculloch. A reformáció története. – Budapest: Európa Könyvkiadó, 2011. – 1240 old.
2. Owen Chandwick. A reformáció. – Budapest: Osiris Kiadó, 2003. – 440 old.

¹Richard Friedenthal. Luther élete és kora. – Budapest: Gondolat Könyvkiadó, 1973. – 425. old.

3. Helmuth Von Glasenapp. Az öt világvallás. – Budapest: Gondolat Kiadó, 1997. – 525 old.
4. Jos Colijn. Egyháztörténelem. – Sárospatak: Sárospataki Református Teológiai Akadémia, 1996. – 560 old.
5. Csohány János. Az egyháztörténelem alapvonalai. – Debrecen: Debreceni Református Teológiai Akadémia, 1998. – 210 old.
6. Karl Heussi. Az egyháztörténet kézikönyve. – Budapest: Osiris Kiadó, 2000. – 590 old.
7. Guido Dieckmann. Luther, aki megváltoztatta a világot. – Debrecen: Superbook Alapítvány, 2005. – 305 old.
8. Richard Friedenthal. Luther élete és kora. – Budapest: Gondolat Könyvkiadó, 1973. – 672 old.
9. Pálfy Géza. A tizenhatodik század története. – Budapest: Pannonica Kiadó, 1994. – 320 old.
10. Horst Beintker. Krisztus tanúja: Luther élete. – Budapest: Gondolat Kiadó, 1993. – 345 old.
11. Wilhelm Walter. Luther jelleme. – Budapest: BIK, 2007. – 280 old.

GÁL MARIANNA

(a Debreceni Egyetem Történelmi és
Néprajzi Doktori Iskola PhD-hallgatója,

UNE Magyar Történelem és

Európai Integráció Tanszék, végzés éve: 2014)

UKRAJNA KÜLPOLITIKÁJA A FÜGGETLEN ÁLLAMOK KÖZÖSSÉGÉBEN

Annotáció

A külpolitikai szakértők a Szovjetuniónak a politikai térképről való eltűnését a XX. század második felének egyik legfontosabb eseményeként tartják számon. A kül- és belpolitikai problémákkal küszködő szuperhatalom, amely közel 70 évig befolyásolta a nemzetközi kapcsolatok rendszerét – megszűnt létezni. Felbomlása egyben a hidegháború és a bipoláris világrend befejeződését is jelentette, amely az érdekszférájába tartozó újonnan függetlenedett államok elé új kihívásokat állított, arra sarkallt azokat, hogy a kialakult vákuumot valamilyen módon betöltsék. Ilyen körülmények között született meg a szovjet utódállamok gazdasági egységbe való tömörülése – a Független Államok Közössége, amellyel Ukrajna elkötelezte magát az ázsiai integráció irányába.

Kulcs szavak: Ukrajna, FÁK, külpolitika, ázsiai integráció, GUAM.

Анотація

Зникнення Радянського Союзу з політичної карти – одна з найважливіших подій другої половини ХХ. століття. Під тиском внутрішніх і зовнішніх проблем розвалилася наддержава, яка майже 70 років суттєво впливала на перебіг міжнародних подій. Крім того, це означало розпад біполярного світового устрою і кінець холодної війни, який встановив новий виклик перед новими незалежними країнами, і змусив заповнити вакуум. У цих умовах було проведено нагромадження держав-наступників Радянського Союзу в економічну одиницю – Співдружність Незалежних Держав, з якими Україна взяла на себе зобов'язання в сторону азіатської інтеграції.

Ключові слова: Україна, СНД, зовнішня політика, азіатська інтеграція, ГУАМ.

Annotation

The disappearance of the Soviet Union, the political map of the second half of XX. century as one of the most important events held accountable. Struggling foreign and domestic policy issues disintegration of a superpower, which also affected the system of international relations for 70 years - has disappeared. Also meant the break-up of the Cold War and the bipolar world order is complete, which set a new front of the newly independent from countries belonging to the sphere of influence of challenges and prompted to fill the resulting vacuum in some way. Under these circumstances, it was a conglomeration of former Soviet states in the economic unit - the Commonwealth of Independent States with which Ukraine has committed itself towards Asian integration.

Keywords: Ukraine, CIS, foreign policy, Asian integration, GUAM.

A külpolitikai szakértők a Szovjetuniónak a politikai térképről való eltűnését a XX. század második felének egyik legfontosabb eseményeként tartják számon. A kül- és belpolitikai problémákkal küszködő szuperhatalom, amely közel 70 évig befolyásolta a nemzetközi kapcsolatok rendszerét – megszűnt létezni. Felbomlása egyben a hidegháború és a bipoláris világrend befejeződését is jelentette, amely az érdekszférájába tartozó újonnan függetlenedett államok elé új kihívásokat állított, arra sarkallt azokat, hogy a kialakult vákuumot valamilyen módon betöltsék. Ehhez minden bizonnyal a mintát az Európai Közösség (1993-tól EU) adta, illetve adja meg napjainkban is. Ilyen körülmények között született meg a szovjet utódállamok gazdasági egységbe való tömörülése – a Független Államok Közössége, amellyel Ukrajna elkötelezte magát az ázsiai integráció irányába.

A jelen tanulmány megírásával megvalósítandó célként tűztem ki, hogy a szélesebb olvasóközönséggel megismertessem Ukrajna külpolitikájának főbb mozzanatait a Független Államok Közösségében, külön hangsúlyt fektetve megalakulásának szegmenseire, valamint azok alapvetőbb problémáira.

A felhasznált és hivatkozott bibliográfiában természetesen az ukrán nyelven íródott művek dominálnak. Mindez azzal a ténnyel is magyarázható, hogy a nyugati kutatók körében a téma vizsgálata még nem váltott ki jelentősebb érdeklődést. Számottevő segítséget nyújtottak a cikk megírásakor a Kelet-Európa Tanulmányok sorozatban megjelent Sz. Bíró Zoltán és Ludvig Zsuzsa magyar nyelvű tanulmányai, amelyek középpontjában a gazdasági jellegű vizsgálódás a meghatározó, ugyanakkor természetes módon teret engedve a politikai és társadalmi szempontoknak is. Az ukrán nyelven megjelent munkák közül В.П. Газін monográfiáját emelném ki, aki a kommunizmus bukásától a XXI. század elejéig ismerteti napjaink aktuális problémáit, fontos helyet szentelve Ukrajna helyének és szerepének a nemzetközi kapcsolatok rendszerében. Fontos kiemelni, hogy a szerző nem csupán pártatlan szemlélőként taglalja a felvázolt eseményeket és problémákat, hanem megpróbálja a számára legjobb utat és legkézenfekvőbb módszert is megtalálni. Hasznosak voltak továbbá *O.C. Кучика, Л.Д. Чекаленко, С.Г. Федурняк*, illetve *М. Й. Марушак*

A Magyar Történelem és Európai Integráció Tanszék Tudományos Kiadványa Nortia 2016 munkái. A munkáikból merített információk jelentős segítséget nyújtottak jelen tanulmány megírásához.

Ukrajna külpolitikája az ország 1991-es függetlenné válása óta számos külső tényező függvényévé vált, kényes geopolitikai helyzete miatt döntéshozatali rendszere állandó külső nyomásnak lett kitéve. Az önálló ukrán államiság létrejöttének lehetősége váratlanul érte mind az ukrán politikusokat, mind a népeiséget. Külpolitikai prioritásait először az 1993. július 2-án elfogadott „*Az ukrán külpolitika fő irányai*” című dokumentumban fektették le, amelynek alapelvei – 1991-től az atomfegyver-mentesség, a blokkon kívüliség, valamint a semlegesség mellett – az alábbi négy fő irányt jelölték ki:

- első a kétoldalú kapcsolatok ápolása, ezen belül külön kiemelve Oroszország helyét és fontosságát, amellyel külön partnerségre törekszik;
- a regionális együttműködés és elsősorban az európai biztonsági kérdésekhez való kötődés;
- a harmadik irány a FÁK-ot jelöli meg, amelyre az ukrán kormány a Szovjetunió felbomlását követően multilaterális fórumként tekint, és kapcsolatok mélyítését bilaterális egyezmények megkötésével szorgalmazza;
- az ENSZ-ben és egyéb nemzetközi szervezetekben való részvétel¹.

Az említett irányvonalakból is kitűnik, hogy Ukrajna külpolitikai orientációja geológiai fekvéséből eredően kettős jellegű. Egyrészt szeretne bekapcsolódni az eurointegrációs folyamatba, ugyanakkor ápolni kívánja kapcsolatait hatalmas keleti szomszédjaival is. Mindezt jól tükrözi, hogy a szovjet szövetségi államkeretet felszámoló, a Belovezsszkaja Puscsában (egy belorusz természetvédelmi terület vadászházában) aláírt dokumentummal biztosítja az egykori tagállamok közti további együttműködést, amihez pár éven belül társul a hivatalosan is deklarált cél – az EU-tagság.

A függetlenség első éveinek eufórikus szakaszában Leonyid Kravcsuk, Ukrajna első elnöke, a legfontosabb külpolitikai relációiban az Oroszországhoz való kapcsolatát látta, amelyet az országban megtartott referendumot követően, egy hét

¹ Основні напрями зовнішньої політики України. <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/3360-12>

A Magyar Történelem és Európai Integráció Tanszék Tudományos Kiadványa Nortia 2016 elteltével fedél alá is hozott. 1991. december 8-án Borisz Jelcin orosz, Leonid Kravcsuk ukrán, valamint Sztanyiszláv Suskevics belarusz elnök aláírták azt a 14 cikkelyből álló megállapodást, amely – miközben preambulumban kimondta, hogy a Szovjetunió, mint a nemzetközi jog alanya, és mint geopolitikai realitás megszűnik létezni – első paragrafusában azt is leszögezte, hogy a szerződő felek létrehoznak egy sokkal lazább konföderatív jellegű együttműködést, a *Független Államok Közösségét (FÁK)*¹. A szerződés ratifikálása néhány napon belül megtörtént mindhárom ország parlamentjében: az ukrán és fehérorosz törvényhozás december 10-én, míg az orosz december 12-én hagyta jóvá².

Érdekes, hogy az elnökök belaruszi találkozásukon az ázsiai tagköztársaságok vezetőivel való konzultáció nélkül döntöttek a Szovjetunió felbomlásáról és gyakorlatilag a birodalmi centrum deklarálta elsőként függetlenségét a perifériáktól. Ennek következtében az egykori tagköztársaságoknak immár valóban önálló és szuverén államként kellett szembenézniük a rájuk váró kihívásokkal, amelyeket valamennyi államban a rendszerváltás volt hivatott rendezni. Ugyanakkor a megállapodás 13. cikkelye egyértelművé tette azt is, hogy a szerződés nyitott a posztszovjet államok előtt, amennyiben egyetértenek a benne lefektetett célokkal és elvekkel. A felszólító passzus korán meghallgatásra talált: 1991. december 21-én a kazah fővárosban, Almatiban további 8 egykori tagállam csatlakozott a Közösséghez. 1993-ban pedig Grúzia is a Közösség tagjává vált³.

A FÁK két határozott céllal jött létre: egyrészt, hogy elősegítse a további gazdasági kapcsolatok megőrzését, másrészt az utódállamokat egy intézményes keretek között működő gazdasági integráció irányába terelje. Határozott célkitűzésként merült fel az a körülmény is, hogy a közösség megalakítása az utódállamok fájdalommentes szétválását is elősegítse⁴.

Az immáron 25 éves gazdasági tömörülés hullámzó intenzitású együttműködése számos eredménnyel szolgált, de ugyanannyi, ha nem több

¹ http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/997_077

² Газін В.П. Актуальні проблеми сучасності: історія, світова політика / В.П. Газін. – К.: «Слово», 2009. С. 355

³ Уо. С. 55

⁴ Чекаленко Л.Д., Федурняк С.Г. Зовнішня політика України / Л.Д. Чекаленко, С.Г.Федурняк. – К.: «Видавничий Дім «Персонал», 2010. – С.335.

A Magyar Történelem és Európai Integráció Tanszék Tudományos Kiadványa Nortia 2016
kérdőjelet is vont maga után. Ennek legfőbb bizonyítéka talán az aláíratlan szerződések óriási halmaza. Ukrajna, noha ott bábáskodott a Független Államok Közössége megalakításánál és ratifikálta a létrehozásáról szóló dokumentumot, nem írta alá a szervezet 1993. január 22-én Minszkben elfogadott Alapokmányát¹. Ennél fogva de jure nem tagja a FÁK-nak, viszont annak alapító államai közé tartozik. Ezzel kijelenthetjük azt a tényt, hogy a szovjet utódállamok együttműködésére hivatott Közösségen belül Ukrajna a visszafogott, tartózkodó részvétel mellett döntött. Így nem vált részesévé az 1994 áprilisában életbe lépett védelmi és biztonsági egyezménynek, a Kollektív Biztonsági Szerződésnek, s a teljes jogúval szemben a társult tagság mellett voksolt a FÁK intézményében is². Alapító tagként Ukrajna gyakorlatilag csak azokban a munkálatokban vesz részt, amelyek megfelelnek érdekeinek és hasznot hoznak számára. Ebben az időszakban, tehát a 90-es évek elején társult tagként, de részese volt az orosz-központú FÁK-on belüli gazdasági együttműködésnek, a hosszabb távon közös piaci célkitűzéseket dédelgető, valóságban azonban csak korlátozott, kivételek sokaságával tarkított szabad kereskedelemig eljutó FÁK-országok Gazdasági Uniójának. Ukrajna következetes távolságtartását példázza, hogy gyakorlatilag 2003-ig részt sem vett a gazdasági együttműködésben. 1997. október 10-én viszont részese lett az orosz hegemoniát kifogásoló és vele szemben távolságtartásra törő GUAM-csoportnak³ (nevének alkotóelemeit a tagállamok kezdőbetűi adják, vagyis: Grúzia, Ukrajna, Azerbajdzsán és Moldova). A GUAM politikai jellegű együttműködésnek indult, azonban gazdasági célkitűzései voltak. Kiemelt együttműködési területe az energetikai szektor, a gazdasági kapcsolatok elmélyítése, a közlekedési-szállítási folyosók fejlesztése, ugyanis a csoporton keresztül kívánták biztosítani a kaszpikumi energiaforrások nemzetközi piacokra való szállítási útvonalat a TRACEKA elnevezésű „selyemúton” keresztül, amelynek legfőbb sajátossága, hogy nem halad át Oroszországon, és gyakorlatilag kétszer rövidebb utat és időt vesz igénybe. Az elképzelések első

¹ Кучика О.С. Міжнародні організації / О.С.Кучика. – К.: «Знання», 2007. – С. 335.

² Камінський А. І. Вступ до міжнародних відносин : Курс лекцій / А. І. Камінський. – Л.: Світ, 1995. – С.51

³ Чекаленко Л.Д., Федурняк С.Г. Зовнішня політика України / Л.Д. Чекаленко, С.Г.Федурняк. – К.: «Видавничий Дім «Персонал», 2010. – С.361-370

A Magyar Történelem és Európai Integráció Tanszék Tudományos Kiadványa Nortia 2016
alkalommal az 1993-ban EU által megtartott brüsszeli konferencián kerültek említésre, amely segítségével Nyugat energia-beszerezési lehetőségét bővítheti, egybekötve egy olyan politikával, amely által a posztszovjet államokat fokozatosan eltávolíthatja Moszkvától. A szervezet ugyanakkor Ukrajna számára lehetőséget jelentett arra, hogy egy regionális szervezetben vezető szerepet tölthessen be – kompenzálható Oroszország domináns szerepét a Független Államok Közösségében.

Az orosz politika megalakulásától kezdve kiemelt figyelmet fordított a GUAM-ra. Egyes orosz politikusok, szakértők úgy értékelték, a szervezet veszélyt jelent Oroszország számára, véleményük szerint egyik geopolitikai feladata, hogy „cordon sanitaire”-t képezzen Oroszország és Európa között, Ukrajnát és Grúziát pedig azzal vádolták, hogy tevékenységükkel a FÁK megbontására törekszenek.

Jól látható tehát, hogy Ukrajna már a 90-es években is párhuzamosan kétirányú kapcsolatrendszer megtartására-fejlesztésére tört, s bár az évtized végén megjelent az ország retorikájában az európai integrációs prioritás, azonban mint politikai, úgy külgazdasági síkon nyugvó kapcsolatrendszer fontos és erős maradt.

A 2003–2005 közötti időszak kulcsfontosságú eseményeket hozott a korábbi többvektoros külpolitikában. Hosszú idő után Ukrajna vezetése először vállalta, hogy az ország belép egy fontos orosz kezdeményezésű – a posztszovjet térség négy legjelentősebb gazdaságát egyesítő, hosszabb távon ambiciózus gazdasági uniós terveket szövő integrációs – projectbe, az Egységes Gazdasági Térség csoportosulásba. Ezt a döntést akár értelmezhetjük a multivektoros politika orosz irányba való terelődéseként is. A Leonyid Kucsma elnök által elfogadott megállapodás azonban nem valósult meg, ugyanis az újonnan hatalomra került Juscsenko-kormány az európai integrációs szándékát tette meg az ukrán külpolitika elsődleges prioritásának. Ennek megfelelően már nem mutatott érdeklődést az Egységes Gazdasági Térség fejlesztése iránt, így annak tagjai nélküle kezdték el a vámunió megteremtését.

Összességében az alábbi következtetések vonhatóak le. Ukrajna függetlenné válásával – mint a nemzetközi kapcsolatok új szereplője – geopolitikai szempontból egészen egyedülálló helyzetbe került. Sajátos pozíciójával egy olyan instabil

A Magyar Történelem és Európai Integráció Tanszék Tudományos Kiadványa Nortia 2016
övezetbe csöppent, amely a Balkántól a Krímen keresztül a Kaukázusig terjed. Ez a terület ütközőzónája a keleti és nyugati világ civilizáció elképzeléseinek és érdekeinek. A 90-es évek során az ukrán vezetés folyamatosan egyensúlyozni próbált e két oldal között, amely a többvektoros politika elnevezést kapta. A FÁK alapítása óta a viselkedés különböző taktikai modelljét próbálta ki, amelyet vizsgálva a tárgyalt időszakot két szakaszra bonthatunk:

- az első etapban, a civilizált szétválás időszakában, vagyis 1991–1994 közötti időszakban pozíciója az „érdekek egyensúlyán”, a tagállamok közötti gazdasági együttműködésen alapult. A fiatal ukrán diplomáciának, amely a nemzetközi porondon tette meg az első lépéseket, nem sikerült hatékonyan felülkerekednie a növekvő moszkvai nyomástól. Központi vezérlő elv ebben a szakaszban az államiság kiteljesítése és a függetlenség védelme.
- a második etapban, 1994–2005 között, Leonyid Kucsma elnöklése alatt az ukrán politika taktikai lépései, a multivektoriális nevet viselő külpolitika kibontakozása a jellemző. Ennek lényege, hogy az európai uniós irányt követve együttműködik Oroszországgal is.

Elmondhatjuk továbbá, hogy a FÁK, mint integrációs szervezet jelentősége folyamatosan csökken, voltaképpen napjainkra egy kiüresedett, valódi tartalom nélküli protokolláris fórum lett. Ugyanakkor az ország külpolitikájának továbbra célja közt szerepel az Oroszországhoz és a FÁK-államokhoz való kapcsolatok kölcsönös érdekeken nyugvó fejlesztése, erősítése. Ebben ugyanis Ukrajna gazdaságpolitikai partnert lát hatalmas felvásárló erővel, hiszen a tagoknak a szovjet rendszerben kialakult igen erős kölcsönös függősége, egymásra-, de főleg Moszkvára-utaltsága pedig az elmúlt több mint húsz év alatt nem szűnhetett meg teljesen.

Felhasznált forrás- és irodalom jegyzéke

1. Novák Tamás / Sikerek és kudarcok: A FÁK- térség energetikai és integrációs dilemmái / Novák Tamás – Budapest, 2008. – 237 old.

2. Газін В.П. Актуальні проблеми сучасності: історія, світова політика / В.П. Газін. – К.: «Слово», 2009. – 424 с.
3. Камінський А. І. Вступ до міжнародних відносин : Курс лекцій / А. І. Камінський. – Л.: Світ, 1995. – 144 с.
4. Кучика О.С. Міжнародні організації / О.С.Кучика. – К.: «Знання», 2007. – 749 с.
5. Чекаленко Л.Д., Федурняк С.Г. Зовнішня політика України / Л.Д. Чекаленко, С.Г.Федурняк. – К.: «Видавничий Дім «Персонал», 2010. – 464 с.
6. Угода про створення Співдружності Незалежних Держав
http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/997_077
7. Про Основні напрями зовнішньої політики України
<http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/3360-12>

SÁNDOR KATALIN
(Ungvári Nemzeti Egyetem
Magyar Tannyelvű Humán és Természettudományi Kar
Magyar Történelem és Európai Integráció Tanszék
2015-ben végzett hallgató)

A HRUSCSOV KORSZAK - AZ ENYHÜLÉS POLITIKÁJA

Annotáció

A II. világháború az Egyesült Államok és a Szovjetunió kapcsolatai a "partnerségből" ellenségeskedésbe csapott át, ennek hatására Európa, s egyben a világ két táborra szakadt. Atommonopóliumuk mennyisége és minősége tette az Egyesült Államokat és a Szovjetuniót igazán szuperhatalommá, a köztük lévő nemzetközi viszonyok pedig így váltak egyre inkább bipolárisra.

Kulcsszavak: hidegháború, bipoláris világrendszer, konfrontáció, rakétaválság, forradalom, blokádnak, szerződés.

Annotation

The World War II in the United States and the Soviet Union's relations with the "partnership" turned into enmity, as a result of Europe and also the world divided into two camps. The quantity and quality of atomic power monopoly made in the United States and the Soviet Union truly a superpower in international relations between them and thus become increasingly bipolar.

Keywords: cold war, bipolar world system, confrontation, missile crisis, revolution, blockade, agreement.

Анотація

Друга світова війна перетворила Сполучені Штати Америки та Радянський Союз в супротивників. А також це перетворило Європу і весь світ на два табори. Монополія на ядерні технології зробила Сполучені Штати та Радянський Союз дійсно наддержавами, а їхні відносини - біполярними.

Ключові слова: холодна війна, біполярна система світу, конфронтація, криза, революція, блокада, угода.

Sztálin 1953. márciusi halála a felhalmozott feszültség miatt a szovjet bel és külpolitika számára változást jelentett.¹ Sztálin a személyi kultusz következtében olyan magasan állt a többi szovjet vezető fölött, hogy halála után, nem volt aki rögtön a helyébe tudhatott volna lépni. Hruscsov egyre erősödő személyisége miatt vált éretté a posztra, annak ellenére hogy elég sok vetélytársa akadt. A szovjet „kollektív vezetés” a birodalom problémáival szembesülve, csökkenteni akarta a Szovjetunió külpolitikai terheit. A birodalom a robbanás előtti állapotban volt. Két nagy

¹ Fisher Ferenc. A megosztott világ. A Kelet-Nyugat, Észak - Dél nemzetközi kapcsolatok fő vonásai (1941-1991). - 131.old.

A Magyar Történelem és Európai Integráció Tanszék Tudományos Kiadványa Nortia 2016
problémával kellett azonnal szembenéznie. A GULÁG táborokban felkelések törtek ki, így elkerülhetetlen volt a sztálini terror áldozatainak rehabilitálása,¹ valamint az egyre csökkenő élelmiszerellátást is pótolni kellett. Hruscsov, ügyes és gyors intézkedéseinek köszönhetően javuló életszínvonal hamarosan tapasztalhatóvá vált. Hruscsov a terrorért egyedül Sztálint tette felelőssé, amit nem kevés személyi bátorsággal ki is nyilvánított². A sztálini szigor után a hruscsovi enyhülés nem várt társadalmi robbanáshoz vezetett, melyet a szabadság utáni vágy hajtott. Ennek első jeleként 1953. június 17.-én Kelet-Berlinben került sor felkelésre, melyet csak tankokkal sikerült leverni. A kelet-berlini népfelkelés csak az első volt a sorban, melyet Budapest, Prága, Peking követett, ahol tömegek küzdöttek a kommunista diktatúra ellen, a szabadságért, a demokráciáért. Hruscsov hamar felismerte, hogy a Szovjetunió erőforrásai nem elégségesek ahhoz, hogy egyidejűleg fejlesszék a hadiipart, mezőgazdaságot, könnyűipart. Ahhoz, hogy céljuk, mely az életszínvonal növelésére irányult, csökkenteni kellett a fegyverkezési kiadásokat. Hruscsov első számú próbálkozása volt, hogy végleg lezárja a koreai háborút. Azonban ez sem ment könnyen. Az 1954-es genfi értekezleten elismerték Kambodzsa, Laosz, és Vietnám szuverenitását, miközben Vietnámot a 17. szélességi foknál ideiglenesen két részre osztották, azzal hogy újraegyesítéséről 1956-ban a népszavazásnak kell döntenie. Mivel ez nem következett be, Vietnam a negyedik ország lett, mely hosszú időre kettészakítottá vált.

Ahhoz, hogy Hruscsov politikája áttörést hozzon, olyan lépésre kellett elszánnia magát, mellyel az enyhülés politikáját megmutathassa. 1955 májusában a világháború győztes hatalmaival aláírták az osztrák államszerződést. Ezek alapján visszaállították Ausztria szuverenitását az 1938-as határok alapján, megszállását megszüntették.³ És az osztrák parlament törvényt fogadott el az ország örök semlegességéről. E szovjet gesztus a szabadságot adta vissza Ausztriának, s egyúttal a Szovjetunió kiszorult a közép-kelet-európai zónából.

¹ Dupka György. Alekszej Korszun. A „malenykij robot” dokumentumokban. - 50.old.

² Mihail Heller. Alekszandr Nyekrics. Szovjetunió története. - 343.old.

³ Fisher Ferenc. A megosztott világ. A Kelet-Nyugat, Észak - Dél nemzetközi kapcsolatok fő vonásai (1941-1991). - 132.old.

1954. május 14.- én hozták létre a Varsói szerződést, melynek tagjai lettek: Albánia, Bulgária, Csehország, Lengyelország, Magyarország, Német Demokratikus Köztársaság és Románia illetve a Szovjetunió.¹ A szerződés célja a kölcsönös segítségnyújtás volt, noha a Szovjetunió azon céllal hozta létre, hogy biztosítsa a kelet- európai csatlós államai feletti hatalmát.

"A Szerződő Felek figyelmébe véve egy ... a párizsi egyezmények megerősítése következtében Európában előállt helyzetet, amely egyezmények a felfegyverzett Nyugat-Németország részvételével és az észak atlantai tömbbe való bevonulásával a Nyugat- Európai Unió alakjában új katonai csoportosulás létrehozását helyezik kilátásba ... a szerződésben részt vevő államok határozatott hoztak a fegyveres erők közös parancsnokságának megteremtéséről ²". A Szovjetunió belpolitikai nehézségei, a hidegháború magas költségei, a tárgyalások felé mozdították el a szovjet vezetést. 1955. júliusában Genfben angol, francia, amerikai és szovjet vezetők csúcstalálkozót tartottak. Konkrét eredmények ugyan egyetlen kérdésben sem születtek, de az enyhültebb légkör és „Genf szelleme” azonban némi reményre adott okot³.

Hruscsov 1955. szeptemberében visszaadta az NDK teljes szuverenitását. így a Szovjetunió előretolt nyugati bástyája az NDK lett. Az európai két hatalmi blokk kialakulása befejeződött. A Harmadik Birodalom szétesése után keletkezett vákuum, egyértelműen kitörlődött, az érdekszférák elhatárolódtak egymástól. Az 1956. év viszont már egyre növekvő krízis helyzetet teremtett. A II. világháború után létrejövő szoros kapcsolatrendszerek szakítópróba elé kerültek.

Közben azonban Hruscsov újra enyhített a szigoron, és kiderült, hogy az NSZK miatti változás csak rövid idejű volt. Újra az enyhülés politikája következett Moszkvában, Magyarországon pedig 1956. október 23.- án kitört a forradalom.⁴ A harc kimenetelét azonban a közben ugyancsak kirobbanó Szezei válság pecsételte meg. Gamal Abdel Nasszer egyiptomi elnök ugyanis 1956. július 26.-án államosította

¹ Salamon Konrád. Világtörténet. - 530.old.

² Halmosy Dénes. Nemzetközi szerződések II. 1945-1982. - 283.old

³ Benkes Mihály. Szuperhatalmak kora. - 55.old

⁴ Fisher Ferenc. A megosztott világ. A Kelet-Nyugat, Észak - Dél nemzetközi kapcsolatok fő vonásai (1941-1991). - 157.old.

A Magyar Történelem és Európai Integráció Tanszék Tudományos Kiadványa Nortia 2016
a Szezei csatornát ¹, és bejelentette, hogy támogatni fogja a francia gyarmatosítók ellen kirobbanó algériai felkelést. A váratlan államosítással és kijelentéssel Nasszer egyszerre két hatalmat haragított magára. Első soron Angliát, mely a szezei csatorna államosításával elvesztette legfontosabb vízi útvonalát, és Franciaországot, mely számára kulcsfontosságú volt Algéria megtartása. A két hatalom a sevresi megbeszélésen összefogva Izraellel, egy Egyiptom elleni háborúról döntött. Izrael teljes haderejével 1956. október 29.- én, indult meg Egyiptom ellen. A Szovjetunió számára Egyiptom megrohanása igen nagy tét volt. A XX. párkongresszuson meghirdetett szovjet külpolitika kiterjedt arra, hogy a felszabadult országokat szövetségesként kell kezelni. Szovjetunió így vagy határozattan kiáll Egyiptom mellett, és ezzel potenciálisan is egy térhódító muzulmán világ szövetségese lesz, vagy feladja eddigi terveit. Mivel Egyiptom a Szovjetunió támogatását élvezte, a kialakuló válság a Szovjetunió és az USA közti hidegháború fontos konfliktusává vált. Az Egyiptom elleni támadás megindulása után Hruscsov háborús lépéseket helyezett kilátásba, így az USA végül meghátrált, és nyomására az ENSZ tűzszünetre és kivonulásra szólította fel Izraelt. Az Eisenhower és Hruscsov közti titkos párbeszéd során az amerikai elnök kijelentette, hogy Kelet-európát nem tekinti későbbi szövetségesének, és elismeri a Szovjetunió befolyását Magyarországon. Ezzel Hruscsov szabad kezet kapott a magyar forradalom leverésére, melyet 1956. november 4. - 11. közt végre is hajtott. A kettős válság 1956 őszén tehát szinte egyszerre ért véget. Az ENSZ döntésére Izrael kivonult Egyiptomból, miközben a szovjet eltiporták a magyarországi forradalmat. Izrael győzelme ellenére kénytelen volt kivonni erőit. Akabai - öböl blokádja megszűnt, így Nasszer megerősödve került ki a szezei válságból.²

A szezei válság szerteágazó hatásai közé tartozott, hogy meggyorsította a nyugat-európai integrációs folyamatot. 1957.március 25.- én Franciaország, Olaszország, NSZK, és a Benelux államok aláírták az európai történelemben korszakos jelentőségű Római Szerződéseket. A Közös Piac összekapcsolódott az

¹ Denis Lefebvre. A szezei ügy. - 9. old.

² Denis Lefebvre. A szezei ügy. - 39. old.

A Magyar Történelem és Európai Integráció Tanszék Tudományos Kiadványa Nortia 2016
Euratommal és 1958-ban felállították strasbourgi székhellyel az Európai Parlamentet.¹ Az integrációs folyamatok elengedhetetlen feltétele volt a gazdasági szuverenitás részbeni feladása. Nagy - Britannia ekkor még elzárkózott a nyugat-európai integrációba való belépéstől. Ennek egyik legfontosabb oka az volt, hogy akkori kereskedelmi forgalmának csupán 1/4-e zajlott Európával. London ennek ellensúlyozására, fő szorgalmazója lett az 1960. január 4-én felállított Európai Szabadkereskedelmi Társaságnak, az EFTA-nak.²

A szovjet atompotencia 1955-1956 - ra már globális méretet öltött. 1953 augusztusában robbantották fel az első hidrogénbombát. Sztálinhoz képest Hruscsov mögött jóval nagyobb hadifegyverzet állt. Hruscsov azonban már világosabban kezdte látni a nemzetközi panorámát. Míg korábban a biztonság szavatolására szinte csak a túlerőltetett katonai programokban látták a garanciát, az új felfogásban e mellett egy sokkal rugalmasabb politikai felfogás születet. A Szovjetunió ellenben az USA-val a rakétafegyverekben látták azt az eszközt, amellyel katonailag egyenrangúvá válhatnak. 1955-re a Szovjetunió már olyan közepes hatótávolságú rakétákkal rendelkezett, amellyel már 1000-1200km-nyi távolság megtételére voltak képesek. A TASZSZ 1957. augusztus 21.-én közételte, hogy egy R- 7 típusú rakéta már 6000km-t tett meg. Október 4-én pedig ugyanilyen rakétával a Szputnyikot állították földkörüli pályára. Az első mesterséges Hold így világelsőbséget biztosított a Szovjetunió számára³. Ezzel megszűnt az USA földrajzi izolációja!

Sztálin 1953. március 5.-ei halála korszak alkotónak bizonyult, nemcsak a Szovjetunió további történetének alakulásában, de a hidegháború szempontjából is mérföldkövet jelentett. Nyikita Hruscsov, Sztálinnal ellentétben már felismerte, hogy némi engedmények nélkül, a Szovjetunió nem képes fejlődni.

A Szputnyik fellövésével a tudományos verseny kezdetét jelentette, mellyen a Szovjetunió bebizonyította, hogy technika terén egyenrangú felek a Nyugattal! E történelmi szakaszban a hidegháború olyan mértéket érte el, hogy a "háború szakadékanak szélén táncolás politikájában", a két szuperhatalom a nukleáris háború,

¹ Benkes Mihály. Szuperhatalmak kora. - 49. old.

² Sípos Péter. A huszadik századi egyetemes történelem (1914 - 1990). - 189. old.

³ Norman Friedman. A hidegháború kora. 1945-1991. - 30. old.

A Magyar Történelem és Európai Integráció Tanszék Tudományos Kiadványa Nortia 2016
a III. világháború közvetlen kirobbanásának lehetősége elé került. Az, hogy a nemzetközi élet idáig fajult Hruscsov sokkal több kockázatot vállaló külpolitikai törekvéseinek volt köszönhető.¹

A Szputnyik fellövésével a szovjet vezetőség végre úgy érezhette, hogy markukban van az Egyesült Államok. Hruscsov mérhetetlenül büszke volt erre, és ezt a rövid ideig tartó előnyt maximálisan igyekezett kamatoztatni. A katonai erővel való fenyegetés, szerves része lett a szovjet külpolitikának. Mivel az USA nem tudta ellenőrizni a tényleges szovjet atompotenciát, igen korszerű kémrepülőgépeket küldött, illetve 1958 januárjától megkezdődött a mesterséges holdak korszaka is. Pontos információt viszont még csak éveken belül tudtak közölni, így nem tudták pontosan felmérni a szovjet kapacitást. Nem sokkal később hírt kaptak, hogy 1959. szeptember 12-én a Luna -2² szonda már elérte a Hold felszínét.

1959. szeptember 15-én, nem sokkal a Luna-2 fellövése után érkezett meg Hruscsov az Amerikai Egyesült Államokba. A történelmi látogatás során Hruscsov ajándéka volt annak a hold-rakétának a pontos kicsinyített mása, mely az emberiség történetében először járt idegen égitesten. A látogatás viszont eredménytelenül ért véget, Hruscsov azon elméletére, hogy Nyugat Berlin legyen szabad város nem érkezett válasz. A szovjet feltételek azt jelentette volna, hogy a három nyugati szövetséges feladja eddigi pozícióit, s hogy Németország így három részre szakad: az NKD- ra, NSZK-ra és Berlin "szabad városra"

1959. október 3-án került sor a Hold másik oldalának lefényképezésére. Közben Berlini vita folytatódott. 1960. május 1-én kezdődött meg a párizsi csúcskonferencia, melyet Hruscsov váratlanul elhagyott. Ennek háttérében az állt, hogy 20 ezer méter magasságban, a Szovjetunió déli határa mentén lelőttek egy amerikai kémrepülőgépet. Az amerikai pilóta, kapitulált így túlélte a balesetet, Hruscsov a pilóta túlélését eltitkolva, Eisenhower amerikai elnököt arra kérte, hogy nyilvánosan kérjen bocsánatot, és hogy tiltsa meg a szovjet légtér megsértését. Az enyhültebb légkör után is ismét fagyossá vált a helyzet.

¹Fisher Ferenc. A megosztott világ. A Kelet-Nyugat, Észak - Dél nemzetközi kapcsolatok fő vonásai (1941-1991). - 103. old.

²Fisher Ferenc. A kétpórusú világ 1945-1989. - 175. old.

Francis Gary Powers pilóta nyilatkozata: "Pilóta voltam, repülőt vezettem, és valahogy úgy alakult, hogy amerre repültem, az már kémkedésnek számított¹"

A következő találkozás sem váratott magára sokáig. Az ENSZ 1960. szeptemberi ülészakára személyesen Hruscsov látogatott el. Egyedi, meggondolatlan viselkedését milliók látták Amerikában. Hruscsov szokatlanul hosszú, háromhetes tartózkodása alatt számos fejlődő ország képviselőjével találkozott, köztük Fidel Castróval is, ekkor már az amerikai- kubai kapcsolat már igen megromlott. Castro 1959. július 26-ai mozgalma, megdöntötte az USA által támogatott korrump Batista - rendszert. Castro győzelme, és az előre nem egyeztetett terve miatt, hamar elvált az útjuk az USA-tól. Mikolaj szovjet miniszterelnök helyettes 1960.februári látogatása meglepte az amerikai vezetést,

ennek hatására 1961.január 3-án az Amerikai Egyesült Államok megszakította a diplomáciai kapcsolatot Kubával. Nemsokára a Szovjetunióval kötött kereskedelmi egyezményeket. Az amerikai - kubai szembenállás során az USA- ból kubai emigráns támadás indult CIA segítséggel, ez volt a híres Disznó-öböl akció² 1961.áprilisában 17.-én Ám a rosszul megszervezett támadás csúfos kudarcba fulladt.

1961.április 12-én korszakalkotó dátumként először járt ember az űrben³. A híres Jurij Gagarin szovjet űrpilóta, először láthatta a Földet az űrből. Gagarin űrutazását Hruscsov maximálisan igyekezett kihasználni. Hruscsov számára továbbra is Berlin kérdése vált a legfontosabb megoldandó problémává. A szovjet vezető egyik célja az volt, hogy a nyugati berendezkedésű Nyugat-Berlin függetlenedjen az NSZK- tói. Másik célja annak elérése volt, hogy meggátolja a Kelet-Berlinből nyugatra irányuló szökéseket. Az átszökések száma folyamatosan emelkedett, és az 50-es években már elérte az évi 30 ezer főt is. Az ügyben a második megbeszélés 1961. júniusában zajlott Bécsben Kennedy új elnök és Hruscsov között, ám Amerika itt sem volt hajlandó ígéretet tenni a Berlinből való csapatkivonásra. A válság elfajult, és Hruscsov döntő lépésre szánta el magát. 1961.augusztus. 13-án vasárnapra virradó

¹ Norman Friedman. A hidegháború kora. 1945- 1991. - 29. old.

² Benkes Mihály. Szuperhatalmak kora 1945-1992. - 140. old.

³ Fisher Ferenc. A kétpórusú világ 1945-1989. - 205. old.

A Magyar Történelem és Európai Integráció Tanszék Tudományos Kiadványa Nortia 2016
éjjel, a mintegy 3 milliós nagyváros átkelőhelyeit lezárták, és felépült a híres berlini fal, mely a német megosztottság fő szimbólumává vált. Németország teljes kettészakadása bekövetkezett! A berlini fal végett vetett a meneküléseknek. A két német állam versengése egyre jobban nőtt, azonban az NDK lemaradása az életszínvonal, a gazdaság szempontjából egyre csak nőtt.

Miközben a berlini válság egyre növelte a hidegháború szintjét, addig egyre fenyegetőbb dolgok történtek. 1962.juniusában Raul Castro vezetésével katonai delegáció látogatott el Moszkvába, s itt véglegesítették azokat a titkos döntéseket, mely 5 rakéta ezred telepítéséhez vezetett Kubában.¹ A 80 szállítóhajó június 26.-án futott be Havanna kikötőjébe. A kubai vezetőség már valójában az Egyesült Államok hadigépezetének közvetlen támadásától tartott, ezért egyeztet bele a rakéták felszerelésébe, miszerint Kubát csak a rakétákkal lehet megvédeni az USA esetleges inváziójától. A rakéták összeszereléséhez időre volt szükség így Hruscsov nagy országjárásra indult, mindent megtett annak érdekében, hogy az amerikaiak esetleges gyanúit eloszlassa. Az amerikai légi felderítés csak október 15.-én reggel szállított olyan fényképfelvételeket, amelyből pontosan kivehető volt, hogy azok közepes hatótávolságú atomrakéták. Hruscsov később úgy nyilatkozott, hogy "ez az erő elegendő lett volna, hogy elpusztítsa New Yorkot, Chicagót és a többi iparvárost, Washingtonról nem is beszélve. Az egy kis falu."² 'A szovjet vezetők azonban hazug rágalomnak nevezték a rakétákról készített felvételeket. Az amerikaiak megijesztésével az egész világ előtt bizonyítani kívánták azt, hogy az amerikai szuperhatalom mellé felzárkózott a szovjet szuperhatalom is. A Berlini ultimátum részbeni kudarca, arra készítette Hruscsovot, hogy Kuba révén olyan alkupozíció birtokába jusson, hogy az USA kapituláljon a berlini kérdésben.

Az amerikai műhold felvételek már 1961.-ben jelezték, hogy a szovjeteknek nincs több interkontinentális rakétájuk, mint nekik. Hruscsov állításai, így hamisnak bizonyultak. így az erőviszonyok kiegyenlítődték. Sőt az USA biztosnak látta miszerint hamarabb eltudja pusztítani az egész Szovjetuniót, minthogy az

¹ Niel Ferguson. A világ háborúja. A gyűlölet évszázadának története. - 602. old.

² Fisher Ferenc. A megosztott világ. A Kelet-Nyugat, Észak - Dél nemzetközi kapcsolatok fő vonásai (1941-1991). - 135. old.

A Magyar Történelem és Európai Integráció Tanszék Tudományos Kiadványa Nortia 2016
elkezdhetnék az atomrakéták indítását. A világ sorsa a két hatalom kezébe került, de valószínűleg beleszem gondoltak, hatalmuk nagyságával. A III. világháború bontakozhatott volna ki. Felelőtlen viselkedésük viszont a világ pusztulását is okozhatta volna.

Az amerikai válasz nem késett sokáig, Kennedy azonnal tengeri blokádot vont Kuba köré 1962 október 24.-én, és kijelentette minden Kubából induló rakétatámadás esetén a Szovjetunióra fog válaszcsoportot mérni.¹ A karib - tengeri blokádot október 24-én lépett életbe és ettől kezdve 13 napig az emberiség a II. világháború utáni történelmének legdrámaibb napjait élte át. Aztán amikor egy szovjet légvédelmi rakéta lelőtt egy amerikai repülőgépet, a feszültség a tetőpontjára hágott. Végül Kennedy kijelentette, ha a Szovjetunió nem vonja ki haladéktalanul a rakétákat Kubából, akkor az USA megelőző csapást mér a szigetországra! Október utolsó napjainak levélváltásai végül is kompromisszumkötéshez vezetett. Hruscsov beleegyezett a kivonulásba, Kennedy pedig megígérte, hogy nem indít támadást Kuba ellen².

Hruscsov üzenete Kennedyhez 1962. október 28, "... meg kell teremteni a feltételeket a nemzetközi helyzet átgondoltabb értékelésére. Ezt a helyzetet nagy veszélyek fenyegetik korunkban; a termonukleáris fegyverek, a rakétatechnika, az űrhajók, a globális rakéták és más halálos fegyverek korában.

Ezért nekünk akik, akik nagy bizalommal és felelőséggel vagyunk felruházva, nem szabad megengednünk a helyzet súlyosbodását...³"

Kennedy válasza Hruscsov üzenetére 1962. október 28.

" Ön és én, akiket oly súlyos felelősség terhel a béke fenntartásában tudatában voltunk annak, hogy a fejlemények egy olyan ponthoz közelednek, amelyen az eseményeket nehezen lehetnek volna ellenőrizni.

Egyetértek Önnel abban, hogy sürgősen rá kell irányítanunk figyelmünket a

¹ Niel Ferguson. A világ háborúja. A gyűlölet évszázadának története. - 605. old.

² Mihail Heller. Alekszandr Nyekrics. Szovjetunió története. - Budapest: Osiris Kiadó, 2002. - 516. old.

³ Fisher Ferenc. A megosztott világ. A Kelet-Nyugat, Észak - Dél nemzetközi kapcsolatok fő vonásai (1941-1991). - 227. old.

1962 november 20-án a világháború elkerülése érdekében Hruscsov elrendelte a szovjet erők kivonását. Ezzel maga a krízis megoldódott, és visszaállt a régi status quo!

A rakétakrízis után újra kellett gondolni az 1962-ig vezető utat. Elkerülhetetlenné vált a régi gondolkodásmód felülvizsgálata. A III. világháború kitörését igen veszélyes közelségbe hozó válság azt eredményezte, hogy a nemzetközi kapcsolatok nem folytatódhattak úgy ahogy eddig. A 13 drámai nap élménye azt eredményezte, hogy a jövőben mindenáron elkerülni a két szuperhatalom rivalizálásának ilyen erőteljes konfrontációját². Kompromisszumokkal kell egymás mellett élniük.

A rakétaválság határkövet jelentett a kelet - nyugat konfrontációban. A hidegháború "klasszikus", 1947-1962-ig tartó korszaka lezárult, az 1962-es évek után távolodás figyelhető meg ettől a politikától. Az enyhülés és a békés egymásmellet élés politikájával kezdődik az új korszak. Az enyhülés első lépéseként 1963. augusztus 5-én az USA, Nagy-Britannia és a Szovjetunió képviselői Moszkvában aláírták az atomcsendegyezményt, mely csak a föld alatti nukleáris kísérleteket engedélyezte. A kubai rakétaválság egyetlen pozitív hatása a „forró drót”³ kialakítása volt 1963. június 20-án, melynek segítségével a két szuperhatalom vezetői azonnal közvetlen kapcsolatot tudtak kialakítani egymással annak érdekében, nehogy egy atomháború robbanjon ki. A két szuperhatalom korszakos jelentőségű, kooperatív, a békés egymásmellet élés felé vezető lépései azonban jelentős belső ellenállást váltottak ki. A karibi válság két főszereplője nem sokkal élte túl az eseményeket. Kennedy 1963. novemberében Dallasban politikai gyilkosság áldozata lett⁴. Tény, hogy rengetek támadás érte, neki rótták fel, Kuba "vörös szigetté" válását. Az amerikai elnök még halála előtt még a kubai kihívás hatására ártértékelte az USA Latin-Amerikai politikáját. Útjára engedte a Szövetség a haladásért programot, mely Latin-Amerikai

¹ Fisher Ferenc. A megosztott világ. A Kelet-Nyugat, Észak - Dél nemzetközi kapcsolatok fő vonásai (1941-1991). - 228. old

² Niel Ferguson. A világ háborúja. A gyűlölet évszázadának története. - 90. old.

³ Diószegi István . Harsányi Iván. Németh István. 20. századi egyetemes történelem II. kötet 1945- 1995. - 18. old.

⁴ John Lukács. Az Egyesült Államok 20. századi története. A Truman- korszak. - 443. old.

A Magyar Történelem és Európai Integráció Tanszék Tudományos Kiadványa Nortia 2016
Marsall-tervnek tekinthető. Hruscsovot pedig hivatalosan 1964. október 14-én váltotta le az SZKP Központi Bizottsága. Hruscsov leváltása valódi korszakhatár volt a Szovjetunió politikatörténetében: lezárult egy ellentmondásos, sokszor következetlen antisztálinista reformperiódus¹. A leváltás ötlete természetesen nem egy nap alatt alakult ki, az okok jóval korábbiak. A lakosság szinte valamennyi rétege elégedetlenkedett. A romló élelmiszer-ellátás és a jegyrendszer újbóli bevezetése 1962-1963-ban, az áruhiány mellett az árak fokozatos emelkedése mindenkit érintett. 1960-1961-re nyilvánvalóvá vált a korábbi szovjet külpolitikai kezdeményezések kudarca is. 1961-től felerősödött a konfrontáció a Szovjetunió és az Egyesült Államok, illetve a NATO-országok között. Ezzel párhuzamosan az 1960-as évek elején érezhetően megerősödött az országban az ellenzéki hangulat. 1962 első felében a Hruscsov személyével azonosított politikával szembeni elégedetlenség egyfajta robbanása volt tapasztalható. A belső feszültség növekedése abban is megmutatkozott, hogy az 1961-es év hasonló időszakához képest duplájára nőtt a szovjetellenes tartalmú röplapok és névtelen levelek száma. Valószínűleg mindezek okozták Hruscsov bukását!

A korszak végét a kubai rakétaválság és Hruscsov leváltása jelentette. Ezekben az években folyamatosan romlott a két hatalmi szövetség viszonya, állandósultak az ellentétek, sőt a harmadik világháború "rémképe" szinte állandóan kísértette a világot. Katonai szempontból a két szövetség valódi versenyt folytatott egymással, vagyis a versengés kiegyenlített volt, sőt olykor egyes fegyvernemeknél a szovjet fölény volt érzékelhető. Később, 1963-ban lezárult a kubai rakétaválságnak nevezett nemzetközi krízis, és a hidegháború túljutott csúcspontján, amit az is jelzett, hogy a Szovjetunió és az USA úgynevezett forródrót kapcsolatba lépett egymással.

¹ Mihail Heller. Alekszandr Nyekrics. Szovjetunió története. - 110. old.

BIBLIOGRÁFIA:

FORRÁSOK:

1. Halmosy Dénes. Nemzetközi szerződések II.1945 - 1982. - Budapest: Közgazdasági és Jogi Kiadó - Gondolat, 1983. - 674 old.

SZAKIRODALOM:

1. Benkes Mihály. Szuperhatalmak kora 1945-1992. - Budapest : Korona Kiadó, 1999. - 302 old.
2. Denis Lefebvre. A szuezi ügy. - Budapest : Oriris Kiadó, 1999. - 151 old.
3. Dupka György. Alekszej Korszun. A „malenykij robot” dokumentumokban. - Ungvár-Budapest: Intermix Kiadó, 1997. - 161 old.
4. Fischer Ferenc. A kétpólusú világ 1945-1989. - Budapest - Pécs: Dialóg Campus Kiadó, 2005. - 396 old.
5. Fisher Ferenc. A megosztott világ. A Kelet-Nyugat, Észak-Dél nemzetközi kapcsolatok fő vonásai (1941-1991). – Budapest: Dialóg Campus Kiadó, 2001. - 399 old.
6. Mihail Heller. Alekszandr Nyekrics. Szovjetunió története. – Budapest: Osiris Kiadó, 2003. - 1274 old.
7. Niel Ferguson. A világ háborúja. A gyűlölet évszázadának története. - Budapest: Scolar kiadó, 2008. - 760 old.
8. Norman Friedman. A hidegháború kora. 1945-1991. - Pécs : Alekszandra Kiadó, 2000.- 62 old.
9. Salamon Konrád. Világtörténet. - Budapest: Akadémia Kiadó, 2006.- 1322 old
10. Sipos Péter. A huszadik századi egyetemes történelem (1914-1990). – Budapest: Ikva Kiadó, 1994. - 265 old.

BENCE VIVIEN

(nemzetközi kapcsolatok/országismeret
szakos hallgató, 2. évfolyam)

AZ ISZLÁM ÁLLAM (ISIS) KIALAKULÁSA ÉS FORMÁLÓDÁSA 1999–2016 KÖZÖTT

Annotation

This article is devoted to the events forming the historical and political development of the Islamic State in the Middle East in the period 1999-2016. The article details the major political events which formed the Islamic State. Puts major figures who provide financial support for the development of a terrorist organization.

Keywords: IslamicState, MiddleEast, politics, terrorist organization, Caliphate.

Анотація

Стаття присвячена подіям формування історичного та політичного розвитку Ісламської Держави на Близькому Сході за період 1999-2016 років. У статті детально досліджуються політичні події, що формували Ісламську Державу. Представлено основних діячів, які надають фінансову допомогу для розвитку терористичних організацій.

Ключові слова: Ісламська Держава, Близький Схід, політика, тетористична організація, каліфат.

A szíriai polgárháborúban az Iraki és a Leventei Iszlám Állam (ISIS) néhány hét alatt elfoglalta és ellenőrzése alá vonta Irak északi és nyugati területeit. A tízezerre becsülhető fegyveres felvonulása és az iraki hadsereg veresége váratlanul érintette mind a térséget, mind pedig a világ közvéleményét, ismét kiélezve a szunnita-sííta, illetve az arab-kurd ellentéteket. Annak ellenére, hogy a jelenlegi események párhuzamba állíthatóak a 2006-os iraki történésekkel, a megváltozott környezet újabb bizonyítéka lehet annak, hogy az első világháború után meghúzott mesterséges határok a jelenlegi körülmények között már nem tarthatóak¹.

Az Öbölháborút lezáró ENSZ-határozat fegyverzetcsökkentési része jelentős vitákat gerjesztett azzal kapcsolatban, hogyan ellenőrizzék Irak fegyverarzenálját. Már 1991-től megkezdődött Irak fegyverzetellenőrzése, ezen belül a 687. sz. határozatban rögzített tömegpusztító, nukleáris, vegyi és biológiai fegyverek

¹N.Rozsa Erzsébet Irak újra napirendben – Az Iraki és Levantei Iszlám Állam Előretörése.//Magyar Külügyi Intézet. -17 évf.,2014.06.25.- Magyar Külügyi Intézet. Budapest-3 old.

A Magyar Történelem és Európai Integráció Tanszék Tudományos Kiadványa Nortia 2016
leszerelésének, és megsemmisítésének vizsgálata. Az UNSCOM (United Nations Special Commission, azaz az ENSZ iraki fegyverzetellenőrzést végző szerve) már 1991-ben olyan megállapításra jutott, hogy Irak nagy mennyiségű vegyi fegyverrel rendelkezik, jóval többel, mint amennyit bevallott. Mi több, az ENSZ fegyverzetellenőrök megbizonyosodtak arról is, hogy Irak egészen közel áll az atomfegyver kifejlesztéséhez. A 90-es évek végétől az USA vezető köreiből egyes politikusok mind gyakrabban kezdték hangoztatni, hogy az Egyesült Államoknak Irakkal szemben újra fel kellene lépnie – akár fegyveresen is¹.

Egészen új politikai kurzus következett 2001. szeptember 11-ét követően, amikor az Al-Kaida megbízásából muszlim terroristák New Yorkban lerombolták a Világkereskedelmi Központ ikertornyait, amellyel közel 3 ezer amerikai halálát okozták².

Az „Iszlám Államra” (ISIS) úgy tekint a világ, mintha csak most alakult volna meg, csakhogy a valóságban már régóta létezik. A kialakítási stratégia szerint 2002 az úgynevezett „ébredés” időszak volt. Ezt követte egy hároméves időszak, amit a „szemek felnyitása” időszakának is hívnak. Ekkor a szervezett egyre nagyobb számú merénnyel és nyugatiak elleni támadással vonta magára a figyelmet. Ugyanakkor biztosan megállapíthatjuk, hogy az Iszlám Állam a 2003-as iraki háború gyermeke³. Az iraki háborút után számos kisebb-nagyobb fegyveres csoport harcolt az új iraki közigazgatás és az amerikai „megszállás” ellen. Az Al-Kaida itteni felemelkedése az iraki hatalmi tényezők kaotikus belső játszmáinak, illetve az iraki háborúban kiélelésének köszönhető⁴. Bizonyos radikális szunnita elemek az al-Kaidához kapcsolódva Iraki al-Kaida⁵ néven jelentek meg, felszámolásukhoz, visszaszorításukhoz amerikai csapaterősítésre és a szunnita arab törzsek együttműködésére volt szükség.

¹Harmat Árpád Péter. Az Öböl-háború és az Iraki háború története. 2003-2011. // [Onlinforrás] //Elektronikus hozzáférés:<http://tortenelemcikkek.hu/node/183>

²Földrajzi világatlasz. A föld országainak leírása, zászlók, címerek. Irak. Vezető szerkesztők: Miehle János, Szalomonidesz Sándor, Szigeti Borbála. – Budapest: Cartograf Kft., 2012 – 209 old.

³Jürgen Todenhöfer. Inside Isis – 10 nap az Iszlám Államban. Az „Iszlám Állam” születése.– Budapest: Művelt Nép Kiadó, 2016 – 9. old.

⁴<https://www.britannica.com/topic/al-Qaeda-in-Iraq>

⁵<http://www.investigativeproject.org/profile/124/al-qaeda-in-iraq-aqi>

A 2011-es „arab tavasz” idején Szíriában is felkelések robbantak ki. Az emberek a politikai elit autoritárius hatalomgyakorlása és a korrupció ellen tiltakozva vonultak utcákra, de a rendfenntartók erőszakos beavatkozása következtében a tüntetések komoly zavargássokká fajultak. Az eseményeknek komoly nemzetközi visszhangjuk lett – többek között az ENSZ szankciókat vezetett be az ország ellen. Az „arab tavasz” eufóriájában (amelyben addigra már megdőlt Ben Ali, Mubarak és Szálih uralma és Moamer Kaddafi is harcban állt) a nemzetközi közösség nagy része is Aszad bukására várt és az ellenzéket támogatta¹.

„Az arab tavasz utáni politikai visszarendeződések hatására hihetetlen mennyiségű, a demokráciából és a politikából kiábrándult fiatal arab válaszolt Abu Bakr al-Bagdadi, az Iszlám Állam önjelölt vezetőjének a hívására, hogy csatlakozzanak a frissen kikiáltott kalifátushoz. Ezek az emberek vitték magukkal a szaktudásukat is, olyan kurrens ismereteket, melyeket nyugati típusú egyetemeken sajátítottak el. Ezt pedig kamatoztatták is a kalifátus hasznára” – nyilatkozta egy neve elhallgatását kérő radikális muszlim imám Kairóban, amikor az Iszlám Állam propagandagépezetéről beszélgettek vele².

A szíriai polgárháború 2012-től új lehetőséget nyitott a szunnita arab törzsek együttműködésére. 2013 márciusában az ISIS elfoglalta az iraki határhoz közel eső Rakkat városát, amelyet gyakorlatilag „fővárosukká” tettek, s innen gyakorlatilag ki tudták terjeszteni hatalmukat egész Északnyugat-Szíriára. Innen azonban visszaszorultak, a török-szír határon fekvő Kobane/Ajnal-Arab nevű várost szintén teljesen elnéptelenítették – olyannyira, hogy csak harcosok maradtak ott – majd hónapokig ostrom alatt tartották³. A szíriai kurdok által lakott területeken az elmúlt években kiépített „autonómia” sorsát az ISIS Kobane elleni támadása alapvetően veszélyeztette. A város ugyanis elhelyezkedéséből összekapcsolja a kurdok által ellenőrzött keleti és nyugati területeket – Afrín és Kámisli közötti központot –

¹ N. Rózsa Erzsébet Az Arab tavasz. A közel-kelet átalakulása. Szíria. A szíriai tavasz.. – Budapest: Orisiris Kiadó – Külügyi és Külgazdasági intézet, 2015 –189. old.

² Jászberényi Sándor. Az Iszlám állam propagandaháborúban a legjobb. 2015 // <http://www.atv.hu/kulfold/20150327-a-propagandahaboru-villamgyors-malmal>

³Az Arab tavasz. A közel-kelet átalakulása. Az Iszlám Állam kivívásai. Nagy Rózsa Erzsébet. Budapest: Orisiris Kiadó–Külügyi és Külgazdasági Intézet, 2015- 208-209old.

A Magyar Történelem és Európai Integráció Tanszék Tudományos Kiadványa Nortia 2016
valamint a kurdok által lakott harmadik legnagyobb szíriai várost, Bukasát is¹. Maga a Peshmerga (az iraki kurd hadsereg) egy viszonylag kis létszámú harci alakulat, ám számtalan ütközet van a háta mögött, s jelentős sikereket ért el napjaink legveszélyesebb terroristaszervezetével szemben. Ezek ismeretében maguk az amerikaiak is nagy reményeket fűznek hozzájuk, és Kurdisztánban egyre-másra állítják fel a kiképzőközpontokat a helyi erők megerősítésére².

Ugyan Ajman az-Zavahiri, az al-Kaida vezetője elhatárolódott a szíriai csoporttól, az időközben Iraki és Levantei Iszlám Államnak nevezett szervezet számára mégis megteremtődött a határokon átnyúló területi szerveződésű kalifátus megvalósítás lehetősége³. Amikor 2013 júniusában nyilvánvalóvá vált, hogy a nemzetközi közösség nem fog fegyveresen beavatkozni Szíriában, illetve a kormányerők visszafoglalták Kuszajrt a felkelőktől, a szíriai ellenzék csoportjai is nehéz helyzetbe kerültek. Ráadásul Bassár al-Aszad erőit a Hezbollah és iraki sííták fegyveres csoportjai is támogatták. Ezért az Iraki és Levantei Iszlám Állam Irak irányába indított támadása feltételezhetően azt a célt is szolgálta, hogy ezeket az erőket elvonja Szíriából és így enyhítse az itteni ellenzékre nehezedő nyomást. Bár ez nem zárja ki, hogy a radikális szunnita felkelők más szomszédos államokat is megtámadjanak, a jelenlegi erőviszonyok között fő célpontjaik között a szűk környezet „bukott” államai – Szíria és egyre inkább Irak szerepelnek¹.

Az Iszlám Állam Irakban és Szíriában 2013 szeptemberében kezdett önálló szereplőként működni, végleg elválva a szíriai ellenzéktől. Az ellenzék más csoportjai és az ISIS közötti ellentétek azonban 2014 januárjában élesedtek ki, amely egy – a Szabad Szíriai Hadsereg és a mérsékelt iszlamista csoportok által „második forradalomnak” nevezett –, az Iszlám Állam elleni kampányhoz vezetett. 2014 márciusában azonban az ISIS hatékony ellentámadásba lendült, és három hónap leforgása alatt visszafoglalt több várost, köztük Deirez-Zor jelentős részét is és

¹ ARANY ANETT., N. RÓZSA ERZSÉBET., SZALAI MÁTÉ. Kobane – eltérő érdekek és percepciók csatája. Budapest: KKI-TANULMÁNYOK. A Külügyi és Külgazdasági Intézet időszaki kiadványa. – 2014 – Nr. 2. – 8. old.

² Niel Shea. Harcban az Iszlám Állammal. National Geographic 2016 //

<https://www.youtube.com/watch?v=PQCF6F0uaHU>

³Közismert, hogy a konzervatív muszlim felfogásban a nemzetállam határoknak nincs jelentőségük, az iszlám umma és a tervezett kalifátus ezeken túllép.

A Magyar Történelem és Európai Integráció Tanszék Tudományos Kiadványa Nortia 2016
megindult az iraki–szíriai határváros, Álbú Kamál ellen. Júniusban és augusztusban Aleppóban is területeket tudtak szerezni, így fontos utánpótlási útvonalak ellenőrzését sikerült átvenniük.

Al-Bagdadi a moszuli al-Nuri nagymecsetben 2014. június 28-án, a Ramadán első napját ezekkel a szavakkal jelentette be az Iraki és Levantei/Szíriai Iszlám Állam, az ISIS végét és az Iszlám Állam megszületését: „*Muszlimok, siessetek az országokban! Igen, ez a ti országotok. Jöjjetek hozzánk, mert Szíria nem a szíriaiaké és Irak nem az irakiaké volt!*”¹ Miután kikiáltották az Iszlám Államot, mint kalifátust, egyre nagyobb számban álltak át a kisebb-nagyobb iszlamista szervezetek al-Bagdadi oldalára és tették le neki a hűségesküt².

A terrorszervezet életében fontos eseménynek számít 2015–2016-ban az iraki hadereje által Ramádi térségében indított támadása volt, melynek fő célja az előző csatában az ISIL által elfoglalt területek visszafoglalása volt. Az USA és több más ország is légitámadásokkal segítette az Iraki Hadsereg erőfeszítéseit³.

Mióta a terrorszervezet átrajzolta a Közel-Kelet térképét, egyre többen vélik úgy, hogy az ottani országok közül sok, mint például Irak vagy Szíria soha nem lesz többé egységes. A könyörtelen módszerek ellenére máig sokan csatlakoznak az Iszlám Államhoz, ami folyamatosan terjeszkedik. Területeket veszít ugyan, de ezzel párhuzamosan újakat is szerez magának⁴.

Az Iszlám Állam az elmúlt években több terrortámadás is magára vállalt az Európai Unió területén. 2015. január 7-én támadást intéztek a Charlie Hebdo című francia satirikus hetilap párizsi szerkesztőségét. szerkesztősége ellen, amely során 12 személy meghalt, további 11-en megsebesültek. A Charlie Hebdo erősen vallásellenes és az iszlámot is sokszor kigúnyoló hetilap előző, Párizs XX. kerületében található székhelyét korábban is érte támadás, illetve a szerkesztőség

¹Az Iszlám Állam – A terror hadserege belülről. 1 Az alapító atya Michael Weiss, HassanHassan.Budapest:HVG Kiadó,2016-10old.

²Kobane – eltérő érdekek és percepciók csatája. ARANY ANETT, N. RÓZSA ERZSÉBET, SZALAI MÁTÉ. Budapest: KKI-TANULMÁNYOK.A Külügyi és Külgazdasági Intézet időszaki kiadványa., 2014/2-13old.

³Az Iszlám Állam – A terror hadserege belülről. 1 Az alapító atya Michael Weiss, HassanHassan.Budapest:HVG Kiadó,2016-13old.

⁴ Martin Smith. ISIS - Az Iszlám Állam.. (producer, író, rendező, többek között a "Gangs of Iraq" és az "Obama's War" című filmek készítője) tudósít Irakból és bemutatja, hogyan és miért jutott az ISIS, ez a szélsőséges dzsihádisták csoport hatalomra, megismerjük, hogy erősödött meg Irakban az amerikai erők kivonása után és mit is. // Frontlinefilm (dokumentum film) <https://www.youtube.com/watch?v=a29m9-v299o>

A Magyar Történelem és Európai Integráció Tanszék Tudományos Kiadványa Nortia 2016
korábban is kapott fenyegetéseket¹. 2015. november 13-án este ismét Franciaország lett a célpont: Párizs különböző pontjain géppisztollyal felfegyverkezett terroristák ártatlanokra lövöldöztek, illetve több robbantást hajtottak végre forgalmas helyeken (koncerten, étteremben, utcán lövöldöztek terroristák átlagos civil emberekre, egy koncertteremben túsokat ejtettek, és egyenként kezdték el kivégezni őket). Az összesítések szerint ebben az eseménysorozatban 120-an haltak meg, a francia rendőrség pedig öt terroristát ártalmatlanított². Arra a kérdésre, hogy miért éppen a franciákat támadták, a válasz az alábbi: a francia muszlimok kiközösítettségük miatt könnyen radikalizálhatóak. Sok muszlim fiatal úgy érzi, hogy a francia társadalomban egyszerűen bezáródtak előtte a felemelkedés Európában elfogadott csatornáit, ezért a fundamentalista iszlámban és a dzsihádban kezdi keresni az önmegvalósítást. Az utóbbi évek francia terrorcselekményeit a brüsszelit kivéve Franciaországban szocializálódott fiatalok követték el, akiket többnyire terrorszervezet radikalizált a Közel-Keleten. Az iszlám radikalizáció fontos helyszínei a francia börtönök is: az ország büntetés-végrehajtási intézeteiben nagyjából 70 százalék a muszlimok aránya a rabok között³.

A 2016 márciusi brüsszeli terrortámadással a terroristák az Európai Unió akarták megfélemlíteni. Előbb a reggeli órákban a belga főváros legforgalmasabb, Zaventem nevű repülőterén robbantottak fel két bombát, majd nem sokkal később a metró Maalbeek megállójánál történt detonáció. Az előbbinél legkevesebb 11, utóbbinál 20 ember vesztette életét, több mint kétszázan sérültek meg⁴. A brüsszeli robbantásokat végrehajtó el-Bakraoui fivéreknek a novemberi párizsi vérfürdőben is kulcsszerepük volt.

¹Alexander Klein. Fegyveresek támadtak meg egy francia magazint, 12-en haltak meg. // Index. 2015.

http://index.hu/kulfold/2015/01/07/fegyveresek_tamadtak_egy_francia_magazin_szerkesztosegere/

²Dull Szabolcs. Ez volt a terror éjszakája Párizsban.. // Index 2015.

http://index.hu/kulfold/2015/11/14/osszefoglalo_a_parizsi_meszarlasrol/

³PlankóGergő – Sarkadi Zsolt. 5 ok amiért az iszlám Állam Franciaországban mészárol. 2015 // <http://444.hu/2015/11/14/5-ok-amiert-az-izlam-allam-franciaorszagban-meszarol>

⁴ László Dávid. Véres bosszút állt az iszlám állam Brüsszelben. 2016 // <http://mno.hu/kulfold/veres-bosszut-allt-az-izlam-allam-brusszelben-1334208>

Szakirodalom:

1. Loretta Napoleon. Az Iszlamista Főnix. Al-Zarkávi öröksége. – Budapest: HVG Kiadó Zrt. – 2015.
2. Besenyő János, Prantner Zoltán, Speidl Bianka, Vogel Dávid. Az Iszlám Állam Terrorizmus 2.0. Az ISIL világképe. – Budapest: Akadémia Kiadó, 2016.
1., „Islamic State”, Australian National Security 2014./Elektronikusforrás/:
<https://www.nationalsecurity.gov.au/Listedterroristorganisations/Pages/IslamicState.aspx>
2. Rainer Hermann. Az Iszlám Állam. A világi állam kudarca az arab világban. – Budapest: Akadémia Kiadó Zrt. 2015.
3. Az Iszlám Állam – A terror hadserege belülről. – Budapest: HVG Kiadó, 2016.
4. Arany A., N. Rózsa E., Szalai M. Kobane – eltérő érdekek és percepciók csatája. – Budapest: KKI-Tanulmányok.. A Külügyi és Külgazdasági Intézet időszaki kiadványa, 2014/2.
5. Világesemények. Világháborús veszély felé tart a szíriai válság. Világpolitika. 2016
//Elektronikus forrás/<http://vilagesemenyek.blog.hu>

SZEMJON MELINDA

(Ungvári Nemzeti Egyetem

Magyar Tannyelvű Humán és Természettudományi Kar

Magyar Történelem és Európai Integráció Tanszék

2010-ben végzett hallgató)

KÖZÉP-EURÓPA ORSZÁGAINAK VIZSGÁLATA: PRIORITÁSOK ÉS PROBLÉMÁK

Annotation

Conducted analysis of the historical data - Visegrad forum in 1335 year and the problems and priorities of the modern cooperation of the Central European countries. The main priority for the analysis of the kings union is defined: analyzes of sources and the historiography questions, foreign policy priorities and interests of three countries in XIV century, specifically rules of kings. International potential of the Visegrad Cooperation among Hungary, Poland, Czech and Slovak are analyzed.

Key words: Visegrad forum, Central Europe, integration, cooperation, interests.

Анотація

Здійснено дослідження історичної дати – Вишеградського форуму у 1335 році, а також проблем і пріоритетів сучасного співробітництва країн Центральної Європи. Головним пріоритетом аналізу співпраці королів є дослідження причин та історіографії питання, пріоритетів зовнішньої політики і інтересів трьох країн у 14 столітті. Здійснено аналіз міжнародного визнання Вишеградського співробітництва Угорщини, Польщі та Чехо-Словаччини.

Ключові слова: Вишеградський форум, Центральна Європа, інтеграція, співробітництво, інтереси.

A XX század végén geopolitikai események következtében Közép-Európa országai visszatérnek az európai civilizáció és konszolidáció útjára az Európai Unió keleti bővítésének keretében. Sikeres lesz-e ez az út, az európai és euro-atlanti szervezetek tagsági feltételei mellett az idő fogja megmutatni, de függeni fog a közép-európai államok képességeitől is. Lényegében megtörtént Közép-Európa sajátos földrajzi, történelmi régiójának visszatérése Európa civilizációs terébe.

Közép-Európa formálódásának különlegességét láthatjuk a Visegrádi Együttműködés tevékenységében, vagyis tanácsadói fórumokon, ahol minden közép-európai ország intézményes keretek közé szorítás nélkül képviseltetheti érdekeit. Visegrád, mint regionális nemzetközi szövetség fontos nemcsak a négy tagország számára, hanem egész Európa számára is. Európában létezik néhány példája a régiók

A Magyar Történelem és Európai Integráció Tanszék Tudományos Kiadványa Nortia 2016
közötti együttműködésnek, az ilyen integrációs társulásokban van lehetőség az erőegyesítésre, a problémás kérdések megvitatására, egymás megsegítésére. Először is arra következtethetünk, hogy Közép-Európa államai együttműködésének pozitív és negatív szemszögből történő vizsgálata szükségeltetik. Másodszor, a XX. század végén történő geopolitikai helyzet változása befolyással volt a közép-európai államok közti integráció kialakulására, vagyis a NATO és Európai Unió tagságra. Ezeknek az eseményeknek a következményeként a XXI. század elején lényegesen megváltozott Közép-Európa országainak geopolitikai státusza, beleértve a Visegrádi Együttműködés is. Harmadszor, a 2004-es csatlakozás az EU-hoz lehetővé tette a jövőbeli együttműködés prioritásainak kijelölését köztük és Európa többi országa között, beleértve Ukrajnát is. A 2004-es évben kezdődött meg Közép-Európa integrációja az európai civilizáció terébe. Ez a folyamat „visszatérés, belépés, adaptáció” szorgalmas munkát igényel, mely mindenekelőtt a rendelkezésre álló lehetőségek kihasználását, nem a preferenciák megadására várást jelenti [1, 131-132. o.].

A történelem megismétli önmagát: amit nem tudtak megtenni a közép-európai régió országai a XX. század kezdetén, a 20-30-as években kedvező geopolitikai feltételek mellett – vagyis nem tudtak létrehozni egy geopolitikailag erős központot – , azt a régió államai a XX. század végén sem tudták kihasználni az új történelmi esélyek mellett. Kétségtelen, hogy a kínálkozó lehetőséget kihagyták, de sikerült megállapítani a közép-európai országok fő prioritását: az euroatlanti integrációt [2, 261. o.].

A Visegrádi Négyek (V4) vizsgálata – mint a közép-európai országok nemzetközi regionális integrációja a nemzetközi kapcsolatok kontextusában, a kontinensen megváltozott geopolitikai szituáció feltételei között napjainkra fő szabályozója Ukrajna – a visegrádi országok és az Európai Unió kapcsolatának. Közép-Európa országai 1991. február 15-én hozták létre a Visegrádi Együttműködést, amelynek fő célja az erőfeszítések egyesítése akkor még három ország – Lengyelország, Magyarország és Csehország – részvételével, hogy kilépjenek a Szovjetunió befolyási szférájából, megpróbálván realizálni az euroatlanti integrációt.

A Visegrádi Együttműködés nem az európai integráció alternatívája – és ezt mindig kiemelik a három, majd az 1993-as évtől a Visegrádi blokk négy országának hivatalos képviselői. A Visegrádi Együttműködés megnevezés az 1335. november 1-jei történelmi találkozóra vezethető vissza, amikor a visegrádi várban Károly Róbert magyar király, a cseh és lengyel uralkodókkal közösen Ausztria ellensúlyozására elfogadtak egy stratégiai döntést a politikai és kereskedelmi szférában, az északi kereskedelmi útvonalak kiépítéséről és szabályozásáról, a kereskedelmi-gazdasági kapcsolatok megerősítésének céljából, a régió szerepének megszilárdítására [2, 265.o.].

Visegrád az öreg Duna folyó legnagyobb kanyarulatában fekvő festői szépségű kisváros. A források egybehangzó tanúsága szerint 1335 őszén itt tartották azt a nemzetközi konferenciát – vagy ahogyan a történetírásban említeni szokták, a visegrádi királytalálkozót, ahol az akkori közép-európai királyságok vezetői elrendezték országaik ügyes-bajos dolgait. Azért éppen Visegrádon, mert a 14. században itt volt a magyar királyi udvar, I. Anjou Károly, a találkozó kezdeményezőjének székhelye. A hegy tetején álló fellegvárat még IV. Béla magyar király építtette a tatárjárás után az 1250-es években, hogy menedékkül szolgáljon egy újabb invázió során. A hely stratégiai jelentősége szinte felkínálta, hogy a király a fellegvárat Duna-parthoz közeli lakótoronnyal (vizivárral) bővítse és a kettőt összekötő völgyzáró fallal hatalmas várrendszerre alakítsa [4, 44-45].

A cseh-magyar szövetségi szerződés

Mi, Károly, Isten kegyelméből Magyarország királya emlékezetül adván jelen oklevelünk tartalmával tudomására hozzuk mindenkinek, akit illet, hogy mivel azt óhajtjuk, hogy mi, fiaink, örököseink valamint örököseink utódai és országaink a híres fejedelemmel, János úrral, ugyanazon kegyelemből Csehország fenséges királyával, luxemburgi gróffal, igen kedves testvérünkkel és nagyságos fiaival, az elsőszülött Károly úrral, morva örgróffal és János úrral, Karintia hercegével és örököseikkel a testvéri szeretet kötelékében egyesüljünk és egymással a szeretet érzésében és a megbonthatatlan barátság erős kötelékében állhatatosan, mindörökké és sértetlenül, minden csalárdaságtól mentesen, tisztán és alázatosan megmaradjunk,

A Magyar Történelem és Európai Integráció Tanszék Tudományos Kiadványa Nortia 2016
ezért jelen oklevelünkben elsőszülött fiunkkal, Lajossal együtt Isten szent evangéliumára tett eskünkkel ígervén kötelezzük magunkat, hogy mi, fiaink és az ő örököseik a mondott János urat, Csehország királyát, testvérünket, fentmondott fiait, az ő örököseiket és fentmondott királyságukat, Csehországot az ország kapcsolt területeivel együtt mindenki ellen, bármilyen állapotú, állású és tisztségű ember is legyen - kivéve a fenséges fejedelmeket, Róbert urat, Jeruzsálem és Szicília királyát és Kázmért, Lengyelország királyát, valamint fiaikat és örököseiket, atyafiainkat és általában véve minden rokonunkat, akikkel vérségi kötelék fűz egybe Itáliában vagy bármely területen - mindörökké akarjuk és tartozunk is megsegíteni.

Mégpedig úgy, hogy ha maga a király és örökösei királyságuk, Csehország határain kívül hadjáratot folytatnának szomszédaik, azaz velük határos ellenségeik vagy közülük valamelyik ellen, akkor az ő kérésükre ígérjük és tartozunk fegyveres népünk és íjász csapataink segítségével - ahogy jobban képesek leszünk - őt vagy fiait avagy az ő örököseiket megsegíteni minden csel vagy csalárdság nélkül. Ha pedig fentmondott királyságuk, Csehország határait valaki vagy valakik ellenséges szándékkal átlépnék, erőszakkal megtámadván őt, fiait, az ő örököseiket és a királyságot szomszédos tartozékaival együtt, akkor mi és fiaink vagy fiaink örökösei ígérjük és tartozunk az ő, fiai vagy örököseik megkeresésére királyságunk, azaz Magyarország teljes erejével személyesen megsegíteni Csehország királyát, fiait és örököseiket...

Testvérünk, Csehország király ura is köteles és tartozik a viszonyosság alapján a maga, fiai és örököseik nevében is megtartani úgy, amint az a fentiekben pontról-pontra szerepel a fenti eskü és büntetés terhe mellett, mi, fiaink és örököseink részére. A fentírtak egészének és minden egyes rendelkezésének bizonyosságául és örök megerősítésére mi, Magyarország mondott királya fiunkkal, a mondott Lajossal együtt készítettük jelen, függőpecséteink erejével megerősített oklevelünket.

*Kelt Visegrádon, az Úr születésének ezerháromszázharmincötödik esztendejében, a Boldogságos Szűz születését közvetlenül megelőző vasárnapon. -
Aplikán: A regisztrumkönyvbe bevezette Glacz-i János. [4,48-49].*

Ezek után elérkezett az ideje, hogy döntőbírói tárgyalásra is sort kerítsenek és a három uralkodó személyesen is találkozzon egymással. 1335 november elejére az akkor 47 éves I. (Anjou) Károly magyar király visegrádi palotájába hívta és mintegy három-négy héten át vendégül látta sógorát és szövetségesét, a 25 éves III. Kázmér lengyel királyt, és a 39 esztendőes Luxemburgi János cseh királyt, s ennek fiát, a 19 éves Károly morva örgrófot (a későbbi IV. Károly császárt), a kíséretükben érkezett számos lengyel, sziléziai és német fejedelmet, valamint a Német Lovagrend képviselőit. Az esemény különös jelentőségét már a kortárs történetírók is felismerték, ezért valamennyi országban maradt krónikás nyoma is. Jellemző ezekre, hogy más és más szempontot emelnek ki, illetve hallgatnak el.

A 15. századi magyar történetíró, *Thuróczi János krónikája* fenntartotta annak a 14. századi krónikának a szövegét, amelyik megörökítette számunkra az 1335. évi esemény ünnepélyes körülményeinek feltehetően egykorú leírását. Długosszal ellentétben ez a leírás szembeszökően a külsőségek bemutatására szorítkozik, de az utókort ez legalább annyira érdekli, mint a politika, ezért érdemes szövegét szó szerint idéznünk: «Az Úr ezerháromszázharmincötödik évében, Szent Márton ünnepe körül János cseh király és fia, Károly, meg a lengyelek királya Magyarországra, Visegrád várába jött Károly királyhoz, hogy ott örök békeegyezséget kössenek. Ez meg is történt. A cseh király ebédjére Magyarország királyának bőkezűségéből mindennap kétezeröt száz kenyeret adtak, és a királyi étékből is bőségesen; a lovaknak pedig egy-egy napra huszonöt mérő abrakot. A lengyel király ebédjére pedig ezeröt száz kenyeret és élelmiszert bőségesen; borból száznyolcvan hordót mértek ki. Magyarország királya különböző drága ékszerekkel is megajándékozta a csehek királyát, úgymint ötven ezüstkorsóval, két tegezzel, két övvel, egy csodálatos sakktáblával, két felbecsülhetetlen értékű nyereggel, egy szíjas törrel, amely kétszáz ezüstmárkát ért, meg egy csodálatos munkával kidolgozott gyöngykagylóval. Mivel Lengyelország királya adófizetője volt a csehek királyának, s mivel Károly, Magyarország királya feleségül bírta a lengyel király nővérét: Magyarország királya, Károly, 500 márka legfinomabb aranyat adott neki, hogy megváltsa őt a cseh királynak fizetendő adózástól. Elhatározták itt azt is, hogy ha e királyok közül

A Magyar Történelem és Európai Integráció Tanszék Tudományos Kiadványa Nortia 2016
bármelyiket vagy országukat valami ellenség támadná meg, a többiek kötelesek segítségére sietni. És ezt egymás között nagy eskükötéssel is megerősítették» [5].

A Visegrádi Négyek tevékenységének történelmi fejlődését két, pontosan körülhatárolt periódusra lehet felosztani. Ez a klasszifikáció nem végleges ugyan, elsősorban a Visegrádi csoport korszakonként végbemenő eseményeinek megállapítására szolgál. Mindkét szakasz fejlődésének vannak lényeges sajátosságai, ennek megfelelően kijelölhetjük a következő két szakaszt.

Első periódus – 1991-es megalakulásától 2004-ig – a Visegrádi Együttműködés 1991. február 15-i megalakulásától, a Lengyel Köztársaság, Magyar Köztársaság, Cseh Köztársaság és Szlovák Köztársaság Európai Uniós csatlakozásáig, beleértve a NATO-hoz való csatlakozást is. Második periódus – a 2004-es év, amikor a visegrádi csoport négy országának együttműködése már az Európai Unió részeként történik. Ez a klasszifikáció fontos elsősorban a külső és belső jellemzők meghatározására, a regionális nemzetközi szövetség céljainak megállapítására, ahogy 1991-ben (ezen célok végrehajtója az euroatlanti integráció), úgy 2004-ben, melyek az alapító országok dokumentumaiban is láthatók. Belépésük a NATO-ba 1999-ben (Szlovákia csak 2004-ben lépett be) fontos esemény a közép-európai országok euro-atlanti integrációjában. Az 1991-2004-es periódust további alperiódusokra lehet felosztani a főbb jellemvonások elkülönítésével, figyelembe véve együttműködésük eltérő jellegét.

Tehát az 1991-2004-es időszak a következő kisebb periódusokra osztható fel:

- a) 1991–1992 – „*Az idő kihívása*” – a csoport megalakulása, amikor a prioritás a biztonság faktora, és eléggé megerősödött egy eszme – a közép-európai országok erejének konszolidációja az úgynevezett „szovjet fenyegetés” ellensúlyozására az euro-atlanti integráció meggyorsításának céljából.
- b) 1993- 1998 – „*Elvesztett illúziók*” – azon illúzió kudarca, amely a visegrádi négyek gyors, majdnem automatikus európai integrációjával kapcsolatos, a belső szisztémák transzformációjának problémája – ez a periódus a visegrádi négyek stagnálásának korszaka. Jelentős esemény viszont a Visegrádi Együttműködés struktúrájának megváltozása: a „hármakból” „négyek” lettek, két független állam

A Magyar Történelem és Európai Integráció Tanszék Tudományos Kiadványa Nortia 2016 alakul, a Cseh és a Szlovák Köztársaság. Kiemelkedő az 1994-es év, mint a visegrádi négyek közötti versengés kezdete az EU-ba való belépésért. Ennek érdekében két fő stratégiai lépést kell végrehajtani: Lengyelország vezető státuszának megerősítése, a Szlovák Köztársaság elszigetelődésének ténye. Tehát 1994 elején megtörtént az első konfrontáció a tagországok között. Ezek a problémák a szervezési tervben nyilvánulnak meg, a találkozókön csak a biztonsági kérdésekkel foglalkoztak, az összes többi kérdést csak formális szinten tekintették át.

c) 1998–1999-es évek – „*Visegrád újjászületése*” – még 1998-ban megtörtént a regionális együttműködés megszilárdítása, a gazdasági együttműködés. A periódus egyik legfontosabb eseménye Szlovákia euro-atlanti integrációjának támogatása. Valójában 1999-ben (1999. május 14-ei pozsonyi (Bratislavai) csúcstalálkozó) lehet Visegrád megújulásáról beszélni. Megváltozott a stratégia a biztonsági kérdések terén, konkrét tervet dolgoztak ki az együttműködés nyolc irányáról, hogy az országok közös tevékenysége dinamikussá váljon. Fontos megjegyezni, hogy 1999-től napjainkig a vezető szerepet a visegrádi országok miniszterelnökei vállalják magukra.

d) 2000-2004-es évek – „*Az Európai Unió küszöbén*” – az Európai Unió tagsági feltételeinek végrehajtása; a szisztematikus transzformáció dinamizmusa a visegrádi négyek országaiban és a négyek közötti együttműködés megerősítése. 2004-ben befejeződött a Visegrádi együttműködés egyik lényeges korszaka, végrehajtják céljaikat, azaz a NATO és az Európai Unió teljes jogú tagjaivá váltak [1, 133-135. o.].

A közép-európai országok nemzetközi regionális integrációját feltételezi egy sor indok: közös történelmi múltjuk és regionális érdekeltségeik, földrajzi helyzetük, politikai és gazdasági kapcsolataik, törekvéseik. Ezeknek az országoknak a geopolitikai érdekei megkövetelték a megerősödést és a regionális integrációt, ez szolgált előfeltételként a politikai és gazdasági stabilizációhoz a közép-európai régióban.

Magyarország, Lengyelország, és akkor még Csehszlovákia miniszterelnökeinek 1990 áprilisi pozsonyi találkozója után, majd 1990 novemberi

A Magyar Történelem és Európai Integráció Tanszék Tudományos Kiadványa Nortia 2016
párizsi Európai Biztonsági és Együttműködési Szervezet Kongresszusának ideje alatt, egy gyűlésen dolgozták ki a politikai és gazdasági szövetség tervét a három ország között az európai integrációs folyamatokba való belépés céljával. Az első személyek – Vaclav Havel, Antal József és Lech Walesa a találkozón elfogadták országonként három képviselő részvételét. Antal József a hármak klubjának megalakítását ajánlotta, amely koordinálja a tagok nyugat-európai integrációját és a „Visegrádi Együttműködés” nevet ajánlotta, emlékezve az 1335-ös Visegrádi találkozóra [1, 136 o.].

Az új regionális szövetség megalakulását **1991. február 15-én** fogadták el Magyarországon, Visegrád városában. A város nevében a szövetség hozzátette a „**háromszög**” megnevezést, azonban Csehszlovákia feloszlása két független államra, a Cseh Köztársaságra és a Szlovák Köztársaságra – a szövetségnek a **Visegrádi „négyyszög”**, Visegrádi Négyes megnevezést eredményezte. A Visegrádi Együttműködés alapítószerződését („Deklaráció a Csehszlovák Köztársaság, Lengyel Köztársaság és Magyar Köztársaság együttműködésének útjáról az európai integráció felé”) 1991.február 15-én írták alá, Magyarországról – Antal József, Csehszlovákiából – Vaclav Havel, a Lengyel Köztársaságból – Lech Walesa. Ők nem csak a nyugati politikai és gazdasági szervezetbe akartak belépni, hanem megerősíteni biztonságukat, megszilárdítani az egész régió stabilitását.

A Deklaráció 5 pontban fogalmazza meg a Visegrádi Együttműködés céljait: az államok függetlenségének, demokráciájának és szabadságának megújítása; totalitárius rezsím maradványainak likvidálása az élet minden szférájából; parlamentáris demokrácia létrehozása és modern jogállam, az emberi jogok és szabadságok figyelembe vételével: modern piacgazdaság megteremtése; integráció az európai politikai, gazdasági, biztonsági és jogrendszerbe. A dokumentum hangsúlyozza: „Az egyesült Európában, mindhárom állam aktívan törekszik az egyesülés megteremtésére, a nemzeti kultúra és a nemzeti sajátosság megőrzése által”. Megfogalmaztak egy sor konkrét feladatot, melyek keretében elérhetik kitűzött céljaikat, törekvéseiket: harmonikus együttműködés az európai intézményekkel; igyekezni az államok között, hivatalaikban, polgári egyesületeiben konfliktusmentes

A Magyar Történelem és Európai Integráció Tanszék Tudományos Kiadványa Nortia 2016
kapcsolatok megteremtésére; tőke szabad áramlása, a piac fejlesztése, szabadkereskedelmi együttműködés, a szolgáltatások cseréje; az elsődleges figyelmet az államok közötti infrastruktúra fejlesztésére fordítani; a gazdasági együttműködés regionális és nemzetközi szintű bővítése; információcsere az államok és más szervezetek között; a nemzeti kisebbségek védelme, [3, 43. o.].

A dokumentum az együttműködés további szféráit is megjelöli: politikai, gazdaság, biztonság, környezetvédelem, tehát megállapították a nyugat-európai politikai, jogi és gazdasági struktúrájához csatlakozás főbb perspektíváit.

FELHASZNÁLT IRODALOM

1. Kіш Є. Центральна Європа в сучасній системі єврорегіональної інтеграції / Єва Кіш. – Ужгород : Ліра, 2008. – 440 с.
2. Kіш Є. «Європейська карта» країн Вишеградської четвірки: історія розвитку і формат співробітництва / Єва Кіш // Науковий вісник МНУ. Історичні науки. Серія історія. – Випуск 3.33. – 2012. – С.259-267.
3. Kiss Éva. A Visegrádi Négyek története. – Ungvár, 2014. – 56 old.
4. Rácz György. A visegrádi kongresszus // Visegrád 1335. - Bratislava, 2009, p. 43-53.
5. Thuróczy János – Rogerius Mester: A magyarok krónikája/ Siralmas ének. (Chronica Hungarorum. Brünn, Augsburg, 1488) Millenniumi Magyar Történelmi Források. – Budapest: Osiris, 2003 – 465 p.

CSENGERI SZILÁRD

(Ungvári Nemzeti Egyetem

Magyar Tannyelvű Humán és Természettudományi Kar

Magyar Történelem és Európai Integráció Tanszék

2013-ban végzett hallgató)

A RÓMAI KATONAI RENDSZER TAKTIKAI ÉS STRATÉGIAI SZEREPE A KÁRPÁT-MEDENCÉBEN

Annotation

This article identifies a development of the tactical and strategic role of the military system of Rome army in Carpathian basin. This article is a piece of analysis of the military system of Rome army as the integral, multilevel defense system. This system is seriously changes in early time. The defend structure Csers as the most important element of military system in Carpathian basin have a great important influence in the development of the tactic and strategy of the military system of Rome army.

Key words: Rome, Empire, Carpathian Basin.

Анотація

Дана стаття розглядає розвиток тактичної та стратегічної ролі римської військової системи у Карпатському басейні. Важливим є вивчення римської військової системи як інтегрованої, багаторівневої оборонної системи. Власне ця система декілька разів суттєво змінювалась. Оборонна структура Черс, як дуже важливий елемент військової системи у Карпатському басейні, мала потужний вплив на розвиток тактики і стратегії військової системи римської армії.

Ключові слова: Рим, імперія, Карпатський Басейн.

Pannonia viszonylatában a Kárpát-medence kutatása a III-V. századokban magában egy átfogó kutatás. A téma kutatása fontos, mivel a késő római korban a Kárpát-medencében, egy integrált, többlépcsős védelmi rendszer működött, ami egyben védelmi stratégiát és taktikát képezet. Egyben eme rendszer komoly paradigma változásokon ment át szervezeti, fegyverzetbeli és taktikai aspektusban is. Fontos tisztázni a Csörsz-árokrendszer problématicáját, mint a Kárpát-medencén belüli leghosszabb védelmi vonalnak az eredetét, céljait és létrehozásának körülményeit, ezzel átértékelve a római hadsereg által a Közép-Duna-medencében a IV. században alkalmazott taktikát is.

A korábbi kutatások úgy jellemzik eme római katonai rendszert taktikai és stratégiai szempontból vagy a késő római hadsereget mint egy defenzív jellegű ripa pannonica erődi rendszert. Miként vélekedtek a késő római korban az ideális erődről,

A Magyar Történelem és Európai Integráció Tanszék Tudományos Kiadványa Nortia 2016
Anonymos és Flavius Vegetius műveit olvasva, ezeket összefoglalva alkothatunk képet, mert fontos adatokkal szolgálnak arra vonatkozóan, hogy milyen utasításokat követtek a késő római korban az erődök építése során. A limes a történelemben mint a római hadsereg egyben logisztikai és főleg infrastrukturális háttérre is soha sem volt egy tisztán védelmi célokat szolgáló statikus, egylépcsős védelmi vonal, sőt korszakonként más jelentése volt. Appius Claudius censor utasítására vette kezdetét Kr.e. 312-ben a via Appia építése, felismerve az infrastrukturális háttér fontosságát. A Kr.e. II. századi görög történetíró, Polybiosz egyenesen a megerősített táborok építésének tudományában látta a római hadsereg fölényének egyik okát.

Fontos megemlíteni az államigazgatás átalakítását, amely nagy hatással volt a római hadsereg infrastrukturájának paradigma váltására. Diocletianus és I. Constantinusnak köszönhetően a közigazgatási reform következtében a birodalom provinciáinak számát 50-ről 98-ra emelték úgy, hogy a nagyobb tartományokat felosztották¹.

A polgári közigazgatásának minden provincia élén a Praeses állt I. Constantinus reformjai eredményeként, a praesések munkáját mintegy 100 fős hivatali apparátus segítette. Ekkorra a katonai és a civil vezetés már földrajzilag is elkülönült. Amíg a határmenti tartományokban katonai parancsnoknak, a duxoknak a központjai megmaradt korábbi, határvonalhoz közeli székhelyen, addig a praeses rendszerint a határtól kb. 50-60 km-re rendezte be központját. A IV. század végére a provinciák száma elérte a 120-t. A polgári közigazgatás következő szintje a több tartományt átfogó diocessisek voltak, ezek száma kezdetben 12 volt, majd a későbbiekben 14 lett, élükön a vicariusok álltak, akiknek a hivatalában mintegy 300 ember dolgozott².

Diocletianus és I. Constantinus a IV. század elején nem csak a politikai intézményrendszert alakította át a császári hatalom megosztásával, hanem a hadsereget is teljesen átszervezte. Átvették Gallienustól azt az elképzelést, hogy szükség van mobil, gyorsan mozgó központi egységekre, amik mindig bevethetőek a

¹ Havas László, Hegyie György, Szabó Edit. Római történelem. – Osiris: Budapest, 2007. - 594.o.

² Havas László, Hegyie György, Szabó Edit. Római történelem. – Osiris: Budapest, 2007. - 730-734. o.

A Magyar Történelem és Európai Integráció Tanszék Tudományos Kiadványa Nortia 2016
legveszélyesebb helyeken anélkül, hogy csapat elvonásokkal kelljen meggyengíteni más határszakaszokat. Azaz, a lineáris védelem helyett megjelent a mélységi védelmi koncepció, ami kiegészült azzal az Aurelianus (270-275) és Probus (276-282) alatt megjelent elképzeléssel, hogy a birodalom belsejében lévő városokat és stratégiaileg fontos pontokat is meg kell erősíteni. A IV. századra nemcsak a római hadsereg szervezete, taktikája és a fegyverzete alakult át gyökeresen és vált egyre fontosabbá a mozgékony és távolsági fegyverek alkalmazása, hanem az erődépítészet is fontos változásokon ment keresztül. Rómának ugyanis innentől kezdve védekeznie kellett, vagyis a korábbi, elsősorban laktanya és logisztikai bázis funkciót betöltő erődök helyett komoly ostromok kivédésére is alkalmas erősségekre volt szüksége. Ennek megfelelően felhagytak az évszázadokig használt „játékkártya” alakú erődök építésével és a környezeti viszonyokhoz maximálisan alkalmazkodó, a terep által nyújtott előnyöket kihasználó új erőd típusokat kezdtek el építeni¹.

A korábban emelt erődöket pedig az új követelményeknek megfelelően átépítették. A késő római korszakban több, központilag vezényelt erődépítési programról van szó². Ilyen volt például Diocletianus „Daphnae-terve”, vagy Valentinianus nagy volumenű építkezései a 360-as években a Rajna, a 370-es évek első felében a Duna mentén. Ezen programok során emelt erődök építésénél messzemenően figyelembe vették a helyi sajátosságokat és a várható támadók hadművészetének szintjét³.

Ennek megfelelően az európai határszakaszokon ezen erődök védműveit az egyszerűen rohamozó ellenség visszaverésére tervezték. A Közel-Keleten, a rómaiakkal azonos fejlettségű haditechnikával rendelkező szasszanida támadásoknak kitett erősségeknél viszont figyelembe vették különféle ostromgépek elhárítását is, így itt különféle elővéd építményeket (ostromtornyok ellen) és mély vizesárkokat (aknák ellen) is alkalmaztak⁴.

¹ Havas László, Hegyie György, Szabó Edit. Római történelem. – Osiris: Budapest, 2007. - 576.o.

² Soproni S. Késő római őrállomás Hatvan – Gombospusztán // Dolgozatok Heves megye múltjából. - 1970. - 17-29. o.

³ Soproni S. Limes Sarmatiae // Archeológiai Értesítő 96. 1969. 43 –53. o.

⁴ Bernát P. I Valentinianus védelmi koncepciója és a 374-75-ös kvád-római háború // Kard és Toll. - 2006/3. - 182-200.o.

A III. és IV. században a birodalom határain végigsöprő nagy erődépítési hullámok természetesen Pannoniát sem kerülték el. Ennek eredményeként több új katonai létesítményt építettek és számosat korszerűsítettek. Először Diocletianus uralkodása alatt került sor jelentősebb építkezésekre 290-es években, amit pár évtized múlva a 320-as 330-as években I. Constantinus folytatott. Rövidebb kihagyás után II. Constantius a 350-es években Pannoniában folytatott hadjárataival összefüggésben rendelt el nagyobb volumenű erődítési munkálatokat, amelyeknek viszont mind nagyságrendjét, mind történelmi jelentőségét jóval meghaladja az I. Valentinianus által 370-es évek első felében útjára indított építkezési program. Valentinianus tevékenységének jelentőségét legjobban az támasztja alá, hogy a Pannoniában ma ismert római katonai objektumok szinte kivétel nélkül vagy az ő uralkodása alatt épültek, vagy jelentős felújításon, átépítésen estek át akkor¹.

A Csörsz-árokrendszer néven ismert sáncárok-rendszer több, egymással párhuzamosan futó védelmi vonalból áll. Ezeket két nagyobb részre szokás osztani, az úgynevezett belső és külső sáncokra. Soproni Sándor úgy tartotta, hogy külső a régebbi, és a belső az újabb². A belső sáncrendszer befejezett és összefüggő, szemben a külsővel, ami szaggatott, bizonytalan vonalvezetésű és befejezetlen. Vagyis a belső sáncok épültek régebben, mivel a külsők befejezetlensége arra utal, hogy a rendszer felbomlott a munkálatok elkészülte előtt³. Bernát Péter szerint a befejezett belső sáncokat kell régebbinek tekintenünk⁴. A teljes sáncárok-rendszernek a régészeti leletek nem tesznek lehetővé pontos datálást, ezzel szemben az írott források segítségével már szűkíteni tudjuk a III.-IX. századig.

A kérdéses időszakban csak a szarmaták szállásterületei estek teljes egészében a sáncok határain belülre. Az 1559-es Krakkói Krónika is, amelyben először szerepel a Csörsz-árok név, a III-V. század közé helyezi a sáncok építését, azaz a hun idők elé: „Azért hittanak Czorsz árkainak, ...hogy az árkot az országnak oltalmára legelőször

¹ Visy Zs. A Ripa Pannonica Magyarországon. - Budapest: Akadémiai, 2000. - 108-111.o.

² Soproni S. Limes Sarmatiae // Archeológiai Értesítő. 1969. - 47-48. o.

³ Mráv Zs. „Valentinianus ... in ipsis Quadorum terris quasi romano iuri iam vindicatis aedificari praesidiria castra mandavit.” (Amm. Marc. XXIX./6.2) I Valentinianus kvád külpolitikája egy vitatott Ammianus Marcellinus szöveghely tükrében // Pannoniai kutatások - 1999. - 87-88. o.

⁴ Bernát P. A legendától a valóságig. A Csörsz-árok története // Múlt-kor: 2007. szeptember 20. <http://www.mult-kor.hu/cikk.php?id=18364>

A Magyar Történelem és Európai Integráció Tanszék Tudományos Kiadványa Nortia 2016
az csináltatta volna meg Attilának előtte, mikor itt külön- különb nemzetek lakoztak.”¹ Egy másik forrás még inkább közelebb visz a sáncok korának megállapításához. Theophylaktos Simokattes, Maurikioszcsászár (582-602) avarok elleni 601-602-es hadjáratának leírásánál régi római sáncokat említi Viminaciummal szemben².

Bernát Péter szerint a Csörsz-árok lehetséges építési ideje a III. és a VI. század, és ebben az időszakban a szarmaták voltak, akik a sáncrendszer által határolt területen éltek. Valószínűleg a konkrét munkálatokat szarmaták végezték, de római irányítás alatt. A sáncok megépítéséhez szükséges nagy arányú szarmata-római együttműködés pedig csak szövetség esetén elképzelhető és egy nagyon kritikus helyzetben. A sáncárok-rendszer belső vonalát 334/335-ben, a szarmata polgárháború után kezdték el építeni, a munkálatok pedig évekig elhúzódtak. Azt, hogy pontosan meddig tartottak az építkezések, nem tudjuk, csak abból indulhatunk ki, hogy maga az árokrendszer mintegy 60-65000 négyzetkilométernyi területet vesz körbe, ami arégeszeti leletek tanúsága szerint a IV. századi szarmata szállásterületeknek felel meg. Az egész, kb. 1200 km hosszú védelmi rendszer megépítéséhez mintegy 10 millió köbméter földet kellett megmozgatni. Fontos tény, hogy a 338 júniusi sirmiumi megegyezésben Pannoniát megkapó I. Constans (337-350) császár 339-ben több hónapot a térségben töltött, melynek során felvette a sarmaticus címet³.

A Csörsz-árok vonalát ugyanis nem léphették át úgy a különböző germán törzsek, hogy azzal ne sértették volna meg Róma érdekeit. Ilyen formán az árokrendszer vonalának átlépése már figyelmeztető jel lehetett a római hadvezetésnek és lehetőséget is biztosított számukra, hogy időben felkészüljenek a védekezésre, vagy ha úgy döntöttek, ellentámadást indíthattak és még az előtt elháríthatták a fenyegetést, hogy az közvetlenül érintette volna a birodalmat. Tehették mindezt úgy, hogy számíthattak a megtámadott szarmaták segítségére is. Ahhoz, hogy az előző követelményben megfogalmazottakat a Csörsz-árokrendszer által kijelölt alföldi

¹ Balás V. Alföldi hosszanti sáncok // Régészeti füzetek II./9. - 1961. - 5.o.

² Soproni S. Limes Sarmatiae // Archeológiai Értesítő. - 1969. - 48-49. o.

³ Bernát P. Római katonai ellenőrzés az Alföldön a 4. században és a Csörsz-árokrendszer // Sic Itur ad Astra. - 2002. - 5-40. o.

A Magyar Történelem és Európai Integráció Tanszék Tudományos Kiadványa Nortia 2016
biztonsági zóna teljesíteni tudja, szükséges volt egy olyan rendszer kiépítése, amelyik biztosítja a gyors információáramlást és katonai felvonulási lehetőséget a biztonsági zónába. Ezt a kritériumot pedig csak egy megfelelően kiépített logisztikai háttérhálózattal lehetett biztosítani¹.

Ahhoz, hogy egy, a birodalom előterében létesített biztonsági zóna és a hozzá kapcsolódó logisztikai rendszer hatékonyan működjön az kellett, hogy a birodalom határán a követelményeknek megfelelő szintű, korszerű, több feladat ellátására is képes 123 erődítmények hálózata épüljön ki. A III.-IV. század fordulóján a Ripa vonalán átépített és az újonnan épített katonai objektumok funkció váltást tükröznek. A kisebb méretű, lecsökkentett légénységi állománnyal rendelkező határ menti támaszpontok az újításoknak köszönhetően alkalmasabbá váltak az ostromok kivédésére, ugyanakkor csökkentett őrőségük miatt csak kisebb arányú támadásokat voltak képesek sikeresen visszaverni a tartomány belsejében állomásozó mobil erők segítségével nélkül. Vagyis elsősorban regionális területvédelmi feladatokat láttak el, amibe beletartozott a megerősített átkelőhelyek ellenőrzése és az előretolt biztonsági zónával való kapcsolattartás. Amennyiben támadás érte a birodalmat az első erődvonalat ez a rendszer jelentette, ha viszont a római csapatok támadtak, ezek az objektumok biztosították a felvonulási területet és a határokon kívül tevékenykedő csapatok számára a háttér támogatórendszereket².

A IV. században a rómaiak által Pannonia térségében kialakított összetett védelmi rendszer a következő módon működött: A pannoniai tartományok előterében, a római diplomácia katonai-védelmi érdekeket szolgáló politikája révén, egy, Rómával szövetséges viszonyban lévő ütközőzóna jött létre, amely csökkentette a közvetlen katonai fenyegetést. Ezt a zónát az úgynevezett Csörsz-árok jelölteki, melynek vonalán a római hadsereg bizonyos mértékű alárendeltségébe tartozó barbár (később, meg nem valósult tervek szerint római) csapatok teljesítettek szolgálatot. Feladatuk a közvetlen veszély jelzése volt. A fő védelmi vonal (ripa) és az

¹ Bernát P. Római katonai ellenőrzés az Alföldön a 4. században és a Csörsz-árokrendszer // Sic Itur ad Astra. - 2002. - 5-40. o.

² Bernát P. A legendától a valóságig. A Csörsz-árok története // Múlt-kor: 2007. szeptember 20. <http://www.mult-kor.hu/cikk.php?id=18364>

A Magyar Történelem és Európai Integráció Tanszék Tudományos Kiadványa Nortia 2016
ütközözőna között az összeköttetést a megerősített átkelőhelyek rendszere jelentette, amelyek lehetőséget nyújtottak a rómaiak számára a gyors reagálásra, a veszély még barbár területen történő elhárítására és a tartomány előterébe tevékenykedő római csapatok hatékony logisztikai háttértámogatására¹.

Tehát, a IV. században létrehozott új védelmi rendszerrel szemben az egyik legfontosabb követelmény az volt, hogy az a birodalom belsejében is megfelelő mélységben ki legyen épülve. Ennek a követelménynek a teljesülését a városok falakkal való körbevétele, valamint a belsőerődök hálózatának a kiépítése jelentette. Pannoniában ezek az objektumok biztosították a tartományok belső erőforrásainak a védelmét, ezáltal alkotva a védelmi rendszer legbelsőbb elemét. Ezek az erősségek egyszerre voltak egy-egy körzet hadiipari infrastrukturális logisztikai központjai, potenciális bázisai a központi mozgó hadseregnek, valamint menedékhelyek a környék lakossága és azok javainak számára. Egy, a birodalomba behatoló támadás esetén tehát ezek a központok menedéket jelentettek, ugyanakkor bázisul is szolgálhattak az ellenség kiszorítására felvonuló római csapatok számára.

Összegezve, egy egységes kárpát-medencei késő római kori összetett integrált védelmi rendszer elemei a következők - Csörsz-árok, barbár területen létesített római katonai objektumok, megerősített átkelők, határ erődök, őrtornyok, útállomások, megerősített városok, belsőerődök, menettáborok. Bár a késő római hadsereg a Kárpát-medencében is defenzív stratégiát követett, annak megvalósítása érdekében gyakran alkalmazott bizonyos offenzív taktikai elemeket. A Kárpát-medencében a késő római korszakban egy nagy szakértelmet és bonyolult tervezést igénylő, többszörösen összetett integrált védelmi rendszer működött. A késő római hadművészet az általánosan feltételezetttnél jóval magasabb színvonalon állt, tekintve, hogy az összetett rendszer megtervezésére, létrehozására, fenntartására és működtetésére magas színvonalú hadművészeti ismeretekre volt szükség. Pannoniában a III.-IV. században folytatott erődépítések során figyelembe vették a

¹ Bernát P. A legendától a valóságig. A Csörsz-árok története // Múlt-kor: 2007. szeptember 20.<http://www.mult-kor.hu/cikk.php?id=18364>

A Magyar Történelem és Európai Integráció Tanszék Tudományos Kiadványa Nortia 2016
korban megfogalmazott központi utasításokat és a helyi sajátosságokat is, legyenek azok természetföldrajzi vagy katonai eredetűek.

Szakirodalom

1. Balás V. Alföldi hosszanti sáncok // Régészeti füzetek II./9. - 1961.
2. Bernát P. A legendától a valóságig. A Csörsz-árok története // Múlt-kor: 2007. szeptember 20. <http://www.mult-kor.hu/cikk.php?id=18364>
3. Bernát P. Római katonai ellenőrzés az Alföldön a 4. században és a Csörsz-árokrendszer // Sic Itur ad Astra. - 2002. - 5-40. o.
4. Bernát P. I Valentinianus védelmi koncepciója és a 374-75-ös kvád-római háború // Kard és Toll. - 2006/3. - 182-200.o.
5. Havas László, Hegyie György, Szabó Edit. Római történelem. – Osiris: Budapest, 2007.
6. Mráv Zs. „Valentinianus ... in ipsis Quadorum terris quasi romano iuri iam vindicatis aedificari praesidaria castra mandavit.” (Amm. Marc. XXIX./6.2) I Valentinianus kvád külpolitikája egy vitatott Ammianus Marcellinus szöveghely tükrében // Pannoniai kutatások - 1999. – 77-111. o.
7. Soproni S. Késő római őrállomás Hatvan – Gombospusztán // Dolgozatok Heves megye múltjából. - 1970. - 17-29. o.
8. Soproni S. Limes Sarmatiae // Archeológiai Értesítő 96. - 1969. - 43 –53. o.
9. Visy Zs. A Ripa Pannonica Magyarországon. - Budapest: Akadémiai, 2000. - 108-111.o.

KOVÁCS ELEONÓRA

(Egyetemi tanár, Ungvári Nemzeti Egyetem,
Magyar Tannyelvű Humán- és Természettudományi Kar
Magyar Történelem és Európai Integráció Tanszék)

IMÁDSÁGOSKÖNYV

Annotation

This article reviews the connection between the individual memory and religion. The World War I. has changed the life in the village and in the church. In 1916 in Debrecen by Gerzson Szolnokyi was published The door of Heaven – a service book, which has belonged to Ilona Kovács. She was my Grandmother. The door of Heaven is the oldest prayer book, which my family has today. In the diary of Kálmán Kovács (1872-1942) we can find some prayers to God for his help in clashes or against death. The question is next: are these prayers Szolnokyi's prayers? Today we do not have correct answers, just more questions.

Keywords: first world war, individual memory, religion

Анотація

Стаття розповідає про зв'язок між особистою пам'яттю та релігією. Перша світова війна змінила життя сільського населення та трансформувала церкву та церковні зв'язки. Стаття розповідає про молитовник, що належить моїм предкам, та про певні молитви, які знаходяться в середині молитовника.

Ключові слова: релігія, Перша світова війна, особиста пам'ять.

Értéket képviselhet-e ma az utókor számára egy száz éve megjelent, és húsz esztendeje nem forgatott imádságoskönyv? Tulajdonosának halálával együtt a kiadvány rendeltetése is elenyészhet? Ezekre a kérdésekre keresem a választ az alábbi dolgozatban.

Kovács Kálmán (1872-1942) Szalókan született, mely település a trianoni békeszerződésig Szabolcs vármegyéhez tartozott. Kovács Kálmán feleségül vette Varga Idát, gyermekük, Kálmán, 1903-ban született. A családapa 1914 szeptemberében bevonult. Jegyzetének tanulsága szerint először Munkácsra, majd Przemyślbe került. Utóbbi erődrendszer a szűkös utánpótlás (elsősorban élelmiszerhiány) miatt 1915. február 22-én kapitulált. (Az erőd feladásának problémája természetesen összetettebb, részletezésének kísérlete egy másik tanulmány keretein belül valósulhat meg.) A vár védői orosz hadifogságba kerültek. Így történt ez a szalócai családapával is. Ez idő alatt egy naplót vezetett, melyben vers, dal és ima olvasható. Ez alkalommal néhány ima szövegéről esik szó.

Mivel az imádságok esetében a kézírás határozottabb, mint a napló elején, a Przemysl ostromára vonatkozó oldalakon, lehetséges, hogy a most közlésre bocsájtott imádságok a hadifogság után, Szalókán kerültek a jegyzetfüzetbe. A bejegyzések dátuma nincs jelölve. Az fohások nyelvezete arra utal, hogy nem a napló szerzője alkotta azokat. Helyenként helyesírási hibát is találunk (egybe és különírás), ami kizárja, hogy a szerző egy másik könyvből másolta volna a szöveget, valószínűbb, hogy egy ismeretlen személy diktálta, vagy Kovács Kálmán emlékezetből írta le azokat.

A család birtokában egy 1916-ban kiadott imádságoskönyv maradt fenn. Tulajdonosa Kovács Kálmán menyee, Antal Ilona volt. A *Mennyország kapuja. Imádságok konfirmált és felserdült ifjak és leányok számára* c. könyvben nem található háborús ima. Azonban az imádságoskönyv szerzője Szolnoky Gerzson (1864-1941) hajdúböszörményi református lelkész, kinek nevéhez fűződik az 1915-ben megjelent *Háborús idők imádságos könyve*. Utóbbi munka „egy nagyobb imádságos könyv, melyet egyaránt használhatnak úgy a harctéren küzdők, mint a kórházakban szenvedők, sőt otthon a hadbavonultak családtagjai is”¹. A *Dunántúli Protestáns Lapból* megtudhatjuk, hogy az említett munka tartalmilag három részre osztható: hétköznapi és vasárnapi imádságok reggelre és estére; a hadbavonult katonák számára ajánlott imádságok „minden elképzelhető helyzetre és alkalomra”², valamint az otthon maradt családtagok részére javasolt huszonhat imádság.

Szolnoky Gerzson *Halotti imádságok* c. könyve „nem azt az «élősi» vallásosságot szolgálja, amely az erőtelen és hatástalan általánosság kényelmes vizein úszik, hanem azt az élő vallásosságot, a mely minden haláleset egyéni természetébe mélyedve, a konkrét eset közvetlenségével kíván tanítani, vigasztalni és erősíteni”³.

Vasárnapi, ünnepi és alkalmi imádságok című munkájában felhasználta Méliusz Juhász Péter, Szenczi Molnár Albert, Pósházi János műveit⁴. A Protestáns

¹ Babay Kálmán. *Háborús idők imádságos könyve*. – 255.o.

² i. m. – 256.o.

³ Szolnoky Gerzson. *Halotti imádságok*. 680. o.

https://adtplus.arcanum.hu/hu/view/ProtestansSzemle_1900/?query=szolnoky%20gerzson&pg=829&layout=s

⁴Szolnoky Gerzson. *Vasárnapi, ünnepi és alkalmi imádságok*. 315.o.

https://adtplus.arcanum.hu/hu/view/ProtestansSzemle_1904/?query=szolnoky%20gerzson&pg=337&layout=s

A Magyar Történelem és Európai Integráció Tanszék Tudományos Kiadványa Nortia 2016
Szemlében olvasható ismertető szerzője úgy véli, hogy az említett elődök szebben imádkoztak, mint saját kortársai. Ez a jellemvonás (a kiművelt nyelvezet) a naplóban talált imádságok esetében is megfigyelhető.

Ezzel a gondolatmenettel azonban nem jutottunk közelebb a célhoz: továbbra sem ismert, hogy a jegyzetfüzetben olvasható töredékes *Háború idején való ima*, vagy a *Hősi halált adtál bajtársamnak* kezdetű fohász Szolnoky Gerzson egyik kiadványában szerepelt-e, vagy korábban megjelent imakönyvek áttekintése szükséges a kérdés megválaszolásához.

Tény, hogy Szolnoky Gerzson egy imádságoskönyve (*Mennyország kapuja. Imádságok konfirmált és felserdült ifjak és leányok számára*) biztosan eljutott Szalókára, és fennmaradt, de abban nem található háborús-, csak nehéz időkre vonatkozó fohász. Az említett imádságoskönyv utolsó lapján olvasható, hogy Antal Ilona (a napló szerzőjének menyé) 1918. március 10-én, valószínűleg konfirmálása alkalmából) kapta Barkaszi Károly református lelkésztől. Tartalmát tekintve hétköznapi, vasárnapi ünnepi imádságok találhatóak a könyvben. Utóbbi az egyházi ünnepekre koncentrál. Kiemelhető a *Csapásos esztendő utolsó estéjén* javasolt imádság. Az alkalmi imádságok között szerepel a kísértések idején, súlyos betegségben, a szülőkért, az apa halálakor, az egyházért, a hazáért, nemzeti öröm és nemzeti gyász alkalmával elmondható imák.

Visszatérhetünk az eredeti kérdéshez: értéket képviselhet-e ma az utókor számára egy száz éve megjelent, és harminc esztendeje nem forgatott imádságoskönyv? Tulajdonosának halálával együtt a kiadványban olvasható imádság rendeltetése is elenyészhet? Továbbra is a reménykedő attitűd tűnik helyénvalónak, mely szerint a múltból származó értékeink feltárása, megőrzése, megosztása helytálló lehet. Bizakodásra adhat okot, hogy a tanulmány elején felvázolt két kérdés nyomán több probléma merült fel, melynek megoldása ugyancsak érdekes feladat lesz.

Reformáció ünnepére. Ének

Erős várunk nekünk az Isten,
És fegyverünk ellenség ellen,
Megszabadít veszedelemtől,

Mik ránk várnak most minden felől.

A mi régi ellenségünk

Háborog velünk

Erővel, fegyverrel

És nagy csalárdsággal

És minden nagy hatalmassággal.

Háború idején való ima

Hozzád fordulunk a megpróbáltatásoknak nehéz napjaiban. Népeknek és seregeknek Ura és Istene! Nemcsak küzd jogaiért és igazságáért: Hozzád emeli esendő tekintetét, mert egyedül Tőled várhatja szabadulásának óráját. Vitéz hősöknek vére áztatja hazánk szent földjét. S az özvegyek zokogásába ártatlan gyermekek és szomorú anyák könnyei vegyülnek. E könnyek árja törjön fel az égre és ostromolja meg irgalmassággal áramlását.

Ne hagyd elveszni azokat, akik benned bíznak. S a meggyötört szívek sebére áraszod könnyöredet igazságos fegyverének harcát, s add, hogy felvirradjon a diadal napja a sokat szenvedett szegény házakra.

Áldd meg a háborúban küzdő katonáinkat, erősítsd meg őket harcaikban, hogy hűségüküket híven megtarthassák, a zászlót, amire felesküdték, soha el ne hagyják! Őrizd meg őket a halálos bűnöktől, az igazságtalanságtól a kegyetlenségtől és hívságba eséstől, a háború borzalmaitól (...) Vigasztalása a becsületesek és szenvedőknek, adj nekik lélekjelenlétet, bátorságot (...) Áldd meg fegyvereiket, hogy dicsőséggel harczolva igaz ügyünk diadalra jusson. S. ezáltal az üdvössége megvalósulhasson. Üdvözítő Isten, Ember-Jézus, ki egykor vérkönnyeket hullattál a veszendő Jeruzsálem felett, áraszod kegyelmedet a mi sanyargatásainkra, oltalmazd ezt a szép hazát! Melyet első szent királyunk is a jó Istennek szánt, nekünk Boldogságos jó Istenünk ne feledkezzél meg rólunk az (...)

Háború idején

Hol keressek menedéket, kitől várjak alkalmat szívességet. Óh, Királyok Királya! Népeknek Atyja, midőn országok, népek támadnak egymás ellen és seregek

A Magyar Történelem és Európai Integráció Tanszék Tudományos Kiadványa Nortia 2016
küzdenek egymással öldöklő harcokban, melyekben sok erők és fegyverek elhullanak s még a védtelen városokra és falukra és a fegyvertelen lakosokra is kihat a háború pusztítása, rettentés. Óh, Uram, a háború pusztítása, rombolása a gazdag mezőt letapostattak a tábori seregektől. A birtok és a vagyon háborgattatik, s pusztítatik, városok, faluk felégettetnek, az öregek, gyermekek, ifjak és szüzek áldoztak az ellenség dühösségének és fegyverének, rettegés, előljáró portája vér és halál hátrahagyott nyomai pusztaság maradványai a hadjáratoknak.

Istenem, emberekben nem bízhatom mert azokban nincs megtartásra való erő, fegyverekre nem támaszkodhatom, mert azok megszegyenülnek: futásban nem kereshetünk menedéket, mert az ellenség gyorsabb a futónál, s a rejtett helyeket is felkeresi. Nállad keresünk hát menedéket. Óh, Mindenható.

Mert a Te neved nékem erős tornyom és be vehetetlen váram. Tőled várok oltalmat, és segítséget, mert te erősebb vagy minden fegyvereknél: oltalmadba ajánlom azért, óh, erős Isten, életemet, hajlékomat, vagyonomat, szerelmesemet. Hazámat, mindenemet, óh, légy erős bástyám az ellenség ellen. Törd meg anak kezében vagy tétesd le vele a fegyvereket. Add vissza az áldott békességet, hogy nyughassék bátorságban (...)

Hősi halált adtál bajtársamnak

Írd fel nevét Uram odafent az örök élet könyvébe, a vigasztalás hazájában. A boldog feltámadás reménye alatt. Ámen.

Visszatéréskor mondó fohász

Mennynek és földnek hatalmas Istene! Hálát adok szent Felségednek, és dicsőítem a Te Szent nevedet míg élek, hogy meghallgatád kérésemet, megmentetted életemet a gyilkoló szerszámoktól.

Sokszor összetett kezekkel hívám segítségedet. Mert te mondád Uram, hívj segítségül, én megszabadítalak tégedet, te pedig dicsőítesz engemet. Ámen.

Más

Jóságos Isten, mily hálával fizessek Szent Felségednek azért, hogy ismét haza vezérel szülőföldemre családom közé, erre a helyre, ahol születtem és neveltetem. Folyvást bíztam kegyelmedbe', hogy megszabadítasz.

Mert a te ígéd mondá, Uram! Ha Isten velünk, ki lehet ellenünk!

Hadba vonult imája szüleiért

Mindenható Isten! Ha te úgy parancsolod, elválík a rossz a fájától és elhagyja a madár is azt a fészket, hol repülni és dalolni megtanult.

Bölcs rendelkezésed szerint a gyermek nem lehet mindig a szülők védőszárnya alatt, Te hívod őket (...) ki az élet göröngyös utaira küzdeni és szenvedni, merre igazságod szerint nagy átkod súlyát érezni kell itt mindenkinek. Engem is elhívtál anyám mellől ide, hol halált osztogatnak.

Bizony nem tudom én sem az én napjaimnak számát, csak azt vallom, erős híved, a te kezedből ki nem szabadíthat senki sem. Könyörgök hozzád az én áldott jó szüleimért. Tartsd meg őket és a bánat vizével nelocsold be az ő lelkét. Ha meghanyatlik is ereje, támogasd őket.

Hogyha sír, vigasztald őket. Nagy a te hatalmad! megdöbben a te gondolja, hogy fiait nem látja többé, bánatában hogy kétségbe ne essen.

Reggeli ima

Mennynek és földnek hatalmas Istene! Nékem is teremtőm és gondviselő édes Atyám a Jézus által! Mily felséges a te neved az egész földön aki az egekre helyezted dicsőségedet! Óh, hadd járuljak hozzád én is egyszerű imádságommal a te nagyságod és jóvoltod magasztalásához.

Hiszen az én egész életem bizonyos nagyságod és jóvoltod felől. Születésem óta elárasztottál olyan szereteted bizonyosságával, mind máig az oltalmad tartott és őrizett meg engem.

Bizony már régen elenyésztem volna, mint az árnyék, ha te meg nem tartasz.

Uram, Isten, íme most is vallást teszek szent felséged előtt édes jó Atyám, hogy a te bölcsességed vezérli az én életem útját. Add, hogy megállhassak azon az úton, amelyre most vezettél. Ha valamikor úgy mert éreznem kell mily bizonytalanok az

A Magyar Történelem és Európai Integráció Tanszék Tudományos Kiadványa Nortia 2016
embereknek itt jól itt e földön. De bizonytalanságban csak mi vagyunk gyarló
emberek.

Te jól látod kezdetét és végét. Irgalmasságodba ajánlom azért. Ó, irgalom Istene, az
én utaimat Teérted ? tisztességgel, bátorsággal lankadást nem ismerő fiadat és (.....)

Nehéz órában mondandó ima

Hatalmas és igaz Isten! A föld poráig megalázom magamat előtted ebben a nehéz
órában, amelyet reám hozott a te bölcsességed: Uram ersíts meg abban a hitben, hogy
a te akaratod nélkül ezen a világon semmi sem történhetett; e hit nélkül érzem
elveszne most is az én lelkem egyensúlya. Így pedig hitem erejével bátran szembe
szállok a legnehezebb feladatokkal is. És mint jó keresztényhez illik nem követem a
hitetleneket akik teveled Uram, perben vannak. Én Istenem, én erős Istenem, értesd
meg velem ezt is, hogy ezt a mostani kemény próbát nem? büntetésül és kárhozatul
hoztad reám.

Add ajkamra az ősi ének szavát:

Az Úr azt bünteti, kit szeret, másként ő nem is teheti. Fiam, azt hát gondoljad meg,
szabj határt bús gyötrelmeidnek.

Atyám, ha ezen te próbatételeid nagyobb volna, nincs az én testi erőm, az én lelkem
erejét sokasítsd meg a reám váró nehéz órában:

Félelmemet üzd el szentlelked bátorító erejével, add ajkamra minden pillanatban azt a
drága Szent igét. Ha Isten velünk, kicsoda ellenünk. Ámen.

Haldoklóért való fohász

Íme, érkezett Uram a küzdelem legsúlyosabb pillanata , amidőn a haldokló társam
felett kell meg állanom. Lelkem megrendül az élet és halál tusájának láttára, s mást
nem tehetve, felkiáltok. Legyen meg a te akaratod!

BIBLIOGRÁFIA

Kovács Kálmán. Háborús napló (magángyűjtemény)

Babay Kálmán. Háborús idők imádságos könyve. Könyvismertető. Dunántúli
Protestáns Lap. 26. évfolyam, 1915. 255-256.o.

Szolnoky Gerzson. Halotti imádságok. Protestáns Szemle. 1900/4. 679-681.o.

https://adtplus.arcanum.hu/hu/view/ProtestansSzemle_1900/?query=szolnoky%20gerzson&pg=829&layout=s

Szolnoky Gerzson. Vasárnapi, ünnepi és alkalmi imádságok. Protestáns Szemle, 1904/4. 315-316.o.

https://adtplus.arcanum.hu/hu/view/ProtestansSzemle_1904/?query=szolnoky%20gerzson&pg=337&layout=s

BALLA ESZTER

(történelem szakos hallgató, 3. évfolyam)

II. ANDRÁS KIRÁLY TÖRVÉNYALKOTÓI TEVÉKENYSÉGE

Annotáció

A magyar társadalom ésgazdaság II. András király uralkodása idején vetkőzi le azokat a feudalizmus korai szakaszára jellemző vonásokat, melyek nagy része még a XI. században alakult ki. Ebben az időben az alávetettek sokszínű tömegéből kiválnak az iparos parasztok, míg az agrárfoglalkozást folytató jobbágyparasztság megindul a jogi egység megteremtése útján. Publikáciomban II. András törvényeit vizsgálom, ezen belül csoportosítom a Beregi egyezmény és az 1222-es és 1231-es Aranybulla törvényeit. A törvények csoportosítását diagrammal szemléltetem

Kulcsszavak: törvény, nemesség, öröklés, egyház.

Annotation

The hungarian economy and society shed during the reign II. Andrew typical features, which was formed in the XI. centuries. The serf peasants, which work in agriculture, started creating a legal unity at this time. I analyzed II. Andrew's laws in my publications. I grouped the laws of the Bereg Convention and the laws of 1222's and 1231's Golden Bull. The classification of laws I demonstrated with diagrams.

Keywords: laws, nobles, inheritance, religion.

Анотація

Під час правління короля Ондраша відбувається спад угорської економіки і суспільство набуває характерних рис раннього феодалізму, який за більшістю ознак визначився вже ще у XI-ому столітті. В ті часи відокремлюються від кріпаків ремісники, а із поневоленням сільськогосподарських кріпаків починається створення юридичної єдності.

У своїй статті в основному досліджую закони Ондраша II-го, включно аналізую та групу документів Берегівської угоди та 1222-гої і 1231-ої Золотої булли. Групування законів презентовано діаграмами.

Ключові слова: закон, дворяни, спадкування, церква.

II. András magyar király III. Béla és Chatillon Ágnes másodszülött fiaként 1177 körül látta meg a napvilágot, uralkodása a magyar történelem egyik legnevezetesebb időszaka. Megkoronázására 1205. május 29-én került sor Székesfehérváron¹. Miután átvette a kormányzást, András hozzálátott az ország modernizálásához. Új birtokpolitikáját egy 1217. évi oklevelében „nove institutiones”-nek (új intézkedéseknek) nevezte, ami főképp a királyi földek, vármegyék elajándékozását és a központi jövedelmek pénzben való beszedését

¹ История Венгрии / Ответственный редактор: В. П. Шушарин. В трех томах – Первый том. – Москва: Наука, 1971. – 37. с.

A Magyar Történelem és Európai Integráció Tanszék Tudományos Kiadványa Nortia 2016 takarta. Az intézkedések célja valószínűleg a magángazdálkodás fejlesztése, az adóztatás erősítése, az uralkodóhoz örökkön hű nagybirtokosi réteg kialakítása volt, emellett a királyi hatalom erősítését és biztonságát is szolgálták a szabad birtokosok uralkodóhoz kötésével¹.

Az új birtokpolitika azonban kevés sikert hozott, a pénzügyi mutatók romlani kezdtek. Az így okozott veszteséget az uralkodó rendkívüli adók kivetésével, a vámjövendelmek bérbeadásával, az egyház egyes monopóliumainak elvonásával igyekezte pótolni². Tetézte a feszültséget, hogy András sokban kedvezett felesége német rokonainak, a magyarországi előkelőkkel szemben külföldi bizalmasainak juttatott számos pozíciót. Ráadásul szorult anyagi helyzetében a szaracénoktól és a zsidóktól kért pénzügyi segítséget, akik az uzsora révén jelentős befolyást szereztek a magyarországi sókereskedelemben. A király ezen intézkedései sértették a szerviensek jogait és ellentétesek voltak az egyház érdekeivel is³.

Az országban állandósultak a belső zavargások és a többnyire Imre-párti urak, valamint a különböző társadalmi csoportok, akik András által kiszorultak a hatalomból 1222-ben rákényszerítették követeléseik elfogadására és törvénybe iktatására. Ezeket összegezte a kiadott Aranybulla, amely a rajta függő hitelesítő pecsétről, az aranyból készült díszes bulláról kapta nevét. Az Aranybulla 7 példányban készült, eredeti példánya nem maradt fenn, mindössze egy 1318 körüli és egy 1351. évi átiratból maradt ránk a szövege⁴.

Az Aranybullában található törvények tartalmuk szerint a következő pontokba sorolhatók: szerviensekkel, gazdasággal, igazságszolgáltatással, hatalmaskodással, hospesekkel, adományozással, zsidókkal, egyházzal, jobbágyok tisztségviselésével kapcsolatos törvények, illetve ellenállási záradék.

A dekrétum 31 pontja közül 11 foglalkozott valamilyen módon a szerviensekkel. Egyes törvénycikkek rámutatnak arra, hogy a szerviensek ki voltak téve az erősebb hatalom önkényének, néha cselekvési szabadságuknak is gátat

¹ Zsoldos Attila. Nagy uralkodók és kiskirályok a 13. században. – Budapest: Kossuth, 2012. – 16-22. o.

² Béli Gábor. Adók, adószerű bevételek az Árpád-korban – Rubicon – 2012 - 6 sz. –32–35. o.

³ Zsoldos Attila. II. András reformjai: Út az Aranybullához. – História – 2011 – 1-2. sz. – 26 – 29 o.

⁴ Almási Tibor. A tizenharmadik század története.— Budapest: Pannonica Kiadó, 2000 – 51-56. o.

A Magyar Történelem és Európai Integráció Tanszék Tudományos Kiadványa Nortia 2016
szabtak, így II. András intézkedik az őket sértő megkülönböztetések megszűnését illetően¹. Leszámítva a 21-es cikkelyt, amely a szerviensek birtokai után fizetendő tizedről szól, a többi 10 kiváltságokat biztosított nekik, ezek közül 5 cikkely olyan kiváltságokat biztosított számukra, amelyek később a sarkalatos nemesi jogok közé számítottak. Az Aranybulla biztosította a szerviensek birtokainak adómentességét (a beszállásolás alól is mentesültek), személyi szabadságukat, illetve katonáskodásukat a határokon túl csak az uralkodó költségén tette kötelezővé. Ezek mellett arról is intézkedett a bulla, hogy a hadjáratban elhunyt szerviens fiát a király a törvény értelmében megjutalmazza².

Fontos jogot kaptak a szerviensek azzal, hogy megjelenhettek a király – vagy távollétében a nádor – által minden évben Székesfehérváron, Szent István napján (azaz augusztus 20-án) tartandó gyűléseken, ahol panaszaikat szabadon előadhatták: *„Rendeljük, hogy a szent király ünnepét minden esztendőnként, ha csak valami nagy nehéz ügyek gondja vagy betegségünk meg nem tilt minket, Fehérvárat tartozzunk megülni. 1. §. És ha mi ott nem lehetnénk, a nádorispán kétség nélkül ott legyen érettünk és a mi képünkben minden ember dolgát meghallgatja; és az egész nemesség, valaki akar, szabadon oda gyűlhessen”*³.

A nádorispán hatáskörének bővülése maga után vonta a királyi udvarispán hatáskörének kiterjesztését is. Az Aranybulla rendelkezése szerint az udvarispán – akit ekkor kezdenek királyi udvarbírónak, azaz iudex curiae regisnek nevezni – ugyanolyan hatáskörrel rendelkezik, mint Szent László idejében a nádor: a királyi udvarban a király, és a nádor helyetteseként mindenki felett ítélezhet, saját birtokára azonban senkit nem idézhet a tiszti fennhatósága alá tartozó udvarnokokon kívül⁴.

Az Aranybulla negyedik cikkelye a szerviensek szabad diszpozíciós jogáról intézkedik birtokaik felett, s kimondja, hogy a fiúörökös nélkül elhunyt szerviens birtokának negyedrészt lány örökölje: *„Ha valamely nemes ember fiumagzat nélkül hal meg, birtokának negyed részét leánya kapja: a többivel azt mivelje, a mit neki*

¹ Kristó Gyula. Az Aranybullák évszázada. – Budapest: Gondolat, 1981. –58-69. o.

² Zsoldos Attila. Nagy uralkodók és kiskirályok a 13. században. – Budapest: Kossuth, 2012. –22-26. o.

³ Második Endre király dekrétoma, a ki jeruzsáleminek mondatik. 1. Cikkely. Szent István király ünnepéről. Corpus Juris Hungarici – Magyar Törvénytar (1000-1526). [Online forrás] // [567](#)

⁴ Bónis György. Hűbériség és rendiség a középkori magyar jogban. – Budapest: Osiris, 2003. - 103-110. o.

A Magyar Történelem és Európai Integráció Tanszék Tudományos Kiadványa Nortia 2016
*tetszik. 1. §. Ha pedig testamentum nélkül történik halála, valamely közelebb való atyjafiai vannak, azoké legyen, és ha teljességgel semmi nemzetsége nem volna, a királyra szálljon birtoka*¹. Az Aranybullában van szó először a leánynegyedről, s a középkorból mindössze ez az egy olyan törvény maradt ránk, ami a leányok örökösödéséről rendelkezik.

Több cikkely szabályozza a királyi méltóságviselők tevékenységét, meghatározva hatáskörüket, megtiltva nekik a hatalommal való visszaélést, korlátozva a tisztségek halmozását, szabályozva az idegenek tisztséghez jutását².

Az Aranybulla 2 cikkelye foglalkozik a hospesekkel (Magyarországon letelepülő vendégek). András biztosította számukra szabadságuk megtartását, azt azonban megtiltotta, hogy ezek bármilyen tisztséget kapjanak a királyi tanács beleegyezése nélkül, valamint tilalmazta azt is, hogy birtokokat adományozzanak külföldieknek, illetve – ha ez már megtörtént – ezeknek az ingatlanoknak a visszaváltását lehetővé tette. Ezek a cikkelyek az uralkodó osztály, főképp az egyház követeléseit fejezik ki³. Szintén az ő követeléseiken alapszik az a törvény, mely eltiltja az izmaelitákat és zsidókat attól, hogy tisztséget viselhessenek.

Viszonylag kevés cikkely foglalkozik az Aranybullában az egyházzal. A törvény biztosította számukra az adómentességet, viszont sérelmes intézkedéseket is tartalmazott az egyházra nézve. Erre vonatkozik a sótárolással kapcsolatos törvény, amely csak az ország két pontján (Regéczen és Szabolcson) engedélyezte számukra a só tárolását, illetve a 20-as cikkely, mely kimondja, hogy a tizedet ne pénzben, hanem terményekben lehessen befizetni⁴. Az Aranybulla utolsó szakasza az ún. ellenállási záradék, ami a törvényeknek ellenszegülő, és azokat be nem tartó uralkodó elleni fellépést engedélyezte Magyarország egyházi és világi méltóságai számára⁵. Mindent

¹ Második Endre király dekrétoma, a ki jeruzsáleminek mondatik. 4. Cikkely. Hogy a nemesség az ő marháival és birtokával szabad legyen. Corpus Juris Hungarici – Magyar Törvénytár (1000-1526). [Online forrás] // <http://mek.oszk.hu/01300/01396/html/01.htm#9>

² Font Márta, Kiss Gergely, Raffayné Kálsecz Kata. Magyarország kormányzati rendszere (1000–1526). - Pécs, 2007. – 60-90. o.

³ Tarján M. Tamás. II. András kiadja az Aranybullát Fehérváron. Online elérhetőség // Hozzáférés: http://www.rubicon.hu/magyar/oldalak/1222_aprilis_24_ii_andras_kiadja_az_aranybullat_fehervaron/

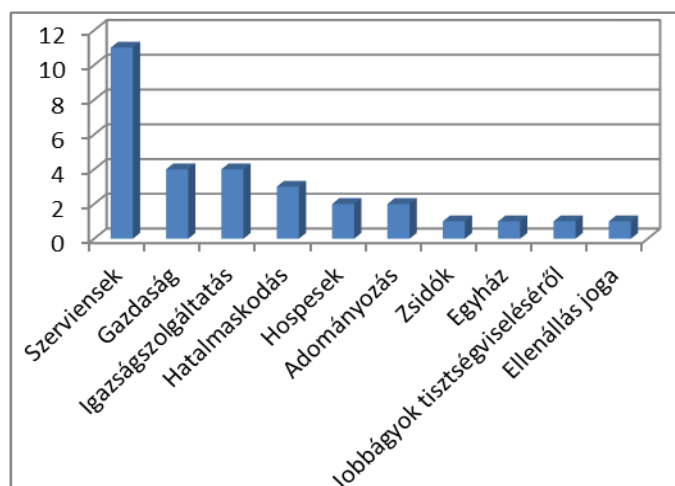
⁴ Zsoldos Attila. II. András Aranybullája. – Történelmi Szemle – 2011 – 1. sz. – 10-30. o.

⁵ Tarján M. Tamás. II. András kiadja az Aranybullát Fehérváron. Online elérhetőség // Hozzáférés: http://www.rubicon.hu/magyar/oldalak/1222_aprilis_24_ii_andras_kiadja_az_aranybullat_fehervaron/

A Magyar Történelem és Európai Integráció Tanszék Tudományos Kiadványa Nortia 2016
összevetve az 1222. évi Aranybulla tartalmi szempontból a következőképpen ábrázolható:

1222. évi Aranybulla tartalmi szempontú ábrázolása

(Saját szám adatok, illetve Kristó Gyula: Magyarország története 895–1301 című kiadványának adatai alapján)

II. András támogatta a Szentföldről kiszorult Német Lovagrendet, amit többszöri privilegizálásuk bizonyít. Bár valamikor 1222 előtt elvette a rendtől a Barcaságot, 1222 tavaszán visszaadta nekik és megerősítette jogaikat, valamint az Al-Dunáig újabb területeket adott a lovagrendnek. 1223-ban a pápa felmentette a rendet az esztergomi érsek fennhatósága alól, és egyenesen Rómához kapcsolta. A pápai privilégiumok elősegítették a magyar fennhatóság alól való függetlenedést, amit megkönnyített az is, hogy a rend saját fegyveres haderőt birtokolt. András felismerve a Német Lovagrend önállósulásának veszélyeit végül is 1225-ben fegyveresen kiűzte őket az ország területéről. A lovagrend kiűzése a pápai hatalom rosszallását idézte elő¹.

Az ellentétet tovább élezte a zsidók és muzulmán hitűek pártolása, mivel ők sok kárt okoztak az 1222. évi Aranybulla által amúgy is háttérbe szorított egyháznak. Az egyház 1231-ben az Aranybulla megújítására kényszerítette II. Andrást.

A 35 cikkelyből álló megújítás számos ponton változást jelentett. Az előzőből több cikkely egyáltalán nem került át a megújításba, az átvett cikkelyek közül jó

¹ Kristó Gyula. Az Aranybullák évszázada. – Budapest: Gondolat, 1981. – 70-73. o.

A Magyar Történelem és Európai Integráció Tanszék Tudományos Kiadványa Nortia 2016
néhány megváltozott tartalommal szerepelt, valamint új törvénycikkeket is belefoglaltak a megújított törvénykönyvbe. Az új Aranybulla már számos, az egyházra nézve kedvező intézkedést tartalmazott. Az egyház falvai mentesültek a megyésispán ítélkezése alól, népei pedig a vármunkától, illetve a királyi épületekben és műhelyekben való munkától.

A királyi szerviensek helyzete és jogállása nem változott, többségében át tudták menteni az 1222-es Aranybulla törvényeit 1231-re is, itt azonban már csak 9 cikkely foglalkozik velük. A szervienseket egyre inkább fenyegette a világi nagybirtokosság, az 1231. évi megújításban már báró néven szereplő arisztokraták előretörése. Ennek a veszélynek az elhárítására az uralkodó mellett az egyházi nagybirtokosság felé orientálódtak és az ő szövetségeseiként léptek fel az egyházi követeléseket támogatva¹. A megújításban már nincs szó az ispánoknak a várnépek elleni hatalmaskodásáról sem.

A királyi jogok földesúrivá válására és a pénzviszonyok előretörésére mutat az a cikkely, amely szerint a nyestbőradó természetbeni formája helyett pénzt, négy pondust kell beszédni, s annak egy részén a király osztozni kényszerül a földbirtokossal. Ezekből arra lehet következtetni, hogy nemcsak nem tiltják többé a tized pénzben való szedését, hanem a király is pénzben követeli az eddig természetben fizetett adót.

A megújítás a királyi hatalom további visszaszorulásáról tanúskodott. Az előkelő hospesek magyarországi tisztséghez jutása 1222-ben még a királyi tanács hozzájárulását kívánta, az 1231. évi módosítások szerint azonban már az itteni lakosoknak kellett erről dönteniük: „*Az országba jövő nemes vendégeket, hacsak nem akarnak itteni lakosok lenni, méltóságokra ne emeljék, az ilyenek viszik ki ugyanis az ország gazdaságát*”². Az 1231. évi Aranybulla továbbá megtiltotta a király számára, hogy zsidókat és szaracénokat állítson pénzügyi vagy más hivatalok élére.

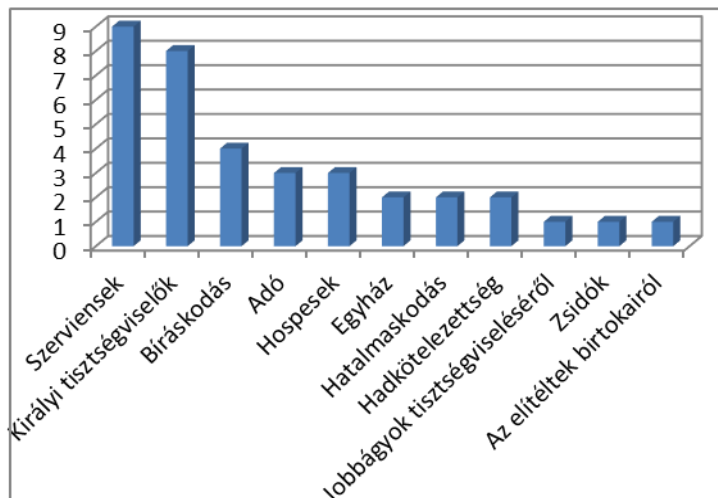
Az 1231-es megújítás tartalmi szempontból a következő diagrammal ábrázolható:

¹ Kristó Gyula. Arisztokrácia az Árpád-korban // Rubicon – 2012. – 2. sz., —3–9. o.

² 1231. Részletek az Aranybulla megújításából. 23. Az idegenek tisztségviselése ellen. Szemelvények az 1526 előtti magyar történelem forrásaiból (Szerkesztők: Rottler Ferenc, Bolla Ilona) 1. Kötet. – Budapest: Tankönyvkiadó, 1989. – 105. o.

1231-es megújítás tartalmi szempontú ábrázolása

(Saját szám adatok alapján)

András király hiába újította meg az 1222-es rendelkezést, az egyház helyzete Magyarországon egyre inkább romlott. Róbert esztergomi érsek ezt látva 1232-ben egyházi tilalom (interdictum) alá vetette az országot. Az uralkodónak azonban sikerült elérnie, hogy vezető egyházi férfiak közbenjárására a pápa júliusban utasítsa az érseket az interdictum visszavonására. A magyarországi helyzet kivizsgálására Pecorari Jakab praenestei püspök személyében legátust küldött az országba. A Beregi erdőben átadták Andrásnak a Jakab pápai legátus által megfogalmazott egyházi diktátumot. Az egyezmény három tárgykörben kívánta orvosolni az egyházat ért sérelmeket: részint a zsidók és izmaeliták ügyében intézkedik, részint a sókereskedelem kérdéseit szabályozza, részint pedig az egyházi személyek jogállását rögzíti.¹ Az egyezmény szövege szerint a klerikusok adómentességet nyertek, a király pedig megígérte, hogy nem állít zsidókat és izmaelitákat az adóügyek vagy más közhivatalok élére, sőt a zsidók és szaracénok bizonyos jelekkel való megkülönböztetését is előírta: „*Úgyszintén: intézkedni fogunk, hogy a zsidókat és szaracénokat vagyis izmaelitákat ezután bizonyos jelekkel különböztessék meg és válasszák el a keresztényektől*”².

¹ Kristó Gyula. Az Aranybullák évszázada. – Budapest: Gondolat, 1981. –79-81. o.

² 1233. Részletek a beregi egyezményből. 2. A zsidóknak jellel való megkülönböztetéséről. Szemelvények az 1526 előtti magyar történelem forrásaiból (Szerkesztők: Rottler Ferenc, Bolla Ilona) 1. Kötet. – Budapest: Tankönyvkiadó, 1989. – 116. o.

Összességében az Aranybulla aránylag kevés büntetőtörvényt tartalmaz, elsősorban kiváltságokat biztosít. Annak ellenére, hogy az uralkodó nem tartotta be teljes egészében a bullában foglaltakat, az oklevél fontos lépést jelentett az egységes nemesség kialakulásához. Az Aranybulla felgyorsította a rendiség kibontakozásához vezető folyamatot, ami több évszázadra konzerválta a magyar társadalmi berendezkedést. Ezért is tekintette a nemesség egy része alkotmánynak.

Bibliográfia:

1. История Венгрии / Ответственный редактор: В. П. Шушарин. В трех томах – Первый том. – Москва: Наука, 1971. – 643. с.
2. 1231. Részletek az Aranybulla megújításából. 23. Az idegenek tisztségviselése ellen. Szemelvények az 1526 előtti magyar történelem forrásaiból (Szerkesztők: Rottler Ferenc, Bolla Ilona) 1. Kötet. – Budapest: Tankönyvkiadó, 1989. – 105. o.
3. 1233. Részletek a beregi egyezményből. 2. A zsidóknak jellel való megkülönböztetéséről. Szemelvények az 1526 előtti magyar történelem forrásaiból (Szerkesztők: Rottler Ferenc, Bolla Ilona) 1. Kötet. – Budapest: Tankönyvkiadó, 1989. – 116. o.
4. Almási Tibor. A tizenharmadik század története.— Budapest: Pannonica Kiadó, 2000 — 221. o.
5. Béli Gábor. Adók, adószerű bevételek az Árpád-korban – Rubicon – 2012 - 6 sz. – – 32–35. o.
6. Bónis György. Hűbériség és rendiség a középkori magyar jogban. – Budapest: Osiris, 2003. - 576. O.
7. Font Márta, Kiss Gergely, Raffayné Kálsecz Kata. Magyarország kormányzati rendszere (1000–1526). - Pécs, 2007. - 151 o.
8. Kristó Gyula. Arisztokrácia az Árpád-korban // Rubicon – 2012. – 2. sz., — 3–9. old.
9. Kristó Gyula. Az Aranybullák évszázada. – Budapest: Gondolat, 1981. – 254. O.
10. Kristó Gyula. Magyarország története 895–1301. – Nemzeti Tankönyvkiadó, 1995 – 279. O.

11. Második Endre király dekrétoma, a ki jeruzsáleminek mondatik. 1. Czikkely. Szent István király ünnepéről. Corpus Juris Hungarici – Magyar Törvénytár (1000-1526). [Online forrás] // 567
12. Második Endre király dekrétoma, a ki jeruzsáleminek mondatik. 4. Czikkely. Hogy a nemesség az ő marháival és birtokával szabad legyen. Corpus Juris Hungarici – Magyar Törvénytár (1000-1526). [Online forrás] // <http://mek.oszk.hu/01300/01396/html/01.htm#9>
13. Tarján M. Tamás. II. András kiadja az Aranybullát Fehérváron. Online elérhetőség // Hozzáférés: http://www.rubicon.hu/magyar/oldalak/1222_aprilis_24_ii_andras_kiadja_az_aranybullat_fehervaron/
14. Zsoldos Attila. II. András Aranybullája. – Történelmi Szemle – 2011 – 1. sz. – 1-38. o.
15. Zsoldos Attila. II. András reformjai: Út az Aranybullához. – História – 2011 – 1-2. sz. – 26 – 29. o.
16. Zsoldos Attila. Nagy uralkodók és kiskirályok a 13. században. – Budapest: Kossuth, 2012. – 160. O.

PÉNZES KRISZTINA

(történelem szakos hallgató, 3. évfolyam)

A NEVICKEI VÁR A XI-XV. SZÁZADI FORRÁSOKBAN

Annotation

In the territory of Medieval Hungary there have been towers for a long time, which made the foundation of the local government and were ruled by the governor of the tower. In the 13th-14th century many towers came into being in the Transcarpathian area. Ung, Bereg, Ugocsa and Maramaros emerged around that time. Archaeologically the Nevicke tower was the best explored. The word Nevitszka or Nevicke comes from the word bride. It was firstly mentioned in 1274. The tower was built by Aba Amadé before 1312. Later on it was owned by many other. Since 1990 there have been it still are perodic archaeological excavations.

Key words: territory of Medieval Hungary, tower, Aba Amadé

Анотація

У статті розглядаються середньовічні замки Угорського Королівства, які здавна підпорядковувалися, як на сьогоднішній час можемо сказати, місцевому самоврядуванню, тобто князям та вищим посадовцям. На території Закарпаття більшість середньовічних замків можна віднести до XIII-XIV століття. Також у цей період можемо говорити про виникнення графств – Унг, Угоча, Берег та Мараморош. Найбільш досліджуваним на території Закарпаття є Невицький замок. Саме значення слова Невицьке означає – «невістка» (та, що не знає своє майбутнє). Джерела підтверджують, що перша згадка про Невицький замок відноситься до 1274 р., дещо пізніше 1312 р. Обо Омодей займався його будівництвом. У замку з 1990 року проходять археологічні експедиції, які все більше і більше дають нам змогу поглибитись в його історію та історію краю.

Ключові слова: територія Угорського Королівства, замки, Обо Омодей.

A tanulmány célja hogy, a meglévő szakirodalom és források segítségével meghatározni milyen funkciókat töltött be a XI–XV. században a nevickei vár, milyen feltárások zajlottak múltjának feltárása érdekében.

A vár történetével és kutatásával kapcsolatban viszonylag kevés számú magyar nyelvű szakirodalom jelent meg, a rendelkezésre álló publikációk nagy része ukrán és orosz nyelvű. Közülük is kiemelkedik Olekszandr Dzembasz *Nevickei vár. Kirándulás a középkorban és a XXI század problémái*¹ című munkája, amely részletesen foglalkozik a vár történetével, az ott folytatott ásatások menetével, a kutatások során felmerült problémákkal.

¹ Олександр Дзембас: Невицький замок. Екскурс у середньовіччя та проблеми XXI віку. Ужгород, 2013 – 136. стор.

A középkori Magyarország területén Szent István uralkodása idején jöttek létre a várispánságok¹, mint a helyi kormányzat szervezetei, amelyek élén a várispán állt. A várispán felügyelte a várhoz tartozó várföldeket és a rajta munkálkodó/élő várjobbágyokat, vagyis várnépeket. A királyi ispánság/vármegye funkcióját tekintve közigazgatási feladatok ellátását szolgáló intézmény volt, az államalapító király harminckilenc vár köré szervezte azokat: Esztergom, Visegrád (Pilis), Fehérvár, Tolnavár, Baranyavár, Valkóvár, Pozsega, Somogyvár, Kolon (Zala), Vasvár, Sopron, Moson, Győr, Karakó, Veszprém, Komárom, Pozsony, Nyitra, Bars, Hont, Nógrád, Pest, Bodrog, Bács, Keve, Horom (Krassó), Temesvár, Torontál, Arad, Zaránd, Csanád, Csongrád, Szolnok, (Heves-) Újvár, Gömör, Borsod, Szabolcs, Zemplén, Ungvár².

A mai Kárpátalja területén fellelhető középkori várak a XIII–XIV. században jönnek létre, erre az időszakra tehető Ung, Bereg, Ugocsa és Máramaros vármegyék kialakulása is (Borsova és Ung ispánságok alapítása is Szent István idejére datálható). A középkori várakat két csoportba – királyi és magánuradalmi – sorolhatóak. Az elsőt a királyi hatalom képviselőjére és a határok védelmére, a másodikat viszont a birtokok fölötti uralom biztosítása építették.

Régészetileg leginkább a nevickei vár területét tárták fel. A nevickei vár az Ung felső folyása mellett, Ungvártól 12 kilométernyire északi irányban fekszik. A várnak fontos stratégiai szerepe játszott – a folyó völgyében a Kárpátok hágói (Uzsoki és Vereckei) irányába vezető utat ellenőrizte. Olekszandr Dzembasz régész, a vidék legismertebb várkutatója sok időt szánt a nevickei vár régészeti feltárására. Véleménye szerint a nevickei vár területe már a késői bronzkorban is lakott terület volt. A nevickei vár a történelmi okmányokban különböző neveken szerepel: *Neuichke* (1274), *Neuechke*, *Newyczke* (1343), *Nyuichka* (1345), *Nywychke* (1347), *Nevicke* (1348), *Nyucchke*, *Niuchke* (1364), *Neuychke* (1365), *Nevickoje* (1602),

¹ Font Márta: Államalapítás 970-1038. – Kossuth, 2013 – 57. old

² Székfű Gyula, Hóman Bálint: Magyar történet I. – Budapest. 1935 – 212. old

Etimológiai szempontból a vár neve valószínűleg a Nevitszka, azaz a menyasszony szóból származik¹. Az első írásos említése 1274-ből való, amikor is a Leleszi Konvent egy vitás ügyben rendelkezett a Kis- és nagykaposi jobbágyok és a nevickei királyi vár között felmerült vitában². A várat 1279-ben IV. László az Aba nemzetségnek adományozta. A korabeli forrásokból tudjuk, hogy a várat 1312 előtt Aba Amadé nádor, a Felvidék egyik kiskirálya építtette. Halálát követően birtokainak nagy részét Károly Róbert király szerezte meg, aki 1322-ben nevelőjének, Drugeth Fülöpnek adományozta³. 1342-ben Drugeth Vilmos nádor birtokában találjuk a nevickei várat más Ung vármegyei birtokokkal együtt. 1343. január 7-én Lajos király a *„az Wngh m.i Neuechke nevű várat... Drugeth Miklós királyi pohárnoknak és Drugeth Jánosnak valamint örököseiknek adományozta”*⁴, majd az 1345-ben kelt oklevél szerint János fia Miklós és annak örökösei kapták meg⁵. 1347-ben *„Lajos Király okmánylevele szerint egy királyi ember a budai káptalan tanúságtétele mellett kiszállt Drugeth János nádor fiai: Drugeth Miklós és János Nywychke várához, ill. Laaz birtokra ... majd azokat az oklevélben részletezett határok között az említett Homonna-i nemeseknek iktatta örök birtoklásra”*⁶. Drugeth Miklós és János meg is kapták a nevickei várhoz tartozó Kapus birtokot⁷, ám ezt 1348. augusztus 1-én elvették tőlük⁸, mivel a forrás szerint *„maguknak eszközölték ki a konvent tudta nélkül ... és ily módon a birtokot részben, vagy egészben elidegenítették a konventtől”*, így Miklósnak és Jánosnak eltiltották azok jövedelmétől⁹.

A vár mai formája a XV. század és 1644 között alakult ki, amikor a Homonnai Drugeth család egyik rezidenciájaként szolgált.

Magyarországon a XII–XIII. században két vártípus volt különösen jellemző – az önálló lakótornyos és a belsőtornyos vár. Önálló lakótornyokat elsősorban a

¹ Олександр Дзембас: Невицкий замок. Екскурс у середньовіччя та проблеми XXI віку. Ужгород, 2013 – 33 стор.

² Szentpétery Imre: Az Árpád-házi királyok okleveleinek kritikai jegyzéke II. köt. 2-3. füzet 1272-1290. Budapest, 1961. – 527. sz.

³ Kristó Gyula: Anjou-kori Oklevéltár. VI. 1321-1322. Budapest-Szeged, 2000. – 261. sz. DL. 1947

⁴ Piti Ferenc: Anjou-kori Oklevéltár. XXVII. 1343. Budapest-Szeged, 2007. – 51. sz. DF. 233780

⁵ Anjou-kori Oklevéltár. XXIX. 1345. Budapest-Szeged, 2013. – 493. sz. Dl. 85636

⁶ Sebők Ferenc: Anjou-kori Oklevéltár. XXXI. 1347. Budapest-Szeged, 2007. – 274. sz. DL.53592

⁷ Sebők Ferenc: Anjou-kori Oklevéltár. XXXI. 1347. Budapest-Szeged, 2007. – 596. sz. DF. 233780

⁸ Anjou-kori Oklevéltár. XXXII. 1348. Budapest-Szeged, 2015. – 89. sz. Dl. 48270

⁹ Anjou-kori Oklevéltár. XXXII. 1348. Budapest-Szeged, 2015. – 89. sz.

A Magyar Történelem és Európai Integráció Tanszék Tudományos Kiadványa Nortia 2016
magánépíttető, belsőtoronyos várakat elsősorban a királyi udvar építtetett. A belsőtoronyos vár épületei a lakótornyot kiegészítő lakóhelyiségek, amelyeket a várnép gyarapodása miatt fallal vettek körül. Az ilyen típusú várakat a természeti adottságok miatt gyakran nem szabályos, négyszög alaprajzúra építették, kialakításukkor a legfontosabb szempont a szakaszokra oszlott várvédelem volt. Ebbe a kategóriába tartozhatott a nevickei vár is. A belső várat három oldalról védőárok, északnyugatról meredek hegyoldal védi. A védőfalat négy bástya erősíti, amelyek közül három ovális, egy pedig háromszögletű. A vár bejárata a délnyugati védőbástya volt, amit a fahídon keresztül lehetett megközelíteni. A bástyát védőfolyosó kötötte össze a belső várral és az előudvarral. A várnak két külön bejárata van. A második a délkeleti oldalon helyezkedik el. A vár legrégebbi része az öregtorony, amely lakó- és védelmi célokat is szolgált a várrendszer teljes kiépítéséig.

A vár 1644-es lerombása után – mivel a lakott területektől viszonylag messze feküdt – elfogadható állapotban maradt fenn. Nevicikén 1990 óta folynak időszakos régészeti expedíciók. 1992-ben a legfontosabb ásatási feltárások a központi várudvaron történtek (területe 330 m²). Az egyik ásatási szelvényben előkerült az egyik kerektorony maradványa, aminek maximális magassága 1,35 m.

A nevickei vár fémleleteinek nagy részét fegyverek teszik ki, azonban közülük hiányoznak a nagyméretű kardok, harci balták, lándzsák. Találtak többek között egy sisaktöredék, 6 sarkantyút, illetve 3 zablatöredéket. A vár területén feltárt rétegekből előkerült egy fúró is, amelyet elsősorban famunkákhoz használhattak. 2000–2016 között önkéntesek és az Ungvári Nemzeti Egyetem történelem szakos diákjai bevonásával több feltárás is zajlott, ezek leleteinek feldolgozása még folyamatban van¹.

Bibliográfia

1. Magyar Országos Levéltár – DL. 19470
2. Magyar Országos Levéltár – DF. 233780

¹ A nyíregyházi Jósza András Múzeum évkönyve, szerk.: Németh Péter. Olekszandr Dzembasz. Előzetes jelentés a nevickei vár feltárásáról. 41 évf. – Nyíregyháza: 267-281. sz.

3. Magyar Országos Levéltár – DL. 85636
4. Magyar Országos Levéltár – DL. 53592
5. Magyar Országos Levéltár – DF. 233780
6. Magyar Országos Levéltár – DL. 48270
7. A nyíregyházi Jósza András Múzeum évkönyve, szerk.: Németh Péter. Olekszandr Dzembasz. Előzetes jelentés a nevickei vár feltárásáról. 41 évf. – Nyíregyháza:1999
8. Anjou-kori Oklevéltár. XXXII. 1348. Budapest-Szeged, 2015. – 89. sz. Dl. 48270
9. Anjou-kori Oklevéltár. XXXII. 1348. Budapest-Szeged, 2015. – 89. sz.
- 10.Engel Pál. A nemesi társadalom a középkori Ung megyében. Társadalom- és művészettörténeti tanulmányok. – Budapest:1998 – 414 old.
11. Font Márta: Államalapítás 970-1038. – Kossuth, 2013 – 157. old
- 12.Fügedi Erik. Vár és társadalom a XIII – XIV. századi Magyarországon. – Budapest: Akadémia, 1977 – 172 old
13. Kristó Gyula. Anjou-kori Oklevéltár VI. 1321-1322. – Budapest-Szeged: 2000 – 438 old
- 14.Mályusz Elemér. Zsigmond-kori oklevéltár IV. (1413-1414). – Budapest: 1994 – 780 old.
- 15.Piti Ferenc. Anjou-kori Oklevéltár XXVII. 1343. – Budapest-Szeged: 2007 – 714 old.
- 16.Piti Ferenc. Anjou-kori Oklevéltár XXIX. 1345. – Budapest-Szeged: 2013 – 676 old.
- 17.Sebők Ferenc. Anjou-kori Oklevéltár. XXXI. 1347. – Budapest-Szeged: 2007 – 770 old.
- 18.Sebők Ferenc. Anjou-kori Oklevéltár. XXXII. 1348. – Budapest-Szeged: 2015 – 634 old.
19. Szentpétery Imre. Az Árpád-házi királyok okleveleinek kritikai jegyzéke. II. köt. 1272-1290. – Budapest: Akadémia, 1961 – 527 old.
20. Szekfű Gyula, Hóman Bálint: Magyar történet I. – Budapest. 1935 – 312 old
21. Zubánics László. Víz tükrére történelmet írni. – Ungvár-Budapest: Intermix, 2007
22. Олександр Дзембас. Невицький замок. Екскурсі у середньовіччя та проблеми XXI віку. – Ужгород: ТІРАНИ, 2013. – 136 стор.

MIHÓK RICHÁRD

(Ungvári Nemzeti Egyetem

Magyar Tannyelvű Humán és Természettudományi Kar

Magyar Történelem és Európai Integráció Tanszék

Adjunktusa)

UGOCSA VÁRMEGYE KÖZÉPKORI GAZDASÁGA

Annotáció

Ugocsa vármegye középkori története a historiográfiában leginkább csak politika oldalból volt megvilágítva. A vármegye középkori gazdaság és társadalom története még rengeteg nyitott kérdést tartogat. A vármegyében létrejött középkori települések kialakulásának idejét és lakosságának létszámát próbálja a cikk összefoglalni. Továbbá a malmok, vámok és vásárok szerepét hivatott bemutatni.

Kulcsszavak: Ugocsa vármegye, gazdaság, települések, vásárok, vámok.

Annotation

The medieval history of historiography Ugocsa County was mostly lit only policy pages. The medieval history of the county economy and society still holds a lot of open questions. time of formation of the county was created medieval villages and population of the article tries to summarize. In addition, the mills, the role of customs and trade fairs meant to demonstrate.

Keywords: Ugocsa County, farms, villages, markets, customs duties.

Анотація

Середньовічна історія Угочанського комітату в історіографії де більше було розгорнуто висвітлюючи політичні сторони. Середньовічна економіка та історія суспільства комітату все ще тримає в собі багато відкритих питань. Дана стаття намагається підвести підсумки про період створення середньовічних поселень та чисельність населення в комітаті. Крім того дослідження описує роль та розвиток середньовічних млинів, ярмарок та митниць.

Ключові слова: Угочанський комітат, економіка, поселення, ярмарки, митниці.

Ugocsa vármegye a Magyar Királyság egyik legkisebb területű közigazgatási egysége volt, kialakulása a XIII. század második felére tehető. A vármegye szerkezetének kialakulása a tatásjárást követő időszakra tehető, ennek kézzelfogható bizonyítékai a települések megjelenése. 1262-ben már (Nagy)Szőlős már megkapta kiváltságlevelét, amely a későbbiekben a szomszédos települések számára is elérendő célként szerepelt. A XIII. század végén – a XIV. század elején megkezdődött a királyházi Nyalábvár építése is, amely rövid időn belül a királyi hatalom erős központja lesz. Ugyanakkor a vármegye középkori gazdasági életéről igen kevés információval rendelkezünk.

Ugocsa vármegye történetírása közel 100 éves múltra tekint vissza. Elsőként Komáromy András országos levéltáros jelentetett meg számos publikációt a vármegye életéről¹, amelyek a mai napig az alapját képezik minden, Ugocsa vármegyével foglalkozó kutatásnak. A második alapmunkának Szabó István Ugocsa megye² című monográfiája számít, amely egyike a vármegyék kutatásával kapcsolatban megjelent legkiválóbb szociográfiai munkáknak.

A településszerkezet időbeli változásai. Az egykori Ugocsa vármegye 1200–1300 négyzetkilométernyi területet foglalt magába³. Határai: északon Magyaromját (Ilosvai járás), délen Túrterebes (Szatmár megye, Románia), keleten Veléte (Huszi járás), nyugaton Tiszaujlak (Nagyszőlősi járás). Feltevődik a kérdés, hogy mekkora is lehetett a vármegye lakosságának a lélekszáma a középkorban? Ha a települések számából indulunk ki, akkor viszonylag pontos számot kaphatunk. Tringli István egy átlagos középkori magyar települést 18–20 házból állónak feltételez⁴. Kristó Gyula szerint „öttagú családdal számolva a lakosok száma falvanként 118-at tett ki... a XV. században pedig már csak 86...”⁵. Ebből kiindulva a településenként 100 lakossal számolhatunk. Ebből kiindulva Ugocsa vármegye összlakossága a XIII. század végére 2 400–2 500 főt (24 település), a XIV. század végére 4 000–4 100 főt (40 település), a XV. század végére – a XVI. század elejére pedig 5 600–5 700 főt (56 település) tehetett ki.

A települések megjelenését, illetve a közigazgatási határok kialakulását a legcélszerűbb 50 éves periódusokban vizsgálni. Az 1526-os időhatárig 56 település léte igazolható. Természetesen vannak olyan települések/tanyák, amelyek az adott időszak során elnéptelenedtek, vagy valamelyik szomszédos településbe olvadtak be (Kérő, Dob stb.).

¹ Komáromy András: Ugocsa vármegye a történelemben. Válogatott írások. Szer.: Kobályné-Homoki Ilona. Ungvár, 2001.

² Szabó István. Ugocsa megye. Bp., 1937.

³ Bencsik Gábor. Vármegyék könyve. Millenniumi körkép Magyarországról. Második rész. – Budapest: Magyar Mercurius, 2008. – 234. old.

⁴ Magyar Kódex. Lovagkor és Reneszánsz / Főszerkesztő: Szentpéteri József. – Gyula: Dürer Nyomda Kft, 2002. – 81. old.

⁵ Engel Pál, Kristó Gyula, Kubinyi András. Magyarország története 1301-1526. – Budapest: Osiris Kiadó, 2005. – 114. old.

Először is vegyük számba azokat a településeket, amelyek 1301 előtt jöttek létre. Ezek: Bábony (ma Băbiu, Románia) 1261¹, Batár (ma Ботар, Ukrajna) 1216², Bökény (ma Тисобикень, Ukrajna) 1230³, Egres (ma Олешник, Ukrajna) 1284⁴, Farkasfalva (Ukrajna, beleolvadt Tiszabökény településébe) 1230⁵, Feketepatak (mf Чорний Потік, Ukrajna) 1260⁶, Gődényháza (ma Гудя, Ukrajna) 1262⁷, Halmi (ma Halmeu, Románia) 1274⁸, Hetény (ma Гетиня, Ukrajna) 1295⁹, Karácsfalva (ma Карачин, Ukrajna) 1300¹⁰, Királyháza (ma Korolevo, Ukrajna) 1262¹¹, Nagyszőlős (ma Виноградів, Ukrajna) 1262¹², Rakasz (ma Рокосово, Ukrajna) 1300¹³, Sásvár (ma Тросник, Ukrajna) 1230¹⁴, Szászfalu (ma Сасове, Ukrajna) 1262¹⁵, Szirma (ma Дротинці, Ukrajna) 1251¹⁶, Szőlősvégardó (ma Підвиноградів, Ukrajna) 1295¹⁷, Tamásváralja (ma Tămășeni, Románia) 1280¹⁸, Tiszakeresztúr (ma Перехрестя, Ukrajna) 1296¹⁹, Tiszaújhely (ma Нове Село, Ukrajna) 1300²⁰, Tiszaújlak (ma Вилок, Ukrajna) 1300²¹, Tivadar (Ukrajna, beleolvadt Tiszapéterfalva községébe) 1300²², Veléte (ma Велятин, Ukrajna) 1273²³, Verbóc (ma Вербовець, Ukrajna) 1251²⁴.

A felsorolt települések közül Karácsfalva, Rakasz, Tiszaújhely, Tiszaújlak és Tivadar valószínűleg később, 1301-et követően jött létre. A felsorolt 24 település, bizonyítottan léteztek 1301 előtt, így kirajzolódik, hogy a Tisza mindkét partja

¹ Szabó István. Ugocsa megye. Budapest, 1940. – 134. old.

² Szabó István. Ugocsa megye. Budapest, 1940. – 141. old.

³ Szabó István. Ugocsa megye. Budapest, 1940. – 141. old.

⁴ Szabó István. Ugocsa megye. Budapest, 1940. – 154. old.

⁵ Szabó István. Ugocsa megye. Budapest, 1940. – 158-159. old.

⁶ Szabó István. Ugocsa megye. Budapest, 1940. – 163. old.

⁷ Szabó István. Ugocsa megye. Budapest, 1940. – 170. old.

⁸ Szabó István. Ugocsa megye. Budapest, 1940. – 174. old.

⁹ Szabó István. Ugocsa megye. Budapest, 1940. – 176-177. old.

¹⁰ Szabó István. Ugocsa megye. Budapest, 1940. – 18. old.

¹¹ Szabó István. Ugocsa megye. Budapest, 1940. – 182. old.

¹² Szabó István. Ugocsa megye. Budapest, 1940. – 200. old.

¹³ Szabó István. Ugocsa megye. Budapest, 1940. – 217. old.

¹⁴ Szabó István. Ugocsa megye. Budapest, 1940. – 225. old.

¹⁵ Szabó István. Ugocsa megye. Budapest, 1940. – 230. old.

¹⁶ Szabó István. Ugocsa megye. Budapest, 1940. – 233. old.

¹⁷ Szabó István. Ugocsa megye. Budapest, 1940. – 235. old.

¹⁸ Szabó István. Ugocsa megye. Budapest, 1940. – 238. old.

¹⁹ Szabó István. Ugocsa megye. Budapest, 1940. – 241. old.

²⁰ Szabó István. Ugocsa megye. Budapest, 1940. – 244. old.

²¹ Szabó István. Ugocsa megye. Budapest, 1940. – 248. old.

²² Szabó István. Ugocsa megye. Budapest, 1940. – 251. old.

²³ Szabó István. Ugocsa megye. Budapest, 1940. – 260. old.

²⁴ Szabó István. Ugocsa megye. Budapest, 1940. – 262. old.

A Magyar Történelem és Európai Integráció Tanszék Tudományos Kiadványa Nortia 2016
benépesült, illetve a Batár folyó mentén létre jöttek települések. A településszerkezetnek köszönhetően már a XIII. század folyamán kirajzolódnak azok a fontosabb útvonalak, amelyek valószínűleg régóta használatosak voltak. A települések kialakulása szempontjából fontosak lehetett a folyók közelsége, amely abban az időszakban a gazdálkodás fontos elemeként is szolgált. Ugyancsak feltételezhetjük, hogy a XIII. században a vármegye közigazgatási határait a településektől maximum 10 kilométeres távolságban kell megrajzolnunk. Így gyakorlatilag rögzíteni tudjuk Ugocsa vármegye nyugati, északnyugati és délnyugati határai, azonban keleti és északi irányban ez a térség nyitott lehetett, mivel, mint arról Komáromy András is beszámol, Ugocsa vármegye a gyepű vonalhoz tartozott, s mint ilyen, királyi vadászterületként is funkcionált.

Tekintsük át az 1301–1350 között megjelent települések listáját:

Akli (1323. május 19.)¹. Először egy vitás ügyben találkozunk a település nevével, mikor is Károly Róbert király elrendeli, hogy vizsgálják ki, hogy az említett birtok valóban Tamás fia Jánosé.

Alsósárad (ma Нижнє Болотнє, Ukrajna) – Felsőszárad (Широке, Ukrajna) 1330². Szabó István erre az időre datálja a település kialakulását: „*A megtelepülés első magja 1330–1351 között keletkezett, s a két testvérfalu Perényiek szőlősi uradalmának tartozéka lett.*” A két Sárad külön említése csak a XV. században történik meg.

Batarcs (ma Bătarci, Románia) 1378. augusztus 20³, Csepe 1320⁴, 1471-től Chepe⁵ (ma Чєпа, Ukrajna), Csoma (ma Затисівка, Ukrajna) 1323⁶, Dabolc (ma Dobolț, Románia) 1323⁷, Fancsika (ma Фанчикове, Ukrajna) 1303⁸ (vagy 1274⁹), Feketeardó (ma Чорнотисів, Ukrajna) 1319 május 1¹⁰, Fertősalmás (ma

¹ Blazovich László-Géczi Lajos: Anjou–kori Oklevéltár. VII. 1323. (Budapest–Szeged, 1991.). - 100 old.

² Szabó István. Ugocsa megye. Budapest, 1940. – 135. old.

³ Fekete Nagy, Antonius – Makkai, Ladislaus: Documenta historiam Valachorum in Hungaria illustrantia, usque ad annum 1400 p. Christum. (Budapest, 1941. Études sur l'Europe Centre-Orientale. 29.) 280 old.

⁴ Kristó Gyula: Anjou–kori Oklevéltár. V. 1318-1320. (Budapest–Szeged, 1998.) 307 old.

⁵ Szabó István. Ugocsa megye. Budapest, 1940. – 148. old.

⁶ Szabó István. Ugocsa megye. Budapest, 1940. – 151. old.

⁷ Blazovich László-Géczi Lajos: Anjou–kori Oklevéltár. VII. 1323. (Budapest–Szeged, 1991.) 100 old.

⁸ Szabó István. Ugocsa megye. Budapest, 1940. – 156. old.

⁹ Fejér, Georgius: Codex diplomaticus Hungariae ecclesiasticus ac civilis. Tomi V. Vol. 2. (Budae, 1829.) 227 old.

¹⁰ Kristó Gyula: Anjou–kori Oklevéltár. V. 1318-1320. (Budapest–Szeged, 1998.) 174 old.

A Magyar Történelem és Európai Integráció Tanszék Tudományos Kiadványa Nortia 2016
Фертешолмаш, Ukrajna) 1319. jan. 27¹, Forgolány (ma Дівичне, Ukrajna) 1320.
máj. 29², Gyula (ma Дюла, Ukrajna) 1337³, (1396. ápr. 22)⁴, Kisgérce (ma Gherța
Mică, Románia) 1338. jan. 17⁵ (először Szatmár megyéhez tartozott, 1393. okt. 23-án
ismét, mint ugocsai birtokot említik.), Komját (ma Великі Ком'яти, Ukrajna) 1341.
dec. 3.⁶

Mátyfalva (ma Матійово, Ukrajna) 1326, Szabó István szerint: „...földrajzi
elhelyezkedéséből arra lehet következtetni, hogy Mátyfalva is, miként Tiszaújhelyt,
Tiszaújlakot és Karácsfalvát, a nemzetség (Hontpázmány) telepítette az általa 1300-
ban Viskért cserébe kapott Nyírtelek nevű pusztán”⁷.

Rákóc (ma Великий Раковець, Ukrajna) 1350, „A falut a szomszédos Bilke
(Bereg megye) vajdái telepítették 1330–1350 körül a Nagyszőlősi helység északi
lejtőjére”⁸. Salánk (ma Шаланки, Ukrajna) 1332, „...Salánk nevével először csak
1332 – 37-ben találkozunk...”⁹. Túrterebes (ma Turulung, Ukrajna) 1342¹⁰ (1430-ban
csatolják Ugocsához)¹¹.

A fentiekben leírtból kitűnik, a vizsgált időszakban 19 új település jött létre.
Vannak egyes települések, amelyek első írásos említése nem egyezik a Szabó István
által közöltekkel. Továbbá, az első írásos említések nem minden esetben tükrözik a
megtelepedés pontos idejét. A listában 4 település „keletkezésénél” találunk
különbségeket. Az első Batarcs, amelynek nevével először egy 1378 augusztusában
kelt okiratban találkozunk. A dokumentum tanulsága szerint, Szász vajda
örökségének szétosztása körüli bonyodalmakban említik meg először a települést.
Véleményem szerint a település valamikor 1320–1350 között jöhetett létre, amikor is

¹ Kristó Gyula: Anjou–kori Oklevéltár. V. 1318–1320. (Budapest–Szeged, 1998.) 201. old.

² Kristó Gyula: Anjou–kori Oklevéltár. V. 1318–1320. (Budapest–Szeged, 1998.) 307. old.

³ Szabó István. Ugocsa megye. Budapest, 1940. – 171. old.

⁴ Tringli István: A Perényi család levéltára 1222–1526 (Budapest, 2008. Magyar Országos Levéltár kiadványai, II. Forráskiadványok 44.) 111 – 112 old.

⁵ Tringli István: A Perényi család levéltára 1222–1526 (Budapest, 2008. Magyar Országos Levéltár kiadványai, II. Forráskiadványok 44.) 49 – 50 old.

⁶ Fekete Nagy, Antonius – Makkai, Ladislaus: Documenta historiam Valachorum in Hungaria illustrantia, usque ad annum 1400 p. Christum. (Budapest, 1941. Études sur l'Europe Centre-Orientale. 29.) 90 – 93 old.

⁷ Szabó István. Ugocsa megye. Budapest, 1940. – 195. old.

⁸ Szabó István. Ugocsa megye. Budapest, 1940. – 219. old.

⁹ Szabó István. Ugocsa megye. Budapest, 1940. – 222. old.

¹⁰ Szabó István. Ugocsa megye. Budapest, 1940. – 255. old.

¹¹ Fejér, Georgius: Codex diplomaticus Hungariae ecclesiasticus ac civilis. Tomi X. Vol. 7. (Budae, 1843.) 229 – 233 old.

A Magyar Történelem és Európai Integráció Tanszék Tudományos Kiadványa Nortia 2016
Szász vajda megveti lábát Ugocsa vármegyében. A második vitás alapítású település Fancsika. Szabó István szerint „*a III. Endre király által elvett viski várért cserében kapja a Honpázmány nemzetség, melynek tagja alapítják Fancsikát*”¹. Ugyanakkor 1274-ből találkozhatunk egy okirattal, amely már említi Fancsika települést. Véleményem szerint a település 1300–1310 között jött létre, vagy ekkor különült el a szomszédos Sásvártól. A harmadik vitatott település Gyula. Nem bizonyos, hogy a települést 1337-ben vagy 1396-ban alapították. Földrajzi fekvéséből fogva annyi bizonyos, hogy a település a XIV. század derekán jöhetett létre. A negyedik ilyen település pedig Túrterebes. Az alapítása 1342-re tehető, de Ugocsa vármegye tartozékaként, csak egy 1430-as dokumentum említi. Ezáltal kirajzolódik az is, hogy az északi területvesztés (Komlós) a vármegye jelentős déli területekkel kárpótolta.

Az 1351–1400 között kialakult települések: Csarnató (ma Черна, Ukrajna) 1378. november 2., Szász vajda tulajdona². Komlós (ma Хмелів, Ukrajna) 1378. november 2³ (az okiratok előbb Ugocsa, majd Bereg vármegye tartozékaként említik). Nagycsongova (ma Боржавське, Ukrajna) 1351 (Csongova először 1351 aug. 6-án⁴. Valószínűleg a XVI. században vált két részre a falu, mert az 1430-as években egyként említik. Nevetlenfalu (ma Неветленфолу, Ukrajna) 1390⁵, Péterfalva (ma Пийтерфолво, Ukrajna) 1375⁶ (1409. okt. 5.)⁷ (a források egy tolvaj ügyében említik először), Tekeháza (ma Теково, Ukrajna) 1372, Turc (ma Turț, Románia) 1385⁸, Veréce (ma Веряця, Ukrajna) 1355. dec. 15⁹.

¹ Szabó István. Ugocsa megye. Budapest, 1940. – 156. old.

² Fekete Nagy, Antonius – Makkai, Ladislaus: Documenta historiam Valachorum in Hungaria illustrantia, usque ad annum 1400 p. Christum. (Budapest, 1941. Études sur l'Europe Centre-Orientale. 29.) 280 – 282. old.

³ Fekete Nagy, Antonius – Makkai, Ladislaus: Documenta historiam Valachorum in Hungaria illustrantia, usque ad annum 1400 p. Christum. (Budapest, 1941. Études sur l'Europe Centre-Orientale. 29.) 280 – 282. old.

⁴ Fekete Nagy, Antonius – Makkai, Ladislaus: Documenta historiam Valachorum in Hungaria illustrantia, usque ad annum 1400 p. Christum. (Budapest, 1941. Études sur l'Europe Centre-Orientale. 29.) 120 – 123 old.

Tringli István: A Perényi család levéltára 1222–1526 (Budapest, 2008. Magyar Országos Levéltár kiadványai, II. Forráskiadványok 44.) 204 old.

⁵ Fekete Nagy, Antonius – Makkai, Ladislaus: Documenta historiam Valachorum in Hungaria illustrantia, usque ad annum 1400 p. Christum. (Budapest, 1941. Études sur l'Europe Centre-Orientale. 29.) 387 – 389. old.

⁶ Szabó István. Ugocsa megye. Budapest, 1940. – 215. old.

⁷ Tringli István: A Perényi család levéltára 1222–1526 (Budapest, 2008. Magyar Országos Levéltár kiadványai, II. Forráskiadványok 44.) 157 – 158. old.

⁸ Szabó István. Ugocsa megye. Budapest, 1940. – 253. old.

⁹ Tringli István: A Perényi család levéltára 1222–1526 (Budapest, 2008. Magyar Országos Levéltár kiadványai, II. Forráskiadványok 44.) 65 – 66 old.

A XIV. század második felében 8 újabb településsel találkozunk. Az okiratok szerint Komlós alapítása idején (1378) még Ugocsa vármegyéhez tartozott, majd átkerül a szomszédos Bereg vármegyéhez. Az új települések általában a már létező falvak szomszédságában jöttek létre. Ha megfigyeljük az újonnan létrejött települések elhelyezkedését, akkor kitűnik, hogy elsősorban az Avas-hegység térsége volt az új telepések fő célpont.

1401–1450 között időszakban 5 új település léte bizonyítható: Kiscsongova 1415¹, Kistarna (ma Хижа, Ukrajna) 1415², Nagytarna (ma Tarna Mare, Románia) 1430³ (Szabó István szerint 1450. ápr. 16.⁴), Szárazpatak (ma Valea Seacă, Románia) 1425. jún. 14.⁵, Veresmart (ma Велика Копаня, Ukrajna) 1430⁶, 1396. ápr. 22⁷.

A felsorolt települések közül egyedül Veresmart (Nagykopány) alapítási éve bizonytalan. Mivel Nagyszőlős és Királyháza szomszédságában található, nagy valószínűséggel már a XV. század előtt is lakott terület volt, csak még nem bírt települési státusszal.

1451 után mindössze 2 új település keletkezett, ezek az utolsó telepítések közé tartoznak: Alsókaraszló (ma Заріччя, Ukrajna) és Felsőkaraszló (ma Гребля, Ukrajna) 1490. júl. 4.⁸

A felsorolt adatokból kiderül, hogy a XIV. század folyamán Ugocsa vármegye nagyobb része belakott volt, a ma is meglévő települések többsége már létezet. A lakosság túlnyomó része a Tisza és a Batár patak mentén telepedett le.

Mekkora lehetett a vármegye lakosságának a lélekszáma? Pontos adatot nem ismerünk, viszont, ha településenként átlagosan 50 fővel számolunk (Királyháza, Nagyszőlős, Szászfalu, Tiszaújlak, Tiszaújhely, Feketepatak, Salánk esetében ennél nagyobb, a dombok lejtőin megtelepedett falvak esetében pedig kisebb lélekszámot

¹ Szabó István. Ugocsa megye. Budapest, 1940. – 185. old.

² Szabó István. Ugocsa megye. Budapest, 1940. – 189. old.

³ Szabó István. Ugocsa megye. Budapest, 1940. – 209. old.

⁴ Tringli István: A Perényi család levéltára 1222–1526 (Budapest, 2008. Magyar Országos Levéltár kiadványai, II. Forráskiadványok 44.) 232 – 235 old.

⁵ Tringli István: A Perényi család levéltára 1222–1526 (Budapest, 2008. Magyar Országos Levéltár kiadványai, II. Forráskiadványok 44.) 195 old.

⁶ Szabó István. Ugocsa megye. Budapest, 1940. – 266. old.

⁷ Tringli István: A Perényi család levéltára 1222–1526 (Budapest, 2008. Magyar Országos Levéltár kiadványai, II. Forráskiadványok 44.) 111 old.

⁸ Gerevich Tibor–Jakubovics Emil–Berzeviczy Albert: Aragoniai Beatrix magyar királyné életére vonatkozó okiratok. (Budapest, 1914. Monumenta Hungariae Historica. Diplomata 39.) 27 old.

A Magyar Történelem és Európai Integráció Tanszék Tudományos Kiadványa Nortia 2016 feltételezünk), akkor egy viszonylag pontos számot kapunk. Így 1301-re a vármegye bizonyítottan létező 24 településének a lakossága 1 200–1 400 fő lehetett. A XIV. század közepére ez a szám eléri az 2 200–2 400 főt. A XV. század második felére a vármegye lakossága 3 000–3 200 főt számlálhatott. Ezt a számadatot támasztja alá Szabó István is, aki az 1567/74. évi dica (országgyűlésileg megszavazott adó neve) kivetésekor a jobbágy lakosságot 1 634 főre taksálja. Ugocsa vármegye területe a XVI. század elejére elnyerte végleges határait. A vármegye területe 1213 km² tett ki, amely az említett 3 000–3 200 fős lakossággal számítva 2,6 fő/km²-es átlagos népsűrűséget jelentett.

Malmok. A középkori ember mindennapi élete nem sokban különbözött a mai emberétől. Hasonlóan a mai életformához, a felnőtt emberek legfőbb feladata a munkavégzés, ami nem volt másképpen a középkorban sem. A különféle adók és kötelezettségeken felül a mindennapi feladatokat is el kellett végezni. De hogyan is alakult ez a mindennapokban? Milyen volt a munkaeszközök, milyen volt a munkavégzés és milyen volt a kor technikai fejlettsége?

A középkori ember egyik legfőbb mindennapi tápláléka a kenyér volt. Egy 5 tagú család a XVII. században kéthetente 30 kg kenyeret fogyasztott¹, ami valószínűleg helytálló adat lehet a korábbi századokra is. Ehhez megfelelő mennyiségű lisztre volt szükség, amelyet malmokban állítottak elő. Miután a malomépítés a feudális regálék közé tartozik, elszegényedett nemesek, szabad polgárok és jobbágysorsú mesteremberek csak előzetes engedéllyel, esetleg a vízjog megváltásával építhettek malmot. Az ilyen malomhely vagy malom használat után bért fizettek². De mennyit is termelt egy malom? A meghatározás csak viszonylagos lehet, hiszen a dokumentumok a legtöbb esetben hallgatnak a malomkerekek számáról, ami a termelést fokozhatta. Egy malom mintegy 250 fő, vagyis 30–40 család ellátását tudta fedezni³.

¹ Magyar Néprajz. IV. kötet. Elektronikus elérhetőség: <http://mek.niif.hu/02100/02152/html/04/247.html#253>

² Pongrácz Pál: Régi malomépítéset. Műszaki könyvkiadó – Budapest, 1967. 12. old.

³ Ferenci László: Vízgazdálkodás a középkorban. In.: Magyar középkori gazdaság- és pénztörténet. Jegyzet és forrásgyűjtemény. Szerk.: Gyöngyössy Márton. Bp., 2006. 128. old.

A rendelkezésre álló adatok szerint Ugocsa vármegye 20 településén működött malom. Egyedül ez az egyetlen vármegye, ahol megfelelő eloszlásban találjuk a malmokat. 1262-ben, amikor V. István király kiváltságba részesítette a szőlősi hospeseket, a kiváltságok között szerepelt a malomépítés joga is¹. Nem tudjuk pontosan, hogy megépült a malom vagy sem, de annyi bizonyos, hogy a vármegye gazdasági központja nem működhetett malom nélkül². A település határában felépül vár is arra enged következtetni, hogy a közelben malom működhetett, amely a vár szükségletei látta el. E logika mentén a XIII. század végén–a XIV. század elején megépült a Nyalábvár³ szomszédságában is lennie kellett egy malomnak.

A malmok meglétéről számos korabeli okmány is tanúskodik.

1396. augusztus 22. Gyula (Szőlősgyula) faluban a máramarosi ispán, Drág vajda megfélezi birtokrészét Akly-i János fiával, Mátyással⁴. A faluban a Batarcs patakon lévő malom is megosztásra kerül. 1398-ban Mátyás Drág vajdának adja az Akli faluban birtokolt egész részét, amiért cserében megkapja a malom és más, gyulai birtokok egészét⁵.

1450. április 16. A Perényiek örökségének megosztása alkalmával hallunk Tekeháza, Feketardó (2 malom) és Túrterebes malmairól⁶. Ezek a malmok, mint Szőlős példáján is láttuk, valószínűleg a XIV. században épültek meg, mint a Nyalábvárt ellátó gazdasági objektumok.

1411. Salán és Bereg határbejárása alkalmával értesülünk a Borzsán lévő malomról⁷, amely Salánkhoz tartozott. Egy 1490-es dokumentum malmot és malomhelyet említ több más településsel egyetemben, Salánkon is⁸.

¹ Tringli István: A Perényi család levéltára 1222–1526 (Budapest, 2008. Magyar Országos Levéltár kiadványai, II. Forráskiadványok 44.) – 3. sz. DL 70614.

² Mihók Richárd. Adalékok Nagyszőlős XIII-XIV. századi történetéhez. In: Tudományos Közlemények, Ungvári Nemzeti Egyetem, 2015. 283. old.

³ Міговк Ріхард. Королівський замок «Ньолаб» у дзеркалі джерел (1262-1515) // Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Історія. – Ужгород, 2013. – Вип. 30. 159-160. с.

⁴ Tringli István: A Perényi család levéltára 1222–1526 (Budapest, 2008. Magyar Országos Levéltár kiadványai, II. Forráskiadványok 44.) – 181. sz. DL 71101.

⁵ Uo. 193. sz. DL 71068.

⁶ Tringli István: A Perényi család levéltára 1222–1526 (Budapest, 2008. Magyar Országos Levéltár kiadványai, II. Forráskiadványok 44.) – 476. sz. DL 70896/1.

⁷ Mályusz Elemér-Borsa Iván: Zsigmondkori oklevéltár III. (1411–1412) (Magyar Országos Levéltár kiadványai, II. Forráskiadványok 22. Budapest, 1993) – 1481. sz. DF 209489.

⁸ Tringli István: A Perényi család levéltára 1222–1526 (Budapest, 2008. Magyar Országos Levéltár kiadványai, II. Forráskiadványok 44.) – 630. sz. DL 71024.

1455. május. 27. Egy Sásváron működő malommal kapcsolatos vitás ügyről értesülünk¹. Mivel Sásvár Ugocsa vármegye hiteles helye volt – vagyis itt tartották a megyegyűléseket és bírósági tárgyalásokat – központi fekvése miatt szüksége lehetett saját malomra.

1462. június 22-én kelt okirat a Hetény melletti Malomszigetről szól², ami a Tisza egyik szigetét jelöli. 1512-ből hallunk ismét a malomról, amely a dokumentum tanulsága szerint vízimalom lehetett³.

1468. augusztus 9. Beke faluban (Bökény)⁴ Beke-i Mihály egy hétre kizárta Pál nevű molnárát a malomból⁵.

1477. január 7-én Chepe-i Akus Márton és Miklós, illetve Zolthan Máté eltiltja az ardói (Feketeardó) lakosokat, többek között, a csepei malomba való járástól⁶.

1478. július 28-án egy bizonyos Fodor László, a Sásváron megtartott kihallgatásán említi meg a Péterfalva községben lévő malmot⁷.

1478. szeptember 22. Fancsikánál találkozunk egy malom említésével⁸.

1490. július 4. Salánkon, Magyar- és Oroszkomjáton és Nagy- és Kiskaraszlón malmot és malomhelyeket említ a dokumentum⁹.

1495. június 11. a Perényi fiak, a nekik tett hűséges szolgálatokért cserébe, Magh-i Pálnak és Sebestének ajándékozzák minden haszonvételével, így a malommal és a malomhellyel Akli községet (Sebestén a szőlősi Szűz Mária templom plébánosa¹⁰). 1499-ben Ulászló király örök érvényűen nekik adja a települést¹¹.

1513. július 18. Perényi István testvérének Gábornak, négy másik ugocsai és egy szatmári faluval egyetemben, eladja Kirva községét, az ott lévő malommal és

¹ C. Tóth Norbert: Ugocsa megye hatóságának oklevelei (1290 1526) (Budapest, 2006.) – 57. sz. DL 38613.

² Uo. 71. sz. DL 95530.

³ Uo. 137. sz. DL 65372.

⁴ Szabó István: Ugocsa megye. Budapest-Beregszász, 1994. – 141. old.

⁵ C. Tóth Norbert: Ugocsa megye hatóságának oklevelei (1290 1526). Budapest, 2006. – 76. sz. DL 38357.

⁶ Uo. 106. sz. DL 3081.

⁷ Uo. 108. sz. DL 108216.

⁸ Uo. 111. sz. DL 69857.

⁹ Tringli István: A Perényi család levéltára 1222–1526 (Budapest, 2008. Magyar Országos Levéltár kiadványai, II. Forráskiadványok 44.) – 630. sz. DL 71024.

¹⁰ Uo. 672. sz. DL 71076.

¹¹ Uo. 695. sz. DL 71076.

A Magyar Történelem és Európai Integráció Tanszék Tudományos Kiadványa Nortia 2016
malomhellyel együtt¹ Sajnos az adott dokumentumból nem derül ki, hogy a
községben is működött malom, vagy a felsorolás csak a többi településre vonatkozik.

1514. április 8. Egy birtokcsere alkalmával értesülünk Nagygérce településen
működő malomról².

Vásárok, vámok. A pénzgazdálkodás és a gazdasági fellendülés
Magyarországon az Anjou-korra tehető³. A királyi birtokokról befolyó jövedelmek
mellé a kincstár feltöltésére ún. királyi regálé-jövedelmeket biztosítottak. Károly
Róbert 1323. január 6-án adja ki parancslevelét, amelyben elrendelte, hogy új, jó
minőségű pénz, az ezüst dénár verését kezdjék el⁴. A minta, az 1255-ben a vert
szlavóniai hercegség pénzfajtája lett⁵. 1325-ben a firenzei aranyforint mintájára
megkezdődik az új magyar aranyforint verése is. Az aranyforint verésével egy időben
cseh minta alapján bevezetésre kerül, a nemesérc-monopóliuma (a kibányászott
nemesérc beváltásának a joga kizárólag a pénzverő kamarát illette meg⁶).

A magyar vásárnap szó, a „vásár nap” összetételéből alakult ki⁷. Az első
vásárokat vásárnap a templom körül tartották. A XII–XIII. század folyamán a
vásárokat bármelyik nap megtarthatták. A középkori latin dokumentumok a vásárt
„forum” vagy „marcatus” szavakkal jelölik⁸. A vásárok kialakulását tekintve két
csoportra oszthatjuk: természetes tényezők hatására és mesterséges úton
létrejöttökre⁹.

A természetes úton létrejött vásárok sorába tartozik azon vásárok, mely
gazdaságföldrajzi körülmények hatására alakult ki (közlekedési gócpont, vízi
átkelőhelyek, közigazgatási határok találkozási stb.).

¹ Uo. 768. sz. DL 71126.

² Uo. 773. sz. DL 71130.

³ Engel Pál, Kristó Gyula, Kubinyi András. Magyarország története 1301-1526. – Budapest: Osiris Kiadó, 2005. – 55. old. Magyar Kódex. Lovagkor és Reneszánsz / Főszerkesztő: Szentpéteri József. – Gyula: Dürer Nyomda Kft, 2002. – 16. old.

⁴ Nagy Imre. Anjoukori okmánytár. Codex diplomaticus Hungaricus Andegavensis. II. (1322-1332). – Budapest, 1881. – 59. old.

⁵ Engel Pál, Kristó Gyula, Kubinyi András. Magyarország története 1301-1526. – Budapest: Osiris Kiadó, 2005. – 57. old.

⁶ Magyar Kódex. Lovagkor és Reneszánsz / Főszerkesztő: Szentpéteri József. – Gyula: Dürer Nyomda Kft, 2002. – 18. old.

⁷ Weisz Boglárka. Vásárok és lerakatok a középkori Magyar Királyságban. – Bp.: MTA Bölcsész tudományi Kutatóközpont Történettudományi Intézet, 2012. – 24. old.

⁸ Uo. – 14. old.

⁹ Uo. – 11. old.

A mesterséges úton létrejött vásárok adományozás útján jöttek létre, amely a középkor idején királyi előjog volt. A király rendelkezhetett a vásárok helyének és napjának megváltoztatásáról is¹. Egy-egy vásár létezhetett a királyi engedély megadása előtt is, de annak hiányában nem sokáig. Ám a vásárok el is tűnhettek, hiába rendelkeztek királyi engedéllyel, ha gazdaságföldrajzi helyzete megváltozott (elnéptelenedés, kereskedelmi útvonalak áthelyeződése, hidak/révek megsemmisülése stb.).

Ugocsa vármegye 5 településén tartottak vásárokat. Ezek között találunk hetivásárt és évenként tartott sokadalmat is. Szőlős még az Árpád-korban elnyerte a vásártartás kiváltságát. 1262-ben kapott privilégiumai között megtalálható a vásártartás joga is: „*Szabad és vámmente s piacot (fórum liberum et absque tributo) tarthatnak hétfőnként*”². A kiváltságok elnyerésében fontos szerepet játszott a település szász lakossága. A szőlősi vásárral 1436-ban³ és 1479-ben⁴ kelt okmányokban is találkozunk. A felsorolt alkalmak hetivásárok voltak, majd 1427. április 10-én Zsigmond király engedélyezi a településnek, hogy „...*minden év gyümölcsoltó Boldogasszony napján (márc . 25.) és az ezt megelőző és követő má s ehhez szükséges alkalmas napokon éves vásár (nundinas liberus seu fórum annuale) tartását adományozza...*”⁵.

Szőlősön kívül még Ardóban (Szőlősvégardó) 1361⁶, Sásváron 1451⁷ és Szászfaluban 1436⁸ tartottak vásárokat. A középkor végén értesülünk a Bökényben tartott vásárról, amelynek heti és éves vásártartási jogát 1520-ban hirdetik ki⁹.

A vám a középkorban az utazókra és a kereskedőkre kivetett illeték volt. A szakirodalom a vámok két csoportját különbözteti meg: bel- és külkereskedelmi

¹ Uo. – 12. old.

² Tringli István: A Perényi család levéltára 1222–1526 (Budapest, 2008. Magyar Országos Levéltár kiadványai, II. Forráskiadványok 44.) – 3. sz. Károly király 1319. március 22-én írt át. DL 70604.

³ Weisz Boglárka. Vásárok és lerakatok a középkori Magyar Királyságban. – Bp.: MTA Bölcsész tudományi Kutatóközpont Történettudományi Intézet, 2012. – 168. old. DL 55020.

⁴ Uo. – 168. old. DL 71068.

⁵ Tringli István: A Perényi család levéltára 1222–1526 (Budapest, 2008. Magyar Országos Levéltár kiadványai, II. Forráskiadványok 44.) – 403. sz. DL 70844.

⁶ DL 38178.

⁷ Weisz Boglárka. Vásárok és lerakatok a középkori Magyar Királyságban. – Bp.: MTA Bölcsész tudományi Kutatóközpont Történettudományi Intézet, 2012. – 168. old.

⁸ DL 55020.

⁹ Weisz Boglárka. Vásárok és lerakatok a középkori Magyar Királyságban. – Bp.: MTA Bölcsész tudományi Kutatóközpont Történettudományi Intézet, 2012. – 168. old.

A Magyar Történelem és Európai Integráció Tanszék Tudományos Kiadványa Nortia 2016
vámokat. A külkereskedelmi vámok közé a nyolcvanadot, a határkapukban szedett vámot, majd és a XIV. századtól a harmincadot sorolják. A belsővámok között a közlekedési és a vásárvámokat tartják számon. Továbbá létezett híd és révvám is (ezeket a hidak vagy révek mellett kialakított vámszedő helyeken szedték be).

Ugocsa vármegye esetében csupán 3 településről értesülünk, ahol vámszedési jogot gyakorolták. 1321. augusztus 29-én kelt Károly Róbert király azon oklevele, amelyben a Túrterebesen már régóta szedni szokott vámról és annak elajándékozásáról szól¹. A település Ugocsa és Szatmár határán helyezkedett el, amely elhelyezkedéséből adódóan alkalmas volt a két vármegye közötti kereskedelem megvámolására.

1355. december 15-én, a királyházi Nyalábvárhoz tartozó Nagyszász (Szászfalu), Királyháza, Ardó (Feketeardó) és Veréce településeknek vezetői kérik a királyt, hogy a szőlősi jogokhoz hasonlóan kaphassanak a településeik. A kiváltságok között szerepel, hogy Tiszán lévő „*Kyralreue*” (Királyrév?) szedett vám alól legyenek felmentve². A rév pontos helyét nem tudjuk meghatározni, de valahol Királyháza és Szászfalu között feküdhett.

1405. március 8-án Zsigmond király Perényi Péternek adományozott több ugocsai birtokot, illetve azok tartozékait, így a Tiszán levő „*Zeusrew*”³ nevű révnél szedni szokott vámot is. A rév elhelyezkedése nem tisztázott, lehetséges, hogy itt is a „*Kyralreue*”-ről van szó, amelynek a neve időközben megváltozott.

1471. február 6-án egy birtoklási ügy folyamán értesülünk a tekeházai révről és az ottani vámról⁴. Valószínűleg ez a rév azonos a két előzővel.

Bibliográfia

1. MOL - DF 209489.
2. MOL - DL 108216.
3. MOL - DL 3081.

¹ Tringli István: A Perényi család levéltára 1222–1526 (Budapest, 2008. Magyar Országos Levéltár kiadványai, II. Forráskiadványok 44.) – 34. sz.

² Uo. – 86. sz. DL 70634.

³ Uo. – 266. sz. DL 70742.

⁴ Uo. – 539. sz. DL 70952.

4. MOL - DL 38178.
5. MOL - DL 38357.
6. MOL - DL 38613.
7. MOL - DL 55020.
8. MOL - DL 55020.
9. MOL - DL 65372.
10. MOL - DL 69857.
11. MOL - DL 70604.
12. MOL - DL 70614.
13. MOL - DL 70634.
14. MOL - DL 70742.
15. MOL - DL 70844.
16. MOL - DL 70896/1.
17. MOL - DL 70952.
18. MOL - DL 71024.
19. MOL - DL 71024.
20. MOL - DL 71068.
21. MOL - DL 71068.
22. MOL - DL 71076.
23. MOL - DL 71076.
24. MOL - DL 71101.
25. MOL - DL 71126.
26. MOL - DL 71130.
27. MOL - DL 71135.
28. MOL - DL 95530.
29. Bélay Vilmos: Máramaros megye társadalma és nemzetiségei. Budapest, 1943.
30. Bencsik Gábor: Vármegyék könyve. Millenniumi körkép Magyarországról.
Második rész. – Budapest: Budapest: Magyar Mercurius, 2008. – 336 old.
31. Blazovich László-Géczi Lajos: Anjou–kori Oklevéltár. VII. 1323. - Budapest–
Szeged, 1991. – 514. old.

32. C. Tóth Norbert: Ugocsa megye hatóságának oklevelei (1290–1526). Budapest, 2006. – 126. old.
33. Engel Pál-Kristó Gyula-Kubinyi András. Magyarország története 1301–1526. – Budapest: Osiris Kiadó, 2005. – 419 old.
34. Enzsöl István-Lővei Pál: A magyaróvári volt uradalmi malom és sörgyár építéstörténete. Arrabona 20 (1994) 139–164.
35. Fejér, Georgius: Codex diplomaticus Hungariae ecclesiasticus ac civilis. Tomi V. Vol. 2. - Budae, 1829.
36. Fejér, Georgius: Codex diplomaticus Hungariae ecclesiasticus ac civilis. Tomi X. Vol. 7. - Budae, 1843.
37. Fekete Nagy, Antonius-Makkai, Ladislaus: Documenta historiam Valachorum in Hungaria illustrantia, usque ad annum 1400 p. Christum. - Budapest, 1941. (Études sur l'Europe Centre-Orientale. 29.)
38. Ferenci László: Vízgazdálkodás a középkorban. In.: Magyar középkori gazdaság- és pénztörténet. Jegyzet és forrásgyűjtemény. Szerk.: Gyöngyössy Márton. - Bp., 2006. 128. old.
39. Fügedi Erik: Az esztergomi érsekség gazdálkodása a 15. század végén. Századok 94 (1960)/1. 82–124. (1960)/4. 505–556.
40. Gerevich László. A pilisi ciszterci apátság. Szentendre, 1984.
41. Gerevich Tibor–Jakubovics Emil–Berzeviczy Albert. Aragoniai Beatrix magyar királyné életére vonatkozó okiratok. - Budapest, 1914. Monumenta Hungariae Historica. Diplomata 39.
42. Györffy György. Pest-Buda kialakulása. Budapest, 1997; 150
43. Heckenast Gusztáv. A vashámorok elterjedése Magyarországon (XIV.–XV. század) Történelmi Szemle 23 (1980) 1–29.
44. Iványi Béla: A győri székeskáptalan régi számadáskönyvei. Budapest, 1918.
45. Juhász Antal. Malmok, molnárság, sütő- vagy pékmesterség. In: Magyar Néprajz III. Kézmű-vesség, Akadémia, Budapest, 1991.
46. Károlyi Zsigmond. A vízhasznosítás, vízépítés, és vízgazdálkodás története Magyarországon. Budapest, 1960.

47. Kiss Anikó. A gyulai várbirtok malmainak története. Békés Megyei Múzeumok Közleményei 5 (1978) 269–291.
48. Komáromy András. Ugocsa vármegye a történelemben. Válogatott írások. Szer.: Kobályné-Homoki Ilona. Ungvár, 2001.
49. Kristó Gyula. Anjou-kori Oklevéltár. V. 1318-1320. (Budapest–Szeged, 1998.) 307 old.
50. Lambrecht Kálmán. A magyar malmok könyve. Budapest, 1915.
51. Magyar Kódex. Lovagkor és Reneszánsz. / Főszerkesztő: Szentpéteri József. – Gyula: Dürer Nyomda Kft, 2002. – 452. old.
52. Magyar Néprajz. IV. kötet. Elektronikus elérhetőség: <http://mek.niif.hu/02100/02152/html/04/247.html#253>
53. Mályusz Elemér-Borsa Iván: Zsigmondkori oklevéltár III. (1411–1412) (Magyar Országos Levéltár kiadványai, II. Forráskiadványok 22.) Budapest, 1993
54. Mihók Richárd. Adalékok Máramaros vármegye középkori történetéhez. Scientia Denique. Ungvár, 2015. 112-117. old.
55. Mihók Richárd. Adalékok Nagyszőlős XIII-XIV. századi történetéhez. In: Tudományos Közlemények, Ungvári Nemzeti Egyetem, 2015. 283. old.
56. Mihók Richárd. Adalékok Nagyszőlős XIII-XIV. századi történetéhez. In: Tudományos Közlemények, Ungvári Nemzeti Egyetem, 2015. 280 - 287. old. stb.
57. Nagy Imre. Anjoukori okmánytár. Codex diplomaticus Hungaricus Andegavensis. II. (1322-1332). – Budapest, 1881. – 59. old.
58. Pongrácz Pál. Régi malomépítészet. Műszaki könyvkiadó – Budapest, 1967.
59. Szabó István. Ugocsa megye. Budapest-Beregszász, 1994.
60. Tringli István. A Perényi család levéltára 1222–1526 (Budapest, 2008. Magyar Országos Levéltár kiadványai, II. Forráskiadványok 44.) 111-112 old.
61. Vajda Tamás. 1326 és 1344 közötti okleveles adatok a hazai vízimalmokról. In.: Középkortörténeti tanulmányok 7. Szeged, 2012.
62. VAJKAI ZSÓFIA. Középkori malmaink. In: Műszaki innovációk sorsa Magyarországon. Malomipar – vaskohászat – textilipar. Szerk. ENDREI WALTER. Budapest, 1995. 36–47. 40. old.

63. Vajkai Zsófia. Vízimalmaink a 11–13. században. In: Műszaki innovációk sorsa Magyarországon. (Malomipar – vaskohászat – textilipar.) Szerk. Endrei Walter. Budapest 1995. 36–47.
64. Weisz Boglárka. Vásárok és lerakatok a középkori Magyar Királyságban. – Bp.: MTA Bölcsész tudományi Kutatóközpont Történettudományi Intézet, 2012. – 222 old.
65. Міговк Ріхард. Королівський замок «Ньолаб» у дзеркалі джерел (1262-1515) // Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Історія. – Ужгород, 2013. – Вип. 30. 159-160. с.
66. Міговк Ріхард. Середньовічні ярмарки і митниці та їхня роль у розвитку Березького комітату // Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Історія. – Ужгород, 2013. – Вип. 31. С. 3-7.

DORGAY ZSÓFIA

(történelem szakos hallgató, 3. évfolyam)

SZÜRTE TELEPÜLÉS TÖRTÉNETE

Annotation

The goal of writing my article was to reveal and present the history of the town Szürte, with the help of the given resource base. During my work I had to answer the following questions: - what kind of preconditions preceded the formation of the town; - who were the first settlers; - how evolved the town between the XIII.-XX. centuries; The conclusion that with our work we extended the research the local history of our country, but we have to say that the subject claims a more detailed research. We made a small step towards discovering our nation's history and building the future.

Анотація

Мета написання моєї статті - розкрити і представити історію села Сюрте з допомогою доступних та наявних історичних джерел. В моїй роботі питання і проблеми, що виникають у зв'язку із темою дослідження, були наступні: передумови формування поселення, а також - хто були перші власники, а також - який розвиток досягнутий протягом 13-20. століття. Узагальнюючи, можна сказати, що моя робота сприяла розширенню наукових досліджень угорської історії нашого краю. Слід зазначити, що ця тематика вимагає подальшого детального дослідження.

A tatárjárást követő időben Ung vármegye megye területe az Aba, a Baksa és a Kaplyon nemzetségek birtokában állt¹. Szürte község életéről az első adat 1255-ből származik, amely szerint a Rátót-nemzetség (I.) Lóránt nevű tagja hű szolgálataiért egész sor falu birtokát nyerte el a Bodrog mentén, s ezen hatalmas birtok részeként nyerte el a települést és határát. Lórántnak két Rátót nevű fia volt: az egyik 1266 előtt meghalt (özvegyének hitbérét és hozományát már 1266-ban kifizeti az atya, I. Lóránt), a másik Rátótot 1278-tól kezdve Mátyás ispánnal együtt említik az oklevelek. Mind Mátyás, mind II. Rátót még ifjak lehettek atyjuk halálakor, mert könnyelműen eltékozták örökségüket, mivel az 1280 és 1290 között kelt oklevelek elsősorban birtokeladásokról tudósítanak². 1281-ben Baksa és testvérei vették meg az Ung megyei birtokok nagy részét³. A Baksák „Ung-megyében csak a harmadik ismert nemzedékben tűnnek fel, mikor is 1281-ben Illés, Beel Kelemen fia, Zürthe birtokát 300 márkáért, 1282-ben pedig György és Jakab, a Bechegregor nembeli Apa

¹ Karácsony János. A magyar nemzetségek a XIV. század közepéig III. kötet 1. fele. –Bp.: Magyar Tudományos Akadémia, 1901.

² Uo.

³ Botlik József, Dupka György. Magyarlakta települések ezredéve Kárpátalján. – Ungvár-Budapest: Intermix Kiadó, 1993 – 221.old.

A Magyar Történelem és Európai Integráció Tanszék Tudományos Kiadványa Nortia 2016
*(Aba) és fiai Csap földét és Zyrthe (Szürte) Ung megyei birtokukat eladják Boxának, Tamásnak és a többi testvéreinek*¹.

1282-ben unokatestvéreik megsokallták Mátyás és II. Rátót pazarlását, hosszú pereskedés után tehát 1283-ban a király előtt a nemzetségi birtokok megosztására kényszerítették őket. Az 1283. évi osztálylevél szerint II. Domokos és I. László (I. István fiai), II. Lóránt és I. Dezső (II. Lesták vagy Lestyán fiai), I. Radnót és Miklós (Olivér fiai) tiltakoztak I. Lóránt fiának, Mátyásnak tékozlása ellen és arra kényszerítették a nevezett Mátyást, hogy mind örökölt, mind szerzett jószágait osztályra bocsássa².

Az 1287 februárjában keltezett *A budai káptalan örökvalló levele* szerint a Rátót nemzetségbeli Lóránt volt nádor fia Mátyás, Zemplén és Ung vármegyékben fekvő Homoki, Bazs, Kövesd és Szürte nevű birtokait hatszáz márkáért (Gálszécsi) Simon fia Detre ispánnak és rokonainak örökbe vallotta³. Egy évvel később, 1288. február 5-én IV. László király Kézsmárk mellett keletkezett bizonyáglevele szerint Simon fiainak, (Szerdahelyi) Baksának és (Eszényi) Tamásnak a (Rátót nemzetségbeli) Lóránt bán fia Mátyástól szerzett Szürte, Homoki, Kövesd, Eszény és Bars nevű birtokaikat visszaadja⁴. Az Ung vármegyebeli Szürte, Csap és Rát birtokokat, azoknak minden hasznával és a Zemplén vármegyebeli Borostyán várához tartozó fentebb nevezett Szécs és Kereplye falvaknak hatodrészeivel, ezeknek minden hasznával az erdőségen kívül átengedték a Simon fiának Tamás mesternek és örököseinek, hogy bírják visszavehetetlenül és örök jogon⁵.

1280–1290 között keletkezett különböző történeti okiratokban a falu nevének ilyen változatai olvashatók: Strute, Struta, Strite. A település nevének alakjai 1281-

¹HarasztyKároly. Az ungi református egyházmegye története. – Nagykapos: Ungi Református Egyházmegyei Egyesület, 1931 – 371. old.

²Karácsony János. A magyar nemzetségek a XIV. század közepéig III. kötet 1. fele. –Bp.: Magyar Tudományos Akadémia, 1901.

³Barabás Samu. A zichi és vásonkeői gróf Zichy-család idősebb ágának okmánytára // Codexdiplomaticusdomussenioriscomitum Zichy de Zich et Vasonkeo VII./1. – Budapest: 1903. – 14. old.

⁴Uo.: 15. old.

⁵Hőgye István. Zempléni históriák. I. rész //A honfoglalástól 1848-ig (Zemplén megye Levéltára. Törvényeszéki iratok.Loc.54.No. 55.) – Miskolc: 2002. – 14.old.

A Magyar Történelem és Európai Integráció Tanszék Tudományos Kiadványa Nortia 2016
ben Strute, 1287-ben Struta. Kiss Lajos etimológiai szótára az elsődleges Sztruta helységnév szláv eredetét bizonyítja, de jelentésének részletei még tisztázatlanok¹.

Mielőtt tovább haladunk, szólnunk kell a település legrégebbi épített emlékééről, a római katolikus templomról is. Szürte katolikus temploma középkori eredetű, műemléki, védettséget élvez. Eredeti gótikus stílusa az átépítések során későbbi korok stílusjegyeivel keveredett. Az 1327–1332 közötti évekből fennmaradt pápai tizedjegyzékek folyamatosan jegyzik a plébániás helységek között. Ezek a lajstromok a települések lélekszámáról valósabb értékű becslésekre adnak lehetőséget. Az adózás mértékének a sorrendjében így következnek az Ung megyei helységek: (Nagy)Kapos 48, Ruzska 24, Palágy 23, Ungvár 20, Szeretva 10, Császlóc 10, Tiba 9, Szürte 9, Csicsér 8, Mátyóc 7, Bézs 6, Kérész 3, egy másik jegyzékben Gajdos 56, Ungvár 22, Palágy 14, Tarnóc 12, Palóc 12, Bátfa 12, Csicsér 10, Rákos 10, Kesztoics 10, Karcsva 10, Tiba 9, Szenna 8, Szürte 8, Ór 8, Dubrinics 8, Mátyóc 7, Bézs 6, Keréz 5, Szelmenc 4 garassal adózott².

A települést a feljegyzések ezidőtájt az Ung megyei Ong patak és más kisebb lefolyások mentén fekvők közé sorolják, mint Sislóc, Gálóc, Komoróc, Palágy, Rát, Szürte, Kereknye, Gejóc, Csap³. A pápai adószedők 1332-ben a falu nevét Scrute, 1337-ben Strute alakban írták fel.

1340. április 17-e a keletkezési dátuma annak az okiratnak, amely Vizsolyban íródott a Leleszi Konvent számára. Ebben Szürtei András fiának, Mihálynak a nevét találjuk, akik társaival együtt kérelmezi a vármegye alispánjánál az általuk megvásárolt palágyi birtok határjeleinek kijelölését és elismertetését: *„Isepmr.-nek, Drugeth Vilmos (VillermusDruget) nádor, a kunok bírása albírójának elmondták Marcellus fiai: László és Gergely, valamint Strute-i András fia: Mihály, hogy ők a Hungm.-i Velichepalagya birtokot, amit Gergely paptól (Veliche fia: Márton fiától), László fiaitól: Mokow-tól és Wichou-tól, valamint Bodou fiától: Gergelytől (vagyis Gergely pap fr.-einek fiaitól) vásároltak meg, szeretnék bejárattatni és mások*

¹ Kiss Lajos. Földrajzi nevek etimológiai szótára. II. L – Zs – Bp.: Akadémiai Kiadó, 1988. – 605.old.

²Szabó János Győző. Adatok Dobó István élettörténetéhez // Az Egri Múzeum Évkönyve - Annales Musei Agriensis 10. – Eger: 1972. –21. old.

³Uo.: 56.old.

A Magyar Történelem és Európai Integráció Tanszék Tudományos Kiadványa Nortia 2016
*birtokaitól elkülöníttetni. Ezért Isepmr. kéri a Lelez-i prépostot és konventet, hogy küldjék ki tanúságukat, akinek jelenlétében Narad-i Péter fia: Tamás v. Kerez-i Péter fia: László v. Puksa-iZeuke (dict.) Miklós nádori emberek valamelyike a szomszédok összehívásával e birtokot járja be, ahol szükséges, emeljen új határjeleket a régiék mellé, és iktassa nevezetteknek, ha nincs ellentmondás. Az esetleges ellentmondókat idézze meg nevezettek ellenében a nádor jelenléte elé Visul faluba, majd a konvent tegyen jelentést a nádornak. D. in Visul, in crastino fe. Passce d., a. eiusdem 1340.*¹

Mintegy húsz évvel később, 1357-ben bukkan fel először a birtokos család, amely már Zritteynek vagy Szürteynek nevezi magát.

Szürte neve a Sztáray-kódex CLXXXVI. oklevélében is megtalálható (1363. november 16.), amikor is a kaposi megyei közgyűlésen Laczkfi Pál főispán a szolgabírák és esküdtek által név szerint bejelentett tolvajok és csavargók között a Szürtére való Fekete Lukácsot is („*Lucsinum nigrum in possessione Strithe commorantem de novo ibi adventum...*”) vád alá helyezi. 1370-ben Nagymihályi (III.) János ungi alispánsága idejében a pataki közgyűlés alkalmával maga a nádor, Opulai László ítélkezik a megye tolvajai fölött, amely alkalommal az esküdtek között szerepel Szürthei Tamás fia Miklós („... *Nicolaus filius Thomae de Styuthe*”; a helységnév hibásan van kiírva az okmányokban Stryuthe vagy Strythe helyett. CCXIX.) Egy másik forrás tanúsága szerint „*Opulai László nádor Ung vármegye részére közgyűlést tartván, az alispán - s a szolgabírák és eskütt nemesek által név szerint bejelentett megyebeli tolvajokat és csavargókat leveleseké teszi, számkiveti, halálra ítéli.*”² (Kelt Patak mellett, 1370 augusztusában.) Eredeti szövege: „...*prope civitatem Patak congregationem celebrassemus generalem, in ipsaque congregatione nostra generáli per universitatem nobilium dicti comitatus de Wngh magistrum Johannem filium condam comitis Nicolai de Geren, Johannem filium Ladislai de Homok, Nicolaum filium Thome de Styuthe, Johannem filium Ladislai de Palagh...*”³

¹Anjou-kori Oklevéltár. XXIV. 1340. (Szerk.: Piti Ferenc) – Budapest-Szeged, 2000. – 108. oldal.

²Szabó János Győző. Adatok Dobó István élettörténetéhez // Az Egri Múzeum Évkönyve - Annales Musei Agriensis 10. – 1972 – 21. old.

³A nagymihályi és sztárai gróf Sztáray család oklevéltára. I. kötet 1234-1344 (Szerk.: Nagy Gyula) – Budapest: 1887. – 366-367. old.

1376. július 10-én kelt Szepesi Jakab országbíró iktató parancsa Visegrádon, amely szerint Szécsi László fia Mihálynak bizonyos vitás birtokosztály miatt, egyik fia, Péter ellen támadt pere folytán megbízza a leleszi conventet, hogy a felek közt Szürte, Báltli (Wngvm.), Ásvány (Szabolcs vm.), Kereplye, Tehna, Szécs és Gödöny birtokokban (Zemplén vm.) osztályt tegyen, s mindegyiknek egy heted részébe Pétert, hat rész birtokába pedig a felperes apát és többi öt fiát iktassa be¹. A végrehajtást igazolta Leleszi Konvent (hiteleshely) osztályvalló levele, amely 1376. november 27-én kelt dátummal jelentette I. Lajos királynak, hogy Szécsi László fia Mihályt és ennek fiait Szürte, Ráth, Ásvány, Kereplye, Tehna, Szécs és Gödöny birtokokban, Szepesi Jakab országbíró végzése értelmében megosztotta².

A Zritthey (Szürthey) család egyik tagja 1408-ban Zsigmond királytól címert kapott, a velük egy nemzetségből származó Chapy András pedig a király által alapított Sárkány-rend tagja lett. Valószínűleg ezzel összefüggésben állhatnak azok a korábbi feltételezések, amelyek szerint a katolikus templom északi külső falába volt beépítve egy XV. századból való féldombormű – amely a Szürtey család egyik tagjának a síremléke – Sárkányölő Szent Györgyöt ábrázolja.

A templom belsejében, a karzatfeljárónál a padlósíkba fektetve még egy értékes régi emlék található – Szürtey (III.) Miklós feleségének, Máriássy Krisztinának a XVI. századból származó vörösmárvány sírköve (igaz, meglehetősen rossz, közepén kettéhasadt állapotban). A templom alatti kriptát évszázadokig használták temetkezési helyül a falu birtokosai.

1429. április 8-i keltezéssel a szürtei birtokok perléséről olvashatunk a Leleszi Konvent oklevelében: „*CXCII. A leleszi convent jelenti Garai Miklós nádornak, hogy Tibai Mihály és István részére Chapi Miklós fia László ellen hozott elmarasztaló ítélete értelmében, ez utóbbinak csapi, szentesi, gödönyi, szécsi, tehnei, polyánkai, csabolczi, ásványi, rádi és szürtei jószágait becsü szerint lefoglaltatták, ingó javai felől pedig Bácskái Jánost, ki azok átadását megtagadta, valamint Chapi Pált, ki a*

¹ Barabás Samu. A zichi és vásonkeői gróf Zichy-család idősb ágának okmánytára // Codexdiplomaticusdomussenioriscomitum Zichy de Zich et Vasonkeo. VII./1.(Szerk.: Kammerer Ernő) – Budapest: Magyar Történelmi Társulat, 1903. – 222.old.

² Uo.: 224.old.

A Magyar Történelem és Európai Integráció Tanszék Tudományos Kiadványa Nortia 2016
lefoglalt jószágokat megváltani késznek nyilatkozott, törvényre hívták.” Eredeti latin nyelven: „...*post diem festi Pasche Domini proxime elapsum et aliis diebus subsequentibus ad idsufficientibus, ad facies possessionum Chaap, Zenthws, Gewden, oppidi Zeech, Thehna, Palianka, Chabolch, Aswan, Raad et Strithe vocatarum, per consequens portionum possessionariarum Ladislai filii Nicolai de pre dicta Chaap possessionibus ineisdem habitarum, vicinis et commetaneis [sui]s universis illuc legitime convocatis et presentibus accedendo,...*”¹

A XVI. század közepén Sztritey Pál, István és György voltak birtokosai a településnek; 12 porta, 6 szegénysége miatt adómentes porta, 2 pusztá telek és 15 zsellér szerepelt az adólajstromon.

Szürte a közeli Ungvár hatására korán megismerkedett a reformációval. A református egyháza 1550-ben keletkezett, a gyülekezet első temploma a katolikus templom volt. 1584 szeptemberében Szürte református lelkésze Némethi Antal².

1554. március 5-én kelt az az oklevél, amely Guthy Zsófia férjének Laztoczy Györgynek átadandó birtokai között említi Szürtét: „*Néhai Gwthy Ferencnek néhai Chapy Zsigmond leányától: néhai Borbálától született leánya: Gwthy Zsófia: Laztoczy Györgyné Chap, Zywrthe, Matthyws, Ráad (Wnghvm), Kerthweles, Aba, Keethgwth (Zabolchvm), Kewesd-wara és tartománya, Polyanka, Thena, Kenches (Zemplinvm) birtokbeli jószágait 500 arany és 500 mostani magyar Ft-ban örökösen férjének vallja, ama költségek fejében, amelyeket tőle való elszökése után majdnem egy esztendei keresése során visszahozataláratett (multiplicesexpensas, laboresacfatigas per integrum fereannum in perquirendo se fecisset et impendisset). Atyafiai csak eme összegek lefizetésével rekeszthetik ki férjét: Laztoczy Györgyöt a fenti jószágokból.*”³

1555-ben a helység nevének alakja Zyrthe, az 1644-ben keletkezett okmányokban pedig már a maihoz közel álló Zürte néven szerepel a község.

¹A nagymihályi és sztárai gróf Sztáray család oklevéltára. II. kötet 1397-1457 (Szerk.: Nagy Gyula)– Budapest: 1889. – 277-279. old.

²Magyar protestáns egyháztörténeti adattár. XIII. évfolyam // I. Protestáns lelkészek nyugtatóványai régi tizedjegyzékek mellett(Szerk.: Zsinka Ferenc) – Budapest: Magyar Protestáns Irodalmi Társaság, 1929 – 118.old.

³Jakó Zsigmond. A kolozsmonostori konvent jegyzőkönyvei II. kötet. 1485–1556 //Magyar Országos Levéltár kiadványai, II. Forráskiadványok 17. – Budapest: Akadémiai Kiadó, 1990. – 1051. old.

A XVII. század végén Lipót király a Vécsey grófoknak adományozza. Az ő leszármazottaik a falu utolsó birtokosai. A Szürtey nemesek családfája valószínűleg kihalt. A település 1696-ban 2, 1715-ben 9, 1720-ban 8 magyar jobbágyháztartásból áll¹. A XVIII. század hetvenes éveiben 9 telkes jobbágyot írtak össze a településen.

A XVIII. század nyolcvanas éveinek elején Ung vármegye leírása említi a települést, bár inkább a környező vidéket, a Latorca menti földeket, utakat írja le: *„Egy pár nemesi udvarház egy kis templommal. A helységtől egy órányira folyik a Latorca, amelyen egy komp van. A Latorca folyó mentén lévő erdő nem tölgyből, hanem éger- és nyárfából áll, mocsaras talaja van. A mocsarak menti rétek ingoványosak. A Latorca folyón és a Tiszán átkelő ungvári országút - a száraz évszakokat kivéve, amikor egyébként ugyanúgy kátyús és reparált - az áradások és a mocsaras ágak következtében nagyon rossz”*².

1799-ben Vályi András így jellemzi a falut: *„Szürte. Szürti. Masgyar falu Ungvár várm. földes Ura Gr. Viczay Uraság, lakosai külömbfélék, fekszik Kis-Ráthoz nem meszsze, mellynekfiliája; határja középszerű”*³.

Az ellenreformáció idején a katolikus vallású nemesek visszafoglalták a templomot és Vécsey László 1718-ban minden felszerelésével együtt adta vissza a katolikus egyházközségnek. Ezt a korszakot idézi egy ereklyeként fennmaradt deszkadarab felirata: *„E prédikáló szék fundáltatott 1641-ben, megújítottatott 1714-ben, a templom újra építettett 1730-ban.”*⁴

A XVIII. század második évtizedében a templom nélkül maradt református gyülekezet a palágyi egyházhoz affiliáltatott. 1772–1812 között Palágy filiálja volt. Különválása a Helytartótanács, a vármegye és az egyházi hatóságok segítségével következett be, amikor a gyülekezet egyháztanítóságot szervezett.

1816-ban báró Vécsey Ferenc és Antal helyi földesurak sokszori kérelmezés után telket biztosítottak a református gyülekezetnek templom építéséhez: az akkori

¹Dorgayné Nagy Angelika. Szürte. Falujárás // Kárpátaljai Szemle. – 1995. – 10-11. szám.29. old.

² Ung vármegye leírása (1782-1784). (Szerk.: Pók Judit) – Nyíregyháza: Szabocs - Szatmár Megyei Levéltár, 2002. – 68. old.

³ Vályi András. Magyar országnak leírása. 3. kötet. – Buda: Királyi Universitas, 1799.– 447.old.

⁴Haraszy Károly. Az ungi református egyházmegye története. – Nagykapos: Ungi Református Egyházmegyei Egyesület, 1931 – 372. old.

A Magyar Történelem és Európai Integráció Tanszék Tudományos Kiadványa Nortia 2016
faluvégen a régi temető helyét jelölték ki számukra építési területként. A reformátusok 1822-ben kezdték el a templomuk építését, de anyagiak hiányában lassan haladtak. Az építkezést 1864-ben folytatták, majd 1898-ban fejezték be, amikor is kettős tornyot emeltek rá. Sokáig torony nélkül állt az épület. A régiek elmondása szerint az ungvári vásárba érkezők úgy említették Szürtét, hogy a „*csonka templom falujában szálltak meg*”¹.

A falu jó legelőket és erdőket tudhatott magáénak, haszna származott abból, hogy más falvak hízó és heverő jószágot adtak legelőjére tavasztól ősziig. Egy Kisdobráról származó adat arra utal, hogy a nagy mezőgazdasági munkák szünetében az ígás jószágot is távoli legelőre adták. Aperes irat 1832-ben azt említi, hogy Dobra helység lakói – a szűk legelő okán – az Ung vármegyei Szürte falu erdejében kénytelenek legelőt bérelni ökreik számára. A forrásból az is kiderül, hogy az ökröket Bélyen keresztülterelve, lényegében minden be- és kihajtás négy napot vett igénybe.² Feljegyzik, hogy „*Dobra Helységének olly kevés legelője vagyon hogy minden Esztendőben kéntelenéttetnek magok vonó marháiknak Tettes Nemes Ung-Vármegyében Szürte Helységének Erdeiben drága pénzen Legelőt árendálni, másképp vonó marhái éhen meg dögleiének...*” Ugyanitt a legelő távolságáról is informálódhatunk egy tanú vallomásából: „*... a midőn a Dobrai Lakosok ökreit Bélyen végig hajtogatták ... aSzürti Erdőre ... aDobrai Lakosok reggel mentek az ökrökért a Szürti Erdőre másnap hajtották haza ökreiket, és így minden bé és kihajtásával ökreinek, mindenkor 4 napokat töltenek el a melly nem kevés hátramaradásokkal esik meg a Dobrai lakosokkal*”.³

A község kereskedelmi életének fejlődését tanulmányozhatjuk egy 1840-ből származó forrásból. A Tiszán jelentős mennyiségű fát úsztattak le az Alföldre, ez sokaknak adott munkát, megélhetést. Ebbe a folyamatba a folyótól távolabb eső vidékek kereskedői bekapcsolódtak. 1802-ben számos szolnoki lakos Bereg megyeiekkel létesített fakereskedelmi vállalkozásáról tudunk, minthogy Szolnok

¹ Adatközlő: Kovács Margit, szül. 1937.

² Újabb adatok és szempontok a Bodrogek vízrendezés előtti állattartásához // Viga Gyula. Bodrogekői néprajzi tanulmányok. – Miskolc: Officina Musei 19, 2009. – 9. old.

³ A Felső-Bodrogek a 18-20. századi állattartáshoz // Viga Gyula. Hármastáron. – Miskolc: Officina Musei 4, 1996. – 12. old.

A Magyar Történelem és Európai Integráció Tanszék Tudományos Kiadványa Nortia 2016
város a XIX. századra a Máramaros vármegyétől Szegedig terjedő Tisza-szakaszon sokak szerint a legjelentősebb fakereskedelmi központtá fejlődött. 1840-ben Engel Sámuel az Ung megyei Szürte helységekből való izraelita fakereskedő pereskedett szolnokiakkal¹.

1844-ben egy bodrogközi utazó, Szűcs Miklós útinaplójába feljegyzi, hogy a falu határában szállt meg: *„Déli 12. óra tájon indulónk Munkácsról immár haza utazandók a' Bodrog köz fele. Ez nap átmentünk //Bereg// Rákos, Zemplén //Ung// Pupka, Helmeecz, Rátt, Szürte helységeken, háltunk az út mellett magánosan Csaphoz közel eső igen rossz 'sidó csárdában. 17-én. / (...) 8-án ...Délután 5. óra tájon haza érkeztünk Miskolczra, hol távol létemalat több újságok történtek. (...)15-én tették fel a' klastrom egyik tornyára a keresztet, nagy bóldogasszony napján, midőn én Munkácson valék. /1844' „²*

Fényes Elek leírása 1851-ből figyelmet fordít a lakosság vallási összetételére is: *„Szürthe, magyar-orosz falu Ung megyében, Ungvárhoz délre... 382 római, 445 görög katolikus, 628 református, 50 zsidó lakja. Ref. anya és r. kat. fiók szentegyháza. Nagy kiterjedésű róna határa mindent jól terem; ótölgyes erdeje szép, a Latorcza vizénél vámszedése, vendégfogadója, s malma van.”³*

A falu fejlődését szolgálta, hogy 1857-ben takarékpénztárt, 1864-ben postahivatalt létesítettek a községben. Hozzá tartozott a Csigettye-tanya, Kaufmann-tanya, Szürtei Cigánytelep⁴. 1869-ben Kistéglás helységgel együtt Szürte lakossága 1499 fő.

Az északkeleti vasút építésének tervét és szükségességének indoklását Miklós Imre munkájában találjuk meg: A *„Máramaros megyében felhalmozott bányakincsek és erdőségek ki-használására, már az ötvenes évek elején, az absolut kormány tervbevette, hogy Magyarország északkeleti részébe vasutat vezet. Az ottani nép igen nagy nyomorban élt, s így az olcsó munkaerő lehetőségét kihasználandó, kidolgoztak*

¹Tradicionális kereskedelem és migráció az Alföldön.(Szerk.: Novák László Ferenc DSC) – Nagykőrös: Arany János Múzeum Közleményei 11. Pest Megyei Múzeumok Igazgatósága, 2008. – 424.old.

²Kilián István. Szűcs Miklós naplója, 1839-1849 // DocumentatioBorsodiensis 3. (Szerk.: Veres László) – Miskolc: Miskolci Városi Könyvtár és a Herman Ottó Múzeum, 1981.–202.old.

³Botlik József - Dupka György. Magyarlakta települések ezredéve Kárpátalján. – Ungvár-Budapest: Intermix Kiadó, 1993.– 220.old

⁴Uo. 220. old.

A Magyar Történelem és Európai Integráció Tanszék Tudományos Kiadványa Nortia 2016 egy tervet Máramarosszigettől-Naményig.¹ Ezekben az években kapcsolódott be Szürte az országos vasúthálózatba, ezt erősíti meg az 1878-as Magyar vasúti évkönyv VIII. fejezete, mely az északkeleti vasút fő vonalait, állomásait, állomásfőnökeit vonultatja fel:

„Északkeleti vasút. Székhel-. Budapest II. kerület, fő-utcza 105/2 sz. saját ház. Engedélyeztetett: az 1868. évi XIII. és az 1870. évi XXVIII. t. cz. által C'zég: Magyar északkeleti vasút.

II. szakasz közlekedési főnökség S.-A.-Ujhelyen. (Szerencs–Ujhely–Csap–Bátyú–Munkács, Ujhely–Kassa és Nyíregyháza–Ungvári vonalakra.) Szürte, állomásfőnök: Kozma Márton.”²

A falu lakosságának fő foglalkozása ekkor még mindig az őstermelés. A XIX. század utolsó szakaszában az ungvári, illetve a kaposi járásban a fő tenyészirány a szimentáli szarvasmarha volt. A századforduló után a magyar tarka mellett még a magyar fehér fajtát is tenyésztették.³Kiadó legelőt is hirdetnek csakúgy, mint egy évszázaddal azelőtt: „*Szürte község (Ung megye) határában, közel a szabolcs-megyei határhoz, 200 hold prima legelő az 1917. évre bérbeadó. Értekezhetni a tulajdonosnál: dr. Tihanyi József Debrecen.*”⁴

A református egyház ebben az időszakban nagy gondot fordít az iskolaügyre, hiszen Csomár József pinkóci református néptanító beszámolójából megtudjuk, hogy az „*ungvár-szürte-kaposi*” ref. tanító kör 1879. január 29-én Jenkén tartotta meg értekezletét az iskola helyiségében. „*Értekezlet tárgyu volt kitűzve a „beszéd és értelem gyakorlat” mikénti kezelése a tótajku népiskolákban. Szabó Gábor jenkei tanító, úgy a maga, mint tanoncai részéről dicséretesen mutatta be az említett tantárgy mikénti kezelését magyar nyelven.*”⁵

¹ Miklós Imre. A magyar vasutasság oknyomozó történelme. A legelső vasúttól napjainkig. – Budapest, 1937. – 294-297.old.

² Magyar északkeleti vasút // Magyar vasúti évkönyv 1. évf.(Szerk.: Vörös László) – Budapest: Mihók Sándor, 1878. – 135. old.

³ D. Varga László. Ung vidéki faragó pásztorok. Néprajzi Közlemények. // A Miskolci Herman Ottó Múzeum Közleményei 19.– Miskolc: Herman Ottó Múzeum, 1982.– 147. old.

⁴ Kiadó Legelő. // Nyírvidék – 1917. 38. évfolyam, 67-139. szám – 4. old.

⁵Csomár József. Az ungvár-szürte-kaposi ref.tanítói körgyűlése. Iskolaügy // Protestáns Egyházi és Iskolai Lap. – 1879. – 22. évfolyam.– 170. old.

A korabeli faluképhez tartozott a gyönyörű kastélypark, amely a római katolikus templom és a tőle távolabb, délre álló néhai kastély között terült el. A kastély, bár elhanyagolt állapotban van, de ma is áll, az utóbbi évtized folyamán veszítette el végleg eredeti alakját. Jellegzetes tetőszerkezetét, homlokzatát, tornácát eltüntették az átépítést végző vállalkozók. A „bárókert” sétányait háború pusztította el, majd a kolhoz felparcellázta, telekként eladta a helyét. A XX. század elején báró Redvitz Sándor és családja tulajdonában volt a kastély, ők utolsó gazdái. Redvitz báró sírhelye a templom bejáratával szemben található.

A XX. század harmincas éveiben (1930–1943) működött Szürtében a Hangya Termelő, Értékesítő és Fogyasztási Szövetkezet¹. Malom is volt a faluban: Klein és Braun Hengermalma, amely azonban a II. világháborút követő években tűzvész következtében tönkrement².

A csehszlovák időszakot követően az anyaországhoz való visszacsatláláskor Szürte község területe 9629 kat. hold, lélekszáma 1359 fő. A községhez tartozó külterületi lakott helyek: Bételek, Kaufmann-tanya, Szürtei cigánytelep³. 1940-ben lakossága közül 1318 magyar, 1 német, 2 szlovák, 15 ruszin, 13 egyéb. 1944 október végéig oktatásügyét 1 egyesült római és görög katolikus, 1 református népiskola és egy községi gazdasági továbbképző szolgálta. 1945 előtt a cseh érát leszámítva Szürte közigazgatásilag Ung vármegye (Székhelye: Ungvár) Ungvári járásának körjegyzősége, hozzá tartoznak Kisrát, Kistéglás és Nagyrát települések.⁴

Bibliográfia

1. Adatközlő: Kovács Margit, szül. 1937.
2. Anjou–kori Oklevéltár. XXIV. 1340. (Szerk.: Piti Ferenc) – Budapest-Szeged, 2000. – 582 old.

¹Hangya Termelő, Értékesítő és Fogyasztási Szövetkezet // Szövetkezetek és mezőgazdasági vállalatok fondjai. (Szerk.: Sárközi Zoltán, Tóth Róbert.) – Budapest: Magyar Országos Levéltár, 1983. – 55.old.

²Sudár Kornélia. Biztosító intézetek fondjainak repertórium. – Budapest: Magyar Országos Levéltár, 2002. – 112. old.

³Üzenet a csonkaországi magyaroknak // A visszatért Felvidék adattára. (Szerk.: Csatári István, Ölvedi János) – Budapest: Rákóczi, 1939. – 70.old.

⁴Kárpátalja Közigazgatási Beosztása (1938 –1944) // DelehanMihajlo. Kutassy Ilona. A Kárpátaljai Területi Állami Levéltár beregszászi osztályának magyar provenienciájúfondjai 1919-ig és 1938–1945 között. – Budapest, 2009. – 347. old.

3. A nagymihályi és sztárai gróf Sztáray család oklevéltára. I. kötet 1234 1344 (Szerk.: Nagy Gyula) – Budapest: 1887.– 576 old.
4. Barabás Samu. A zichi és vásonekeői gróf Zichy-család idősebb ágának okmánytára // Codexdiplomaticusdomussenioriscomitum Zichy de Zich et Vasonkeo VII./1. – Budapest: 1903. – 456 old.
5. Hőgye István. Zempléni históriák. I. rész // A honfoglalástól 1848-ig (Zemplén megye Levéltára. Törvénytörvényes iratok. Loc. 54. No. 55.) – Miskolc: 2002. – 402 old.
6. Jakó Zsigmond. A kolozsmonostori konvent jegyzőkönyvei II. kötet. 1485–1556 //Magyar Országos Levéltár kiadványai, II. Forráskiadványok 17. – Budapest: Akadémiai Kiadó, 1990. – 1083 old.
7. Kilián István. Szűcs Miklós naplója, 1839-1849 // DocumentatioBorsodiensis 3. (Szerk.: Veres László) – Miskolc: Miskolci Városi Könyvtár és a Herman Ottó Múzeum, 1981.– 280 old.
8. Magyar protestáns egyháztörténeti adattár. XIII. évfolyam // I. Protestáns lelkészek nyugtatványai régi tizedjegyzékek mellett (Szerk.: Zsinka Ferenc) – Budapest: Magyar Protestáns Irodalmi Társaság, 1929 – 248 old.
9. Sudár Kornélia. Biztosító intézetek fondjainak repertórium. – Budapest: Magyar Országos Levéltár, 2002. – 162 old.
10. A Felső-Bodroghköz a 18-20. századi állattartáshoz // Viga Gyula. Hármashatáron. – Miskolc: Officina Musei 4, 1996. – 85 old.
11. Botlik József, Dupka György. Magyarlakta települések ezredéve Kárpátalján. – Ungvár-Budapest: Intermix Kiadó, 1993 – 359 old.
- 12.Csomár József. Az ungvár-szürte-kaposi ref. tanítói körgyűlése. Iskolaügy // Protestáns Egyházi és Iskolai Lap. – 1879. – 22. évfolyam.– 170. old.
13. D. Varga László. Ung vidéki faragó pásztorok. Néprajzi Közlemények. //A Miskolci Herman Ottó Múzeum Közleményei 19. – Miskolc: Herman Ottó Múzeum, 1982.– 198 old.
- 14.Dorgayné Nagy Angelika. Szürte. Falujárás // Kárpátaljai Szemle. – 1995. – 10-11. szám. 29-30. old.

15. Hangya Termelő, Értékesítő és Fogyasztási Szövetkezet // (Szerk.: Sárközi Zoltán, Tóth Róbert.) – Budapest: Magyar Országos Levéltár, 1983. – 500 old.
16. Haraszty Károly. Az ungi református egyházmegye története. – Nagykapos: Ungi Református Egyházmegyei Egyesület, 1931 – 480 old.
17. Idegen szavak és kifejezések szótára. (Szerk.: Bakos Ferenc) – Bp.: Akadémiai Kiadó, 1989. – 955 old.
18. Karácsony János. A magyar nemzetségek a XIV. század közepéig III. kötet 1. fele. – Bp.: Magyar Tudományos Akadémia, 1901. – 462 old.
19. Kárpátalja Közigazgatási Beosztása (1938 –1944) // Delehan Mihajlo. Kutassy Ilona. A Kárpátaljai Területi Állami Levéltár beregszászi osztályának magyar provenienciájúfondjai 1919-ig és 1938–1945 között. – Budapest, 2009. – 432 old.
20. Keresztyén Balázs. Irodalmi barangolások a Kárpátok alján. – Ungvár - Budapest: Intermix Kiadó, 1993. – 280 old.
21. Kiadó Legelő. // Nyírvidék – 1917. 38. évfolyam, 67-139. szám – 4. old
22. Kiss Lajos. Földrajzi nevek etimológiai szótára. II. L – Zs – Bp.: Akadémiai Kiadó, 1988. – 727 old.
23. Szabó János Győző. Adatok Dobó István élettörténetéhez // Az Egri Múzeum Évkönyve - Annales Musei Agriensis 10. – Eger: 1972. – 380 old.
24. Székely Sándor elbeszélése. Ferenczi Imre gyűjtése // Szekeres Gyula. Agrvr Isten mostisilj fejedelmet. – Debrecen: Hajdú-Bihar Megyei Múzeumok Igazgatósága, 2004. – 378 old.
25. Tradicionális kereskedelem és migráció az Alföldön. (Szerk.: Novák László Ferenc DSC) – Nagykőrös: Arany János Múzeum Közleményei 11. Pest Megyei Múzeumok Igazgatósága, 2008. – 690 old.
26. Újabb adatok és szempontok a Bodrogköz vízrendezés előtti állattartásához // Viga Gyula. Bodrogközi néprajzi tanulmányok. – Miskolc: Officina Musei 19, 2009. – 166 old.
27. Ung vármegye leírása (1782-1784). (Szerk.: Pók Judit) – Nyíregyháza: Szabolcs - Szatmár Megyei Levéltár, 2002. – 111 old.

28. Üzenet a csonkaországi magyaroknak // A visszatért Felvidék adattára. (Szerk.:
Csatári István, Ölvedi János) – Budapest: Rákóczi, 1939. – 390 old.
29. Vályi András. Magyar országnak leírása. 3. kötet. – Buda: Királyi Universitas,
1799.– 688 old.

CSÁKÁNY ROLAND
(történelem szakos hallgató, V. évfolyam)

KÁRPÁTALJA CSEHSZLOVÁKIÁVAL TÖRTÉNŐ EGYESÍTÉSE

Annotáció

Munkánk az 1918-1920 közötti, akkor még Északkelet-Magyarországhoz tartozó régió területi hovatartozásával foglalkozik, s a Trianoni békeszerződést megelőző eseményeket tárja fel. A tanulmány megírása során külön figyelmet szentelünk a helyi lakosok jövőjüket illető elképzeléseinek. Ezzel párhuzamosan elemezzük az emigráns rutén néptanácsok elképzeléseit és a nemzetközi viszonyokat.

Kulcsszavak: Kárpátalja, Csehszlovákia, Trianon, határ,

Annotation

Our work the one between 1918-1920 Nort East Hungary deals with his regional affiliation. He opens up the events preceding the treaty of Trianon in connection with the area of todey Sub-Carpathia Attention bless the local residents their future respective ideas. We analyse the emigrant Ruthenian folk councils ideas, and the international relations in parallel with this.

Key words: Transcarpathia, Trianon, border.

A versailles-i békerendszer által létrehozott és a csehszlovák állam kötelékébe helyezett Podkarpatszka Rusz egy átmeneti államalakulat volt a mai Kárpátalja történelmében. Létrejöttével olyan változások következtek be, amelyek korábban elképzelhetetlenek voltak ezen a területen. Magyarország a békediktátum következtében elveszítette területeinek 71 százalékát, közöttük volt a mai Kárpátalja területe is, amely Csehszlovákiának jutott. A nemzetek önrendelkezési jogának népszavazás formájában való alkalmazására nem került sor, azt csak az emigráns ruténok körében tartották meg, akik nem viseltek felelősséget döntésük miatt. Az így megalkotott és működtetett versailles-i rendszer hivatalosan autonómiát biztosított a régiónak, azonban Ellenben a gyakorlati alkalmazására csak a bécsi döntés után és a csehszlovák állam megszűnése előtt került sor.

Munkánk elkészítéséhez a rendelkezésre álló forrásokat és monográfiákat vettük alapul. Ezek: Eduard Beneš beszéde a területi követelésekről, a belgrádi katonai egyezmény szövege, a wilsoni alapelvek, a Saint-Germain-ben megkötött csehszlovák szerződés, a trianoni békeszerződés, a müncheni egyezmény és az első

A Magyar Történelem és Európai Integráció Tanszék Tudományos Kiadványa Nortia 2016
bécsi döntés. Jelentős segítséget nyújtott dr. Botlik József *Egestas Subcarpathica* című monográfiája, amely részletesen leír több olyan eseményt, amelynek ismertetése elengedhetetlen a téma kiontása érdekében, de fontos szót ejteni Romsics Ignác a *Trianoni békeszerződés* című monográfiájáról¹. A kárpátaljai, ukrán szerzők közül Mikola Veges² és Marian Tokar³ munkái kerületek felhasználásra.

1. A helyi lakosok elképzelése a jövőt illetően. Kárpátalja történelmének meghatározó mozzanata volt a Csehszlovákiával történt egyesítése. A wilsoni elvek között pontos szerepet játszik a nemzetek önrendelkezési jogának biztosítása, azaz az adott területen élő embereknek joguk van eldönteni, hogy hová, melyik állam kötelékébe kívánnak tartozni⁴. Kárpátalja esetében némi értelmezési probléma történt, mivel a helyi ruszinokat nem kérdezték meg, csupán az emigrációban élő nemzettársaikat, akik, miután megszavazták a régió hovatartozását, a továbbiakban nem viseltek semmilyen felelősséggel döntésükért.

Ez azért fontos, mivel mind a kárpátaljai, mind az emigrációban élő ruszinságnak más elképzelése volt a térség területi hovatartozásáról. Az itt élők között két markáns irányvonalnak voltak támogatói. Az egyik az ukrán irányzat volt, amely a Galíciában megalakulandó ukrán államhoz akart csatlakozni, a másik pedig autonóm régióként megmaradt volna Magyarország részeként. A Huszton létrejött ukrán irányultságú Néptanács 1918. november 2-án kinyilvánította Galíciához való csatlakozási szándékát, s kijelentette, hogy „nem kívánnak többé az elnyomó magyarok önkénye alatt élni”. Az Eperjesi Néptanács 1919. január 7-én szintén a galíciai irányzat mellett foglalt állást⁵, annyi különbséggel, hogy ők az egyedüli törvényes néptanácsnak nevezték magukat. Szolyván a helyi parasztság által alakított néptanács szintén ukrán beállítottságú volt, de látván az ukránok negatív

¹ Romsics Ignác: *A Trianoni Békeszerződés*. Osiris Kiadó Budapest 2007. 64. old. *A Történelmi Magyarország Felbomlása*.

² *Закарпаття 1919–2009 історія, політика, культура*. Поліграф центр Ліра Ужгород 2010.р 716 ст. 120 Ст. Marian Tokar, Mikola Veges.

³ *Kárpátalja 1938–1941* Teleki László Alapítvány Budapest 2004. Fedinec Csilla (szerk.) Mikola Veges: *Kárpáti Ukrajna belpolitikai helyzete, 1938–1939*. 34. old.

⁴ *A nemzeti Összetartozás napja*. Pedagógiai háttéranyag. Nemzeti erőforrások Minisztériuma Budapest 2011. május. Romsics Ignác szerkesztésében. 131 oldalban. 53. Old Romsics Ignác: *Trianon Okai*.

⁵ Móricz Kálmán: *Kárpátalja sorsfordulói*. Hatodik Síp Alapítvány Budapest 2001. – 22-23. old.

A Magyar Történelem és Európai Integráció Tanszék Tudományos Kiadványa Nortia 2016
viszonyulását hozzájuk, megváltoztatták véleményüket és a csehszlovák csatlakozást kezdték el szorgalmazni és később ezen álláspont mellett határozatokat is hoztak.

A mai Kárpátalja területén helyet kapott a magyar-ruszin vegyes irányzat is, amely 1918. november 6-án öltött szervezeti keretet¹. A szervezet hivatalos neve Magyarországi Rutének Néptanácsa volt. Elnöke Szabó Simon, titkára pedig Augustin Volosin, a későbbi Kárpát-Ukrajna miniszterelnöke lett. Ez a szervezet elfogadott egy nyilatkozatot, amely négy pontból állt. A legelső pontja kifejezte a ragaszkodást a magyar államhoz. A másik három pont a nemzeti önrendelkezésnek megfelelően kihangsúlyozta a ruszin nép nemzeti és vallási szabadságát. Vagyis azt, hogy a Magyarországhoz való tartozás kizárólag autonómia mellett lehetséges². Az Ungváron megfogalmazott nyilatkozathoz csatlakozott még három vármegye. Elsőként Máramaros, majd pedig a többi történelmi vármegye is hasonló nyilatkozatokat fogadott el. A négy vármegye (Ung, Bereg, Ugocsa, Máramaros) közös szándékát eljuttatták Budapestre, ahol a kormány tárgyalni kezdett a ruszinok képviselőkkel. A huszti ukrán néptanács vezetője Julij Brascsajko is jelen volt a tanácskozáson, aki élesen tiltakozott a magyar irányzat térnyerése ellen³. November 29-én Szabó Oresztet, Bonkáló Sándort és Hodinka Antalt külön hallgatták meg a ruszin autonómia ügyében. Ezen az ülésen Augustin Volosin egyházi vezetőként másodlagos szerepet kapott, bár felszólalt a magyar területi integritás mellett. A tanácskozást követően a magyar kormány Jászi Oszkár nemzetiségügyi miniszter vezetésével megkezdte a ruszin autonómia kereteinek kidolgozását. Annak területe a négy vármegyét foglalta volna magába 848 828 lakossal⁴. A régió nemzetiségi összetétele ekkor 356 067 rutén, 267 091 magyar, 94 723 román, 93 047 német, 37 950 szlovák volt. A megalakulandó ruszin öngazgatási terület megbízott minisztere Szabó Oreszt, a kormányzója Stefán Ágost lett. A terület hivatalosan a

¹ Хроніка Закарпаття 1867-2010. Ужгород 2011.– 32.Ст.

² Botlik József: Egestas Subcarpathica. Hatodik Síp Alapítvány Budapest 2000. – 139. Old.

A szerző szerint ezen néptanács nyilatkozata volt az ami alapjául kellett, hogy szolgáljon a hovatartozást illetően, nem pedig az emigráns rutének nyilatkozata, amit nem az itt élő lakosság fogadott el. És ennek megfelelően a megszavazásban később részt vevők nem viseltek felelősséget döntésükért. Tehát a rutének akarata az itt említett nyilatkozatban található meg, nem pedig a hivatalosan elfogadott Zsatkovics-féle népszavazásban.

³ Móricz Kálmán: Kárpátalja sorsfordulói. Hatodik Síp Alapítvány Budapest 2001. – 25. Old.

⁴ Az 1910-es magyar népszámlálás statisztikai adatai. // Online hozzáférés:
<http://mek.oszk.hu/02100/02185/html/171.html>.

A Magyar Történelem és Európai Integráció Tanszék Tudományos Kiadványa Nortia 2016
Ruszka Krajna nevet kapta, amelyet 54 körzetre osztottak fel¹. Megkezdődött a ruszin egyetemi tanszék kialakítása is a Pázmány Péter Tudományegyetemen, ennek vezetője Bonkáló Sándor lett. 1918. december 21-én fogadták el a X. Néptörvényt, amely december 26-án lépett életbe. A törvény véglegesítette az autonómia-tervezetet. Ebben elismerték a ruszin nép vallási, nemzetiségi és szabadságjogait. A törvény legelső paragrafusa kimondta, hogy a „*Magyarországon élő rutén nemzetet saját bel igazgatásának, igazságszolgáltatásának, közművelődésének körében mind törvényhozási, mind, kormányzati körben teljes önigazgatási jog illeti meg*”².

2. Az emigránsok szervezetei és azok elképzelései. Az Amerikai Egyesület Államok területén is jelentős számú – körülbelül 300 ezres – ruszinság élt, akik szintén állást foglaltak az ügyel kapcsolatban. Nagy részük a 20. század eleji nagy kivándorlási hullám idején a jobb megélhetés reményében vándorolt ki az USA-ba. Jelentős számban voltak olyanok is, akik már kint születtek így ők soha sem jártak Ruszinföldön. Az emigrációban élő rutének szintén megalakították saját néptanácsaikat. Az irányzat nagyrészt vallási alapon működött, vagyis a pravoszláv emigránsok szervezete az orosz és galíciai irányzatot támogatta. A görög katolikusok a magyar kötelékek, vagy a merészebb elképzelésnek tűnő függetlenség mellett álltak ki. Az első szervezetük az 1915. november 28-án alakult Narodna Obrana volt. A szervezet 1917. július 13-án kimondta a Monarchiától való elszakadást és az orosz állammal akarták egyesíteni Ruszinföldet³. Hasonló véleményen volt a Kárpát-melléki Ruszin Felszabadítási Szövetség is. 1918-ra a Narodna Obrana szervezet más irányt vett a területi hovatartozás kérdésben. A világháború végén felmerülő csehszlovák állam kialakulása felvetette annak a lehetőségét, hogy mégsem az akkor már bolsevik oroszokhoz akarnak kerülni, hanem a szintén szláv népnek számító Csehszlovákiához. A Narodna Obrana ennek megfelelően 1918. április 30-án adta át nyilatkozatát Masaryknak, aki akkor a Csehszlovák Nemzeti Tanács elnöke volt és éppen kampánykörúton járt az Egyesült Államokban. A nyilatkozat, vagy

¹ Fedinec Csilla. A kárpátaljai magyarság történeti kronológiája 1918-1944. – Galánta-Dunaszerdahely: Fórum Intézet – Lilium Aurum Kiadó, 2002. – 10-11 old.

² Хроніка Закарпаття 1867-2010. – Ужгород 2011. – 35. Ст.

³ Móricz Kálmán. Kárpátalja sorsfordulói. – Hatodik Síp Alapítvány Budapest 2001. – 22. Old.

A Magyar Történelem és Európai Integráció Tanszék Tudományos Kiadványa Nortia 2016
emlékiratnak is nevezett dokumentum kimondta, hogy a ruszin népet önkormányzat biztosítása mellett a csehszlovák államhoz kell csatolni¹.

1918 nyarára állást foglaltak a görög katolikus ruszinok is, számuk meghaladta az orosz irányzat képviselőit. 1918. június 13-án létrehozták saját szervezetüket, amelynek vezető jogtanácsosa az a Gregorij Zsatkovics lett (korábban a General Motors autógyár jogásza), akinek később fontos szerep jutott Kárpátalja területi hovatartozása ügyében². A szervezet neve Amerikai Rutén Nemzeti Tanács³ vagy eredetileg Ruthenian American National Council volt. Ez a szervezet nézeteit tekintve a Narodna Obrana ellentétének számított. Gregorij Zsatkovics vezetésével a Tanács 1918. július 13-án elfogadott egy 3 változatos javaslatot, amelynek értelmében vagy függetlenek lesznek a magyaroktól, vagy a galíciai ukrán állam létrejötte esetén hozzájuk tartozzanak. A harmadik javaslat szerint teljes területi autonómiát kapnak a magyar állam kötelékben. Szó szerint ugyanazt a nyilatkozatot fogalmazta meg a Narodna Rada Uhroruszinov (Amerikai Magyar-Orosz Nemzeti Tanács, vezetője Nikolai Csopej), amely nyilatkozatát nem Masaryknak, hanem Wilson elnöknek juttatta el. Később maga Zsatkovics is ellátogatott Woodrow Wilsonhoz az Amerikai Rutén Nemzeti Tanács javaslatával⁴. Az amerikai elnök azonban elutasította az önállósodás tervét, inkább a galíciai ukrán államhoz való csatlakozást támogatta, de alternatívaként felvetette, hogy a ruszinok lépjenek be abba a közép-európai demokratikus unióba, amelyet Masaryk vezetett. Az említett unió október 26-án felvette a ruszin népet a többi közép-európai nép sorába és az Amerikai Rutén Nemzeti Tanáccsal aláírták a Philadelphiai egyezményt⁵. Az egyezmény megerősítette a ruszin nép felvételét az unióba és csatlakozási szándékát a csehszlovák államba való felvételre. Az egyezmény aláírása előtt is született egy titkos megállapodás amelyet Zsatkovics és Masaryk kötött egymással. Ez alapján már korábban, az unióba való felvételük érdekében az általuk vezetett szervezetek

¹ Botlik József: *Egestas Subcarpathica*. Hatodik Síp Alapítvány Budapest 2000. 136. old.

² I. m.- 139. old.

³ *Хроніка Закарпаття 1867-2010*. Ужгород 2011.31.Ст.

⁴ *Закарпаття 1919-2009 історія, політика, культура*. Поліграф центр Ліра Ужгород 2010р. 54. Ст.

⁵ *Закарпаття 1919-2009 історія, політика, культура*. Поліграф центр Ліра Ужгород 2010 р. – 47. Ст.

A Magyar Történelem és Európai Integráció Tanszék Tudományos Kiadványa Nortia 2016 megkérdezése nélkül megállapodtak Kárpátalja területi hovatartozásáról¹. Ebből kifolyólag a hivatalos felvétel a philadelphiai kongresszuson már csak formáság volt. Az egyezményt később Masaryk személyesen mutatta be Wilsonnak, aki kifogásolta annak hitelességét, s ezzel kapcsolatban népszavazást, vagy legalább a többi néptanács megkérdezését javasolta. Ennek hatására Masaryk szavazást rendezett a hovatartozásról. A megkérdezettek az emigráns galíciai irányzat képviselői voltak, akiket Masaryk biztosított a teljes területi autonómiáról. Mivel a galíciai állam 1918 végén eléggé instabil volt, a küldöttek így belementek a biztosabbnak tűnő csehszlovák formációba. Az emigránsok szavazásának végeredményeként a megkérdezettek 67 %-a foglalt állás a csehszlovák államhoz való kerülés mellett. A Galíciához való tartozást 28 % támogatta, a függetlenség mellett 4%, a magyar kötelékben való megmaradás mellett a megkérdezettek 1%-a voksolt.

3. Kárpátalja Csehszlovákiával történő egyesítése. 1918. november 8-án az időközben létrejött Hucul Köztársaság jelezte, hogy a galíciai ukrán államhoz kíván csatlakozni, s létrehozta a Kőrösmezei Hucul Néptanácsot. A Kőrösmezei Hucul Köztársaságot emiatt ellenőrzése alá vonta a magyar hadsereg.

1919. január 8–9-én a Kolcsurak vezette csapatok alakulatait kijátszva képviselőik eljutottak Galíciába és megegyeztek az ottani vezetőkkel a hovatartozás kérdésében. Ennek megfelelően a galíciai csapatok bevonultak a mai Kárpátaljára. A román hadsereg is bevonult a területre Bukovinán át. A magyarok nem fejtettek ki jelentős ellenállást, mivel azt remélték, hogy az ellenséges erők egymást verik majd szét². A román hadsereg több településről sikeresen kiszorította az ukrán haderőt és Nagyszőlösön alakították ki központját. A Vix-jegyzék alapján a csehszlovák hadsereg elfoglalta Ung vármegye egy részét és Ungváron rendezkedett be. A galíciai ukrán állam hivatalosan 1919. január 22-én kiáltotta ki függetlenségét, amelybe elvileg beletartozott a mai Kárpátalja, de az állam a bolsevikok elleni háború miatt eléggé instabil maradt.

¹ Botlik József: *Egestas Subcarpathica*. Hatodik Síp Alapítvány Budapest 2000. – 137. Old.

² Móricz Kálmán: *Kárpátalja sorsfordulói*. – Hatodik Síp Alapítvány Budapest 2001. – 31-32. old.

A Kárpátalján zajló hadi események mellett 1919 nyarán a békekonferencián is képviseltették magukat a ruszinok. A küldöttség tagjai az emigráns Gregorij Zsatkovics, Julij Gardosh, illetve Antal Beszkid, az Eperjesi Néptanács elnöke voltak¹. 1919. május 8-án az egyes néptanácsok vezetői egymással is megbeszéléseket folytattak, amelynek eredményeként kihirdették a Központi Orosz Nemzeti Tanács megalakulását (elnöke Anton Beszkid, alelnöke Augustin Volosin lett). A tanácskozáson kimondták: Ruténföld önként, szabad akaratából az egyesült néptanácsok közös határozata alapján csatlakozni kíván a megalakulandó csehszlovák államhoz. Ezt követően június 29-én pedig Zsatkovics és Masaryk tárgyalásokat kezdeményezett Ruszinföld határainak pontos meghatározásáról. A határjavaslat végső kialakítása 1919. augusztus 12-éig tartott. A határkijelölés nyugaton Csaptól indul, belefoglalta kelet felé a Kárpátok alföldjét, ahol magyar a lakosság többségben volt, illetve belekerült a hegyvidéken élő ruszinság is. A közigazgatásban megmaradt a négy történelmi vármegye (Ung, Bereg, Ugocsa és Máramaros), amelyek veliki župaként szerepeltek a dokumentumokban². A terület további 12 körzetre oszlott, amelyek járásokra tagolódtak. 1919. augusztus 12-én a határmegállító- és közigazgatási munkálatok befejeződtek és Gregorij Zsatkovicsot hivatalosan is kinevezték a térség kormányzótanácsának elnöki tisztségébe. A Zsatkovics vezette öttagú kormányzótanács hatásköre ekkor még úgy tűnt, hogy nemcsak a mai Kárpátalját, hanem Zemplén, Sáros és Szepes megye területeinek egy részét is magában fogja foglalni. De e területeket nem sikerült a későbbiekben csatlakoztatni. 1919. szeptember 10-én sor került a saint-germaini békeszerződés megkötésére, amely kimondta a régió Csehszlovákiához való csatlakozását. Ez a terület 12 656 km²-t tett ki.

Zsatkovics vereségeként könyvelhető el, hogy a térség katonai irányítását Hennoque tábornok vette át, a területi adminisztrátor Jan Brecha lett, aki az oktatási és kulturális életet is irányította. Zsatkovics ezt követően egy direktóriumot állított fel, amelyben az adminisztrátor és Augustin Volosin is helyet kapott. A cseh és ruszin

¹ Fedinec Csilla: A kárpátaljai magyarság történeti kronológiája 1918–1944. – Galánta-Dunaszerdahely: Fórum Intézet - Lilium Aurum Kiadó, 2002. – 10-11. old.

² Botlik József: *Egestas Subcarpathica*. – Hatodik Síp Alapítvány Budapest 2000. -150. old.

A Magyar Történelem és Európai Integráció Tanszék Tudományos Kiadványa Nortia 2016
határ kijelölésére létrejött különbizottság a szlovákok ellenállása miatt nem hagyta jóvá a határmódosítást, így a szomszédos vármegyék ruszin területei kimaradni látszottak a megígért autonóm területből. Zsatkovics tiltakozásul kormányzótanácsi elnöki tisztségéből, 1920. április 26-án azonban elfogadta a felkérést a kormányzói tisztségre betöltésére. Természetesen az autonómia, illetve a határvkérdések rendezése továbbra is süket fülekre talált Prágában, ezért egy év múlva Zsatkovics lemondott és az USA-ba távozott. Ezzel pedig azonnal megmutatkozott a versailles-i békerendszer működésképtelensége.

Bibliográfia

1. Botlik József. *Egestas Subcarpathica*. – Budapest: Hatodik Síp Alapítvány, 2000. – 318 old.
2. *A kárpátaljai magyarság történeti kronológiája 1918–1944*. Fedinec Csilla. – Galánta-Dunaszerdahely: Fórum Intézet-Lilium Aurum Kiadó, 2002. – 533 old.
3. *Kárpátalja 1919–2009. Történelem, politika, kultúra*. (Szerk.: Fedinec Csilla, Mikola Vegesh.) – Budapest: Argumentum Kiadó, 2010. – 640 old.
4. Móricz Kálmán. *Kárpátalja sorsfordulói*. – Budapest: Hatodik Síp Alapítvány, 2001. – 188 old.
5. Romsics Ignác. *A trianoni békeszerződés*. – Budapest: Osiris Kiadó, 2007. – 64. old.
6. *Закарпаття 1919–2009 історія, політика, культура*. – Ужгород: Поліграф центр Ліра 2010 р. – 47. Ст.
7. *Хроніка Закарпаття 1867-2010*. – Ужгород, 2011 – 308 ст.

VAJDA NIKOLETT

(a Debreceni Egyetem Történelmi és
Néprajzi Doktori Iskola PhD-hallgatója,
UNE Magyar Történelem és
Európai Integráció Tanszék, végzés éve: 2014)

ADALÉKOK UNGTARNÓC TÖRTÉNETÉBŐL

Анотація

У статті досліджено історію села Тарнівці в колишньому Ужанському комітаті в північно-східній частині Угорського Королівства. Зокрема, згадані перші писемні джерела про населений пункт, його розвиток, економіку та торгівлю. Детально проаналізовано документи, літературу та джерела.

Ключові слова: історія, Ужанський комітат, поселення, маєтки, економіка

Annotation

In the article the history of the former village Tarnivtsi Uzhansky counties in the northeastern part of the Hungarian Kingdom. In particular, the first written sources mentioned the settlement of its development, economy and trade. Detailed analysis of documents and literature sources.

Key words: history, settlement, economy.

Ung vármegye a XIV. század második felében kezd területileg kirajzolódni. Területe az Ung folyó két oldalán terült el, melynek síksági folyásai részé betelepült. A települések és a lakosság túlnyomó többsége a vármegye Dél, Dél-nyugati területén, vagy is a sík területen helyezkedett el. Területileg a közepes vármegyék közzé sorolható, mely határvédő szerepet töltött be. Ung vármegyét nyugaton Zemplén vármegye határolta, délen Szabolcs-, keleten Bereg vármegye, északon Galicia. Területi változásai a szomszédos vármegyékkel szemben a XIV. – XVI. század folyamán elenyésző volt. Nyugaton Zemplén vármegyével szemben volt területi vesztesége és gyarapodása, keleten kisebb mértékben pont ez jellemző Bereg vármegyével szemben is.

Ungvártól nyolc kilométerre, az Ung bal partján délnyugatra, három teljesen beépült kistelepülés, Ungtarnóc, Botfalva és Sislóc sorakozik a szlovák határnak tartó út mentén. A legelső község, Ungtarnóc, 1946-tól ukránul Tarnyivci, magyar többségű település, Órdarma és Sislóc között található.

A község első ízbeni említése, Kystarnouch (Ungtarnóc – Тарнівци, Ukrajna) egy 1330-ból kelt dokumentumból való.¹ Továbbá másodízben 1332-es pápai tizedjegyzékben tűnik fel, Tornoucha alakban. A helynév szláv eredetű, szótöve a „tüske, tövik, kökény” jelentésű ószláv tornb kefejezésre vezethető vissza, s nyilván a falu területén egykor burjánzó, tüskés ágú bozótokra vagy kökénybokrokra utal.² A falut ősi birtokjogon hosszú ideig a Tarnóczy család uralt.

A Károly Róbert általi gazdasági reformok pozitív hatással voltak Ungvárra és az egész vármegyére. Ung vármegye területén, mint mindenhol a Magyar Királyságon belül, a malmok elhelyezkedése nem volt távol a királyi vártól. Így a vármegyében az első malmok az ungvári vártól nem messze, Tarnóc és Sislóc települések határában jöttek rétre. 1333. szeptember 21-én, az egri káptalan vizsgálódik abban az ügyben, hogy Sislóc és Kistarnóc birtokok között malom épült, melynek gátja áradást okozott.³

1335. március 11-én, Drugeth Vilmos és Ung vármegye 4 szolgabírája vizsgálatot indít abban az ügyben, hogy Sislóc településen az Ung folyó vizének változása miatt, amit Bud birtokán épített új malom gátjai okoztak, a régi malom elpusztult.⁴ A helységek megnevezéséből és földrajzi helyzetéből adódóan következtethetünk, hogy Bud birtoka, a mai Botfalva elődje lehetett.

Az említett települések az ungvári vártól 10 km-en belül található, amiből arra tudunk következtetni, hogy ezen malmokat az ungvári lakosok és más szomszédos települések lakosai is igénybe vették, vagy azok termékeit felhasználták. Egy 1348. július 27-én kelt dokumentumban pedig arról szerezhetünk tudomást, hogy a leleszi convent előtt Tarnóczi Tamás és János óvást tesznek azon egyezség ellen, melyet apjaik és testvéreik bizonyos malom dolgában Drugeth Miklóssal és Jánossal szerzetek.⁵ Az 1355. április 17-én kelt okirat pedig már arról tanuskodik, hogy a

¹ Almási Tibor–Kőfalvi Tamás: Anjou–kori Oklevéltár. XIV. 1330. (Budapest–Szeged, 2004.) 357. old.

² Botlik József – Dupka György. Magyarlakta települések ezredéve Kárpátalján. – Ungvár – Budapest, 1993. – 227. old.

³ Kristó Gyula: Anjou–kori Oklevéltár. XVII. 1333. Budapest–Szeged, 2002. – 433. sz.

⁴ Kristó Gyula–Makk Ferenc: Anjou–kori Oklevéltár. XIX. 1335. Budapest–Szeged, 2004. – 100. sz.

⁵ Nagy Imre- Deák Farkas – Nagy Gyula: Hazai oklevéltár 1234- 1536. (Budapest, 1879.) – 237. sz., 253. old.

A Magyar Történelem és Európai Integráció Tanszék Tudományos Kiadványa Nortia 2016
leleszi convent előtt, Bodfalvai Péter fia Domokos, több tarnóczi nemessel, az Ung folyón levő malomgát ügyében kibékül.¹

A helység 1427-ben is a Tarnóczy család nevén szerepelt. Egy 1347. július 8-án, Budán kelt dokumentumban arról szerezhetünk tudomást, hogy Pál országbíró Miklós ungi főispánnak és testvérének Jánosnak, néhai (Drugeth) János nádor fiainak, a Tarnóczi Bod fái ellen fen forgó követelésük ügyében járt el, melyben ez utóbbiak részére esküt ítélt.² A sághi convent I. Lajos királynak Zólyomban, nov. 25-én kelt rendeletére szerint pedig Tarnóczi Székely György fiúsított leányait, Erzsébetet és Scholastikát, miután Miklós nevű egyetlen fia gyermek korában elhalt, atyai örökségükre nézve fiúsítja³ atyjuk birtokaiba, u. m. Tarnócz Gerege Keszi Arany Forró Újfalu Falkusteleg és Zächtelek birtokokba, törvényesen beiktatja, erről tanuskodik egy 1359. december 15-én keletkezett dokumentum.⁴

A település 1427-ben is a Tarnóczi család nevén szerepel, azonban 1480-ban adományként a Bukóczi család bír itt részekkel. Egy Kis- Kaposban kiállított 1429. augusztus 13-ai peranyag tartalmából kiderül, hogy Tarnóczi Kelemen szolgabíró a vizsgálatot teljesített, miszerint Nempti Miklós ungi alispán és bírótársai, Garai Miklós nádornak jun. 8-án kelt rendeletére jelentik, hogy Tibai Eördög László fia István panasza dolgában, mely szerint Chapi Miklós fiának Lászlónak pervesztés következtében részére lefoglalt jószágait Chapi László testvérei: Péter nagybányai plebanus és Pál, hatalmasul magokhoz ragadták.⁵

1550-ben 4 ½ portából áll Tarnóczi birtokként. 1554-ben 1 egész porta népesége kihalt pestisben. 1556-ban 2 ½ porta ugyancsak a Tarnócziak tulajdonában állt. 1567-ben három birtokosának 2 ½ portája van, ezenfelül 12 zsellér. 1599-ben 21 lakóházát adóztatják.⁶ 1696-ban 16 magyar családfőt írtak össze.⁷

¹ Nagy Imre: Anjoukori okmánytár. Codex diplomaticus Hungaricus Andegavensis. VI. (1353–1357) (Budapest, 1891.) – 186. sz., 287. old.

² Nagy Imre- Deák Farkas – Nagy Gyula: Hazai oklevéltár 1234- 1536. (Budapest, 1879.) – 235. sz., 251. old.

³ Géresi Kálmán: A nagy-károlyi gróf Károlyi-család oklevéltára I. (Budapest, 1882.) – CCXXVIII. sz., 367. old.

⁴ U.o. – CCXXIX. sz., 369. old.

⁵ Nagy Gyula: A nagymihályi és sztárai gróf Sztáray család oklevéltára. II. (Budapest, 1889.) – CXCV., 281. old.

⁶ Tar Zoltán. Ungvár és Ung vármegye (Ungvár és Ung vármegye községei). – Budapest, 1940. – 193. old.

⁷ Botlik József – Dupka György. Magyarlakta települések ezredéve Kárpátalján. – Ungvár – Budapest, 1993. – 227. old.

A községben az állattenyésztés is nagy szerepet játszott, erről tanuskodik a a Nagy család levéltári irataiban fellelhető okirat, miszerint 1659. május 19-én a győri káptalan előtt Nagy felvesz apósától 2000 forintot, hogy a tarnóczi jószágot megvehesse, egyúttal 6 évre zálogba is adja Széchényi Lőrincznek.¹

1720-ban Ungtarnócz nyolc jobbágyháztartása közül hat magyar. 1754-ben Csernek Pál és György a földesura.² 1828-ban 36 házból álló falu 302 lakossal.³

Érdekességként jegyezhetjük meg, hogy az 1800-as évek elején Mikszáth Kálmán: Különös házasság című regényének két, a valóságban is élt főszereplője, Buttler János gróf és barátja, Bernáth Zsigmond egyaránt birtokrészekkel rendelkezett az ungtarnóci határban, a gróf pedig kastélyt is emeltetett a falu közelében, a szomszédos Ördarma melletti Bozos tanyán.

Fényes Elek, magyar statisztikus, földrajzi és helytörténeti író 1851-ből való leírásában ezt olvashatjuk: „Tarnócz magyar falu, Ungh vmegyében. Ungvárhoz nyugatra ...80 római, 19 görög katolikus, 160 református, 29 zsidó lakja. Református szentegyház. Termékeny jó határ.”⁴

A XV. században épült fel – csúcsíves stílusban – a község első kőtemploma, mely a hitújítás korában protestánssá lett, 1619-ben már református anyaegyház működött a faluban. A középkori templom viszont később elpusztult, így 1830 és 1875 között felhúzták a jelenlegi szentegyház falait. A Buttler családról is megemlékeznek a krónikák – igen bőkezűen támogatta a környék református gyülekezeteit. A XIX. század végén felújították az eredeti, gótikus stílusjegyeit megőrzött tornyot, mely az utcára néző frontján szép, csúcsíves ikerablakkal ékeskedik. A templomnak 1905-ig két harangja volt. Az írások tanúsága szerint a kisebbiken a következő felirat volt olvasható: Jezus Nazaremus Rex Judeorum, 1625. 1905-ben az új harangok vásárlásakor a régieket odaadták a harangöntőnek.

¹ Bártfai Szabó László: A Sárvár-felsővidéki gróf Széchényi család története. I. 1252-1732. (Budapest, 1911.) – 366. old.

² Tar Zoltán. Ungvár és Ung vármegye (Ungvár és Ung vármegye községei). – Budapest, 1940. – 193. old.

³ Botlik József – Dupka György. Magyarlakta települések ezredéve Kárpátalján. – Ungvár – Budapest, 1993. – 227 old.

⁴ Fényes Elek. Magyarország geográfiai szótára I-II. kötet – Pest, 1851. – 160. old.

Továbbá 1772 december 27. – 1902. november 18. közötti időszakról fennmaradt bírósági iratok egyes földtulajdonosok tulajdonrészének megállapításáról a Tarnóc körüli közös erdőről szintén ismeretsek. Gyatáry György történész kilenckérdéses jegyzőkönyvet, úrbáriumot és úrbéri kimutatásokat ír össze Az Ungvári Úrbéri Bíróság településenkénti iratanyaga (1772-1918) c. munkájában.¹

A M. Kir. Központi Statisztikai Hivatal 1939-es kiadásában a következőket közli a visszacsatolt területekről, Ungtarnócról: Ungtarnóc – kisközség, területe 1053 kat. hold.² közjegyzősége – Órdarma – Ung vármegye – ungvári járás. Pénzügyigazgatósága, törvényszéke, adóhivatala, közjegyzője – Ungvár, járásbírósága Nagykaposhoz tartozik. Csenedőrség – Órdarma, vasútállomása, utolsó postája, távirdája pedig helyben, Ungtarnóc községben található.³

1940-ben a község lakosainak száma 464⁴, akik közül 423 magyar, 18 szlovák, 23 ruszin anyanyelvű, 175 római, 130 görög katolikus, 130 református, 2 evangélikus és 27 izraelita vallású.⁵ Fő foglalkozásuk az őstermelés. 1944 október végéig közoktatásügyét 1 állami magyar népiskola látja el. 1945-től magyar tannyelvű elemi iskolája van 10 tanulóval és 1 pedagógussal, akik a közeli Sislóci Dobó István Középiskolában tanulhatnak tovább anyanyelvükön.

Ungtarnóc módos kisközség, megszokott magyar közösségét egyre több, betelepült ukrán család lazítja fel, ennek következtében mára már többen urkán iskolába járatják gyermekeiket. Tarnóc lakossága fél évtizeddel ezelőtt 92 százalékban magyar volt, a betelepülés azonban már a 40-es évek végén elkezdődött, így a helyi lakosság vegyes anyanyelvű.

Összesében elmondhatjuk, hogy Ungtarnóc kisközség jelentős szerepet játszott a vármegye életében, mely egyrészt az ősi birtokos Tarnóczy családnak köszönhető, s melyet jól illusztrál a XIII-IV. század folyamán a településen működő malmok – ami a gazdasági élet fellendülését idézhette elő, valamint később, a XVII.

¹ Csatáry György. Az Ungvári Úrbéri Bíróság településeinek iratanyaga 1772-1918/44 – Ungvár, 2012. – 139. old.

² Tar Zoltán. Ungvár és Ung vármegye (Ungvár és Ung vármegye községei). – Budapest, 1940. – 193. old.

³ M. Kir. Központi Statisztikai Hivatal. A visszacsatolt felvidék és ruténföld címtára – Budapest, 1939. – 310. old.

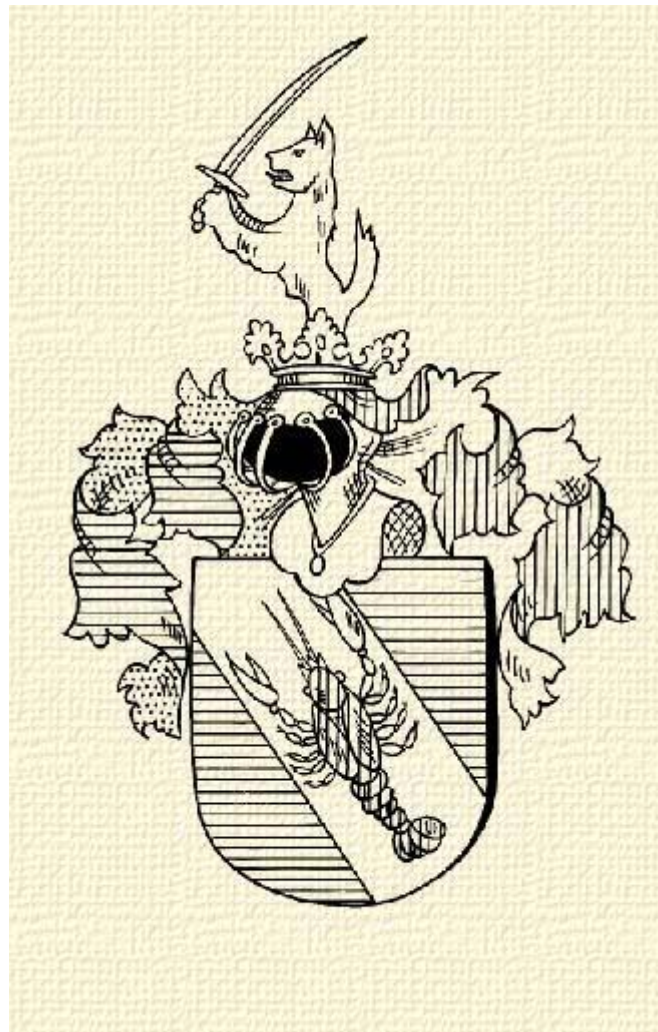
⁴ Tar Zoltán. Ungvár és Ung vármegye (Ungvár és Ung vármegye községei). – Budapest, 1940. – 193. old.

⁵ Botlik József – Dupka György. Magyarlakta települések ezredéve Kárpátalján. – Ungvár – Budapest, 1993. – 227 old.

A Magyar Történelem és Európai Integráció Tanszék Tudományos Kiadványa Nortia 2016
század elejétől működő református anyaegyház, mely a szellemi-kulturális élet központjává vált, melyet a méltán híres Buttler család is támogatott. Azonban még rengeteg kérdés merül fel Ungtarnóc történetével kapcsolatban, melyek további kutatásokat igényelnek.

Ungtarnóc község címere

A Tarnóczy család címere
(Tarnóczy cs. lt. évr. 1669)

(Forrás: <https://upload.wikimedia.org/wikibooks/hu/0/0d/Tarn%C3%B3czy.JPG>)

Felhasznált forrás és irodalomjegyzék

1. Magyar Országos Levéltár – DL 31222.
2. Magyar Országos Levéltár – DL 73387.
3. Magyar Országos Levéltár – DL 73389.
4. Bártfai Szabó László: A Sárvár-felsővidéki gróf Széchényi család története. I. 1252-1732. (Budapest, 1911.) – 823. old.
5. Botlik József – Dupka György. Magyarlakta települések ezredéve Kárpátalján. – Ungvár – Budapest: Intermix kiadó, 1993. – 359. old.

6. Fényes Elek. Magyarország geográfiai szótára I-II. kötet (1851). – Budapest: Magyar Könyvkiadók és Könyvterjesztők Egyesülete, Állami Könyvterjesztő Vállalat közös kiadása. Reprint 1984. – 4129. old.
7. Géresi Kálmán: A nagy-károlyi gróf Károlyi-család oklevéltára I. (Budapest, 1882.) – 620. old.
8. Csatáry György. Az Ungvári Úrbéri Bíróság településeinek iratanyaga 1772-1918/44 – Ungvár: PoliPrint, 2012. – 183. old.
9. Kristó Gyula: Anjou-kori Oklevéltár. XVII. 1333. (Budapest–Szeged, 2002.). – 324. old.
10. Kristó Gyula-Makk Ferenc: Anjou-kori Oklevéltár. XIX. 1335. Budapest–Szeged, 2004. – 491. old.
11. Nagy Imre: Anjoukori okmánytár. Codex diplomaticus Hungaricus Andegavensis. VI. (1353–1357) (Budapest, 1891.) – 658. old.
12. Nagy Imre- Deák Farkas- Nagy Gyula: Hazai oklevéltár 1234-1536. (Budapest, 1879.) – 473. old.
13. Nagy Gyula: A nagymihályi és sztárai gróf Sztáray család oklevéltára. II. (Budapest, 1889.) – 570. old.
14. M. Kir. Központi Statisztikai Hivatal. A visszacsatolt felvidék és ruténföld címtára– Budapest: Stud/Statisztikai tudósító, 1939. – 448. old.
15. Tar Zoltán. Ungvár és Ung vármegye (Ungvár és Ung vármegye községei). – Budapest: Merkantil-Nyomda, 1940. – 198. old.